

Generacijske razlike u fonologiji govora Male Rakovice

Peles, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:577775>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-13**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb](#)
[Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Odsjek za fonetiku

**GENERACIJSKE RAZLIKE
U FONOLOGIJI GOVORA MALE RAKOVICE**

DIPLOMSKI RAD

27 ECTS-a

Lucija Peles

Zagreb, 30. rujna 2019.

Mentor i komentator:

prof. dr. sc. Mira Menac-Mihalić

doc. dr. sc. Arnalda Dobrić

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Lucija Peles

Datum i mjesto rođenja: 26. svibnja 1991.

Studijske grupe i godina upisa: fonetika/kroatistika, 2015.

Lokalni matični broj studenta: 374843

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: Generacijske razlike u fonologiji govora Male Rakovice

Naslov rada na engleskome jeziku: Generational differences in the phonology of Mala Rakovica speech

Broj stranica: 91

Broj priloga: 5

Datum predaje rada: 24. rujna 2019.

Sastav povjerenstva koje je rad ocijenilo i pred kojim je rad obranjen:

1. prof. dr. sc. Mira Menac-Mihalić
2. doc. dr. sc. Arnalda Dobrić
3. dr. sc. Marija Malnar Jurišić

Datum obrane rada: 30. rujna 2019.

Broj ECTS bodova: 27

Ocjena:

Potpis članova povjerenstva:

1. _____

2. _____

3. _____

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

Generacijske razlike u fonologiji govora Male Rakovice

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Lucija Peles

(potpis)

Zagreb, 30. rujna 2019.

Zahvala

Zahvaljujem svima koji su na bilo koji način doprinijeli izradi ovog rada. Velika hvala stanovnicima Male Rakovice koji su s veseljem i bez puno pitanja pristali na snimanje njihova govora te time prihvatili biti glavnim kazivačima na čijem se govoru temelji ovaj rad. Isto tako, velika hvala djevojčici, također stanovnici Male Rakovice, što je pristala na 10-satni rad i odvojila svoje vrijeme kako bi ovaj diplomski rad mogao biti potpun. Nadalje, hvala studentima s Odsjeka za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu koji su sudjelovali u eksperimentu. Najveća hvala mentoricama, prof. dr. sc. Miri Menac-Mihalić i doc. dr. sc. Arnaldi Dobrić, na velikodušnoj pomoći oko izrade ovog rada – od početka do završetka njegova stvaranja. Hvala i dr. sc. Mariji Malnar Jurišić, mentorici za seminarski rad na kojemu se temelji ovaj diplomski. Zahvaljujem i svojoj obitelji te svim prijateljima koji su mi bili podrška tijekom cijelog studija i podizali me kad je bilo najpotrebnije.

Sadržaj

1. Uvod	6
2. Stanovništvo Male Rakovice	7
2.1 Kretanje stanovništva	8
3. Hrvatski standardni jezik	10
3.1 Vokalizam	10
3.2 Konsonantizam.....	12
3.3 Prozodija.....	13
4. Kajkavsko narječje	14
4.1 Vokalizam	15
4.2 Konsonantizam.....	16
4.3 Prozodija.....	17
5. Govor Male Rakovice.....	17
6. Metodologija i govornici	20
6.1 Govornici.....	20
6.2 Transkripcija.....	21
6.2.1 Fonetska i dijalektološka transkripcija	22
6.3 Eksperiment.....	24
6.3.1 Akustička analiza.....	24
7. Rezultati i rasprava	25
7.1 Rezultati eksperimenta	25
7.2 Vokalizam govora Male Rakovice	28
7.2.1 Realizacija vokala.....	29
7.2.2 Distribucija vokala.....	41
7.2.3 Podrijetlo vokala.....	42
7.3 Konsonantizam govora Male Rakovice	44
7.3.1 Realizacija konsonanata	44

7.3.2 Distribucija konsonanata	53
7.3.3 Podrijetlo konsonanata	54
7.4 Prozodija govora Male Rakovice	54
7.5 Odnos prema standardu i kajkavskom	55
7.6 Sažetak rezultata.....	56
8. Korekcija izgovora	60
8.1 Verbotonalna metoda	61
8.1.1 Važnost pokreta	62
8.2 Opis ispitanika.....	63
8.3 Priprema za korekciju.....	63
8.3.1 Materijal za korekciju.....	64
8.4 Tijek korekcije.....	67
8.4.1 Prva i druga sesija.....	67
8.4.2 Treća i četvrta sesija	69
8.4.3 Peta i šesta sesija.....	70
8.4.4 Sedma i osma sesija.....	71
8.4.5 Deveta i deseta sesija.....	73
8.5 Rezultat fonetske korekcije izgovora	74
9. Zaključak	75
Izvori i literatura	77
Sažetak	80
Summary	81
Životopis	82
Prilozi.....	83

1. Uvod

Govor je kao ogledalo; funkcionira kao snažan identifikacijski uređaj koji se tiče regionalnog, psihološkog, etničkog, socijalnog, profesionalnog ili grupnog identiteta osobe koja komunicira (Orešković Dvorski, Pavelin Lešić 2015: 76, prema Garret 2010).

Ovaj diplomski rad nadahnut je mojim seminarskim radom pod nazivom *Generacijske razlike u vokalizmu i konsonantizmu govora Male Rakovice*. On je temelj na kojem se dalje gradilo veće istraživanje, a samim time i opsežniji opis toga govora. U seminarskom su radu opisani vokali i konsonanti te promjene vezane uz njih, dok je u ovom radu dodano i ponešto o akcentuaciji, a istraživanje govora povećano je s troje na sedmero govornika (kazivača) triju generacija – po dva kazivača stare i srednje generacije te njih troje koji pripadaju mladoj generaciji. U teorijskom dijelu navest će se osnovne značajke vokalizma, konsonantizma i prozodije hrvatskog standardnog jezika te kajkavskog narječja, a nakon toga pokazat će se što se u literaturi kaže o stanovništvu i govoru Male Rakovice. Na početku istraživačkog dijela dat će se osnovne informacije o govornicima, stanovnicima Male Rakovice koji su sudjelovali u istraživanju, te o početnoj metodi kojom se njihov govor proučavao – transkripciji. Nakon toga opisat će se eksperiment kojemu su se podvrgnuli studenti fonetike, a koji je usko vezan uz proučavanje govora Male Rakovice, te akustička analiza kojom su se provjerili njegovi rezultati. Najveći dio istraživačkog dijela odnosi se na rezultate koji su se dobili navedenim metodama, a uključuju vokalizam, konsonantizam i prozodiju govora Male Rakovice. Na kraju rada dodana je metodička komponenta u kojoj se opisuje 10-satni rad s 12-godišnjom djevojčicom iz Male Rakovice tijekom kojeg se radilo na prebacivanju kajkavskog vokala /o/ na standardni.

Prema Babić et al. (2007: 23) jezik je „prosljedovani sustav govornih znakova“, iz čega proizlazi prosljedovnost kao jedna od posebnosti jezičnoga znaka. Prosljedovnost ili tradicijskost, kako pišu autori, „kazuje da je jezični znak društven na način da ga ljudi predaju jedan drugomu među suvremenima i među naraštajima“ (ibid.). Upravo je to ono što će se u ovom radu proučavati, odnosno pokušat će se prikazati u kojoj je mjeri to zaista tako. Drugim riječima, prikazat će se koja su obilježja kajkavskog narječja prisutna u govoru Male Rakovice i kod kojih naraštaja. Pretpostavka jest da se njime najviše koriste pripadnici stare generacije, a najmanje pripadnici mlade generacije, koji su više okrenuti gradskim govorima, najviše zbog školovanja (kako osnovnog tako i višeg) u gradskoj sredini.

Mala Rakovica mjesto je pokraj Samobora. Budući da o govoru tog mjesta još uvijek nema zabilježenih detaljnijih istraživanja, u radu će se nastojati donijeti glavne odlike vokalizma, konsonantizma i prozodije govora tog ruralnog mjesta, pri čemu će se posebno prikazati govori triju različitih generacija – stare, srednje i mlade. Upravo je neistraženost toga govora bila glavna motivacija za njegovo istraživanje i pisanje ovog rada, a cilj je pokazati koliko se malorakovečki govor podudara s općenitim značajkama kajkavskog govora te u kojim se segmentima razlikuje od standardnog govora. Pretpostavka jest da će se govor Male Rakovice u mnogočemu podudarati s gradskim samoborskim govorom jer je Mala Rakovica udaljena svega 2 km od središta grada Samobora i pripada njegovoj najjužoj okolici, zbog čega će se neki podaci o njoj donositi zajedno s podacima o Samoboru. Prema Buzjak et al. (2011) geografski položaj Samobora ograničen je kontaktom nizine Save i Samoborskog gorja te blizine urbanog Zagreba, od kojeg je udaljen svega 20 km. Grad Samobor, pa tako i Mala Rakovica, nalazi se u Zagrebačkoj županiji na sjeverozapadu Hrvatske, a od granice sa Slovenijom udaljen je 5 km. Na Slici 1 prikazana je karta Samobora iz koje je vidljiv i smještaj Male Rakovice u odnosu na Grad.

Slika 1. Karta Samobora. (Izvor: Google maps)

2. Stanovništvo Male Rakovice

U Samoboru, prema zadnjem popisu stanovništva iz 2011., živi 37 706 stanovnika, od kojih je 15 867 u samom Samoboru, a ostatak stanovništva živi u okolnim mjestima koja spadaju pod lokalnu samoupravu Samobora (ibid.: 125). Jedno od takvih mjesta jest i Mala Rakovica, površine oko 2, 14 km², koja se nalazi, kako je već spomenuto, svega 2 km južno od središta Samobora. Tamo je 2011. živjelo 748 stanovnika, najviše onih srednje životne dobi (40–44 god.), dok onih od 80 godina naviše, prema Državnom zavodu za statistiku, ima samo 16.

2.1 Kretanje stanovništva

„Samoborski kraj naseljen je Hrvatima već u vrijeme njihova dolaska u našu hrvatsku domovinu. Razumljivo je da su tu zatekli prijašnje stanovnike, o kojima nam svjedoče arheološki nalazi. Tijekom idućih stoljeća dolazili su u Samobor i okolicu pripadnici drugih, susjednih naroda, kao što su Slovenci, Mađari, Talijani i Nijemci. Bili su to trgovci, gospodski službenici i radnici. Brzo su se uklopili u domaću sredinu i postali jednakopravni s najstarijim hrvatskim življem.“ (Buzjak et al. 2011: 181)

U prirodnom kretanju stanovništva, odnosno kretanju broja rođenih i umrlih, postoje lokalne razlike na području grada Samobora. Budući da je većinsko stanovništvo kršćansko, o tom su kretanju uzeti podaci samoborskih župa, pa se govori o broju krštenih i broju umrlih. Mala Rakovica, zajedno s još 15 naselja, pripada centralnoj župi, župi Sv. Anastazije u Samoboru, u kojoj anomalije u kretanju nataliteta i mortaliteta nisu bile tako velike kao u nekim drugim župama zbog boljih i stabilnijih uvjeta života u gradu. Od 1945. do 2000. svake je godine broj krštenih veći od broja umrlih, dok od 2001. do 2010. taj broj nekad ide u korist krštenih, a nekad u korist umrlih (ibid.: 135, 140). Prema popisu stanovništva iz 2011. mladog stanovništva sve je manje, a starog sve više te prevladava žensko stanovništvo. Što se tiče školovanja i obrazovanosti, stanovništvo Samobora, ali i njegove uže okolice, „ima nešto kvalitetniju obrazovnu strukturu od krajeva koji su udaljeniji od hrvatske metropole“ (ibid.: 154), upravo zbog blizine Zagreba, što potiče mlade na izraženije visoko školovanje.

Po nacionalnom sastavu stanovništva Samobor je, zajedno sa svojom okolicom, „kompaktan hrvatski kraj“ (ibid.: 155). Dakle, najveći broj stanovništva jest hrvatsko (36 634), dok su od ostalih naroda najviše zastupljeni Srbi (262) i Slovenci (159), zatim Bošnjaci (92) i Albanci (83) te manji broj Makedonaca (26), Crnogoraca (22), Mađara i Nijemaca (20), Čeha (18), Talijana (11), Rusina (9), Rusa (7), Roma i Ukrajinaca (5), Slovaka, Turaka i Židova (4), Poljaka, Bugara i Austrijanaca (3). U skladu je s tim i struktura stanovništva prema vjeroispovijesti – većina ih pripada rimokatoličkoj vjeri. Prema Hrvatskom zavodu za statistiku, od nešto više od 37 500 stanovnika, njih nešto manje od 3 500 rođeno je u inozemstvu, dok je većina, njih 34 250, rođeno u Republici Hrvatskoj. Od toga ih je nešto više od 18 000 rođeno u mjestu stanovanja, nešto više od 5 000 u drugom naselju istog grada odnosno iste općine, nešto više od 1 500 u drugom gradu iste županije/općine te nešto manje od 9 500 rođeno ih je u drugoj županiji.

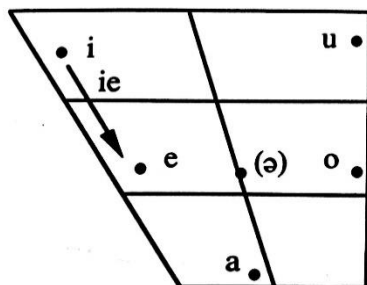
TEORIJSKI DIO

3. Hrvatski standardni jezik

Standardni je jezik, prema definiciji u internetskoj enciklopediji, „naziv za nadregionalni idiom koji je posebno odabran, normiran i kodificiran, autonoman, polifunkcionalan, elastično stabilan u vremenu i stabilan u prostoru, koji je sredstvo javne komunikacije svih društvenih slojeva u nekoj jezičnoj zajednici, koji je u odnosu na druge idiome prestižan, najprošireniji i najneutralniji“. Prema Čatić (2017: 50) kod većine Hrvata „postoji razvijena svijest da standardni jezik nije jednak svakodnevnomu govornomu i razgovornomu jeziku, da nije istovjetan ni s jednim narječjem ili govorom nekoga narječja, nego da je rezultat djelovanja mnogobrojnih jezičnih i kulturnopovijesnih silnica te dugotrajna razvoja na hrvatskome jezičnom prostoru“. Dakle, standardni je jezik samo jedan od sustava hrvatskoga jezika, a opis njegovih vokala, konsonanata i prozodije dat će se u narednim potpoglavljima.

3.1 Vokalizam

Na sljedećoj slici prikazan je vokalski trapez kakav su godine 1999. dali Landau i suradnici. Hrvatski se vokali mogu prikazati i u obliku vokalskog trokuta, a vokali se pritom nalaze na istim pozicijama kao i u trapezu, samo što vokal /a/ čini vrh trokuta. Takav prikaz daje dijalektologija.

Slika 2. Vokalski trapez hrvatskoga standardnog jezika. (Iz: Landau et al. 1999: 67)

Gledajući slijeva nadesno, vokali su poredani od prednjih prema stražnjima, dok su gledano od dna prema vrhu trapeza vokali poredani od najotvorenijih do najzatvorenijih. Gdje se u trapezu nalaze ispitivani glasovi zabilježeni kod govornika, prikazat će se nešto kasnije.

Sljedeće dvije tablice prikazuju prosječne frekvencije F1 i F2 odraslih muških (tablica 1) i ženskih (tablica 2) govornika hrvatskoga standardnog govora dobivenih iz istraživanja Bakrana i Stamenkovića iz 1990. godine, a izvučenih iz Bakran (1996). Iako tablice originalno

imaju i treći formant (F3), on ovdje nije prikazan jer nije relevantan za ovo istraživanje. Tablice će biti opisane u tekstu koji slijedi nakon njih.

Tablica 1. Prosječne frekvencije F1 i F2 odraslih muških govornika hrvatskoga standardnog govora prikazane u hercima (Hz). (Iz: Bakran 1996: 42)

	i	e	a	o	u
F1	282	471	664	482	324
F2	2192	1848	1183	850	717

Tablica 2. Prosječne frekvencije F1 i F2 odraslih ženskih govornika hrvatskoga standardnog govora prikazane u hercima (Hz). (Iz: Bakran 1996: 42)

	i	e	a	o	u
F1	302	493	884	576	353
F2	2623	2360	1393	980	758

25 godina kasnije, točnije godine 2015., Varošaneć Škarić i Bašić objavile su rezultate novog takvog istraživanja, gdje se prosječne vrijednosti F1 i F2 vokala malo razlikuju od onih Stamenkovića i Bakrana.¹ Godine 2018. Bašić ponovno radi isto istraživanje, ovaj put za potrebe doktorskoga rada, a rezultati koje je dobila prikazani su u sljedećim tablicama (3 i 4):

Tablica 3. Prosječne frekvencije F1 i F2 odraslih muških govornika hrvatskoga standardnog govora prikazane u hercima (Hz). (Iz: Bašić 2018: 85)

	i	e	a	o	u
F1	307	377	671	489	356
F2	2137	1718	1216	977	803

¹ Usp. Varošaneć Škarić, Gordana; Bašić, Iva. 2015. Acoustic characteristic of Croatian cardinal vowel formants (F1, F2 and F3). 5th International Conference on Fundamental and Applied Aspects of Speech and Language (ur. M. Sovilj i M. Subotić). Beograd: Life Activities Advancement Center and The Institute for Experimental Phonetics and Speech Pathology. 41-49.

Tablica 4. Prosječne frekvencije F1 i F2 odraslih ženskih govornika hrvatskoga standardnog govora prikazane u hercima (Hz). (Iz: Bašić 2018: 92)

	i	e	a	o	u
F1	377	578	816	566	395
F2	2399	2107	1370	1040	844

U ovom, teorijskom, dijelu dat će se opis hrvatskih standardnih vokala (i, e, a, o, u) prema Bakran (1996) kako bi se eksperiment i ispitivani glasovi, odnosno njihov opis, opisani u istraživačkom dijelu, lakše razumjeli. Gledajući s fonetsko-akustičkog stajališta, u okviru jednog jezika nalazi se beskonačan broj vokala, što se objašnjava njihovim nastankom. Naime, vokali nastaju „interakcijom vibriranja glasnica i modificiranja tako nastalih vibracija u vokalnom traktu, različitim razmještajem položaja i oblika čeljusti, jezika, mekog nepca i usnica“ (ibid.: 26). Nazivi otvorenost/zatvorenost odnosno prednje/stražnje, prema kojima se rade opisi vokala, potječu od njihovih artikulacijskih opisa, a frekvencije formanata povezuju se s artikulacijskim pokretima. Kada je jezik pri artikulaciji bliže prednjem dijelu tvrdog nepca, tada je prednji dio oralne šupljine zatvoreniji, čime se dobivaju vokali s nižom frekvencijom F1, odnosno zatvoreni vokali. Drugi formant (F2) povezan je s pokretom jezika u smjeru naprijed – nazad. Kada je jezik najviše pomaknut naprijed, tada F2 ima najvišu frekvenciju. Hrvatski vokal s najnižim F1 i najvišim F2 jest /i/. Najbliži njemu jest vokal /e/, čija je artikulacija pomaknuta prema središnjem položaju, zbog čega mu je F1 malo viši, a F2 malo niži u usporedbi s vokalom /i/. Središnjim ili centralnim vokalom naziva se vokal /a/ upravo zbog najvišeg F1, što ga čini najotvorenijim vokalom. Sukladno je tome F2 niži od prethodnog vokala. Kod izgovora vokala /o/ jezik se opet malo podiže, zbog čega se prolaz kroz oralnu šupljinu opet malo sužava. To rezultira nižim F1 i F2 u odnosu na najotvoreniji vokal /a/. Prema položaju jezika, najviše stražnji vokal jest /u/, što rezultira najnižim F2 te nešto višim F1 u odnosu na prethodni vokal.

3.2 Konsonantizam

Konsonant ili suglasnik Anić (2004: s. v. *suglasnik*) definira kao „glas koji se artikulira uz zatvoren ili poluzatvoren glasovni prolaz“, a dijeli ih na eksplozive ili zapornike, frikative ili tjesnačnike i afrikate ili slivenike, a mogu biti zvučni ili bezvučni.

Konsonanti (suglasnici) u hrvatskom se standardnom jeziku, prema Barić et al. (1990) dijele prema mjestu tvorbe i vrsti zapreke, dok Škarić (2007) nudi detaljnu podjelu glasnika

prema izgovornim načinima i prema izgovornom mjestu. Prema njemu suglasnici ili konsonantni jesu „svi glasnici koji imaju ne samo osobinu da se ne mogu izgovoriti kao slog bez dodatnog vokala, nego su to i oni glasnici koji naglo okidaju ili prekidaju slog“ (Škarić 2007: 61). U IPA-inoj tablici konsonanata vidljivo je, što spominju i Ladefoged i Ferrari Disner (2012: 192), da su kononanti, odnosno njihovi simboli, smješteni prema opisu načina kojim se tvore. U Tablici 5 prikazana ja podjela hrvatskih konsonanata prema Landau et al. (1999), istim autorima prema kojima se dao i prikaz vokala.

Tablica 5. Konsonantski sustav hrvatskoga jezika. (Iz: Landau et al. 1999: 66)

	Bilabijali	Labio-dentali	Dentali	Alveolari	Post-alveolari	Palatali	Velari
Okluzivi	p b		t d				k g
Afrikate			ts		tʃ dʒ	tɕ dʑ	
Nazali	m			n		ɲ	
Frikativi		f	s z		ʃ ʒ		x
Vibrant				r			
Aproksimanti		ʋ				j	
Lateralni aproksimanti				l		ʎ	

3.3 Prozodija

Hrvatski jezik ima vrlo složen prozodijski sustav, stoga će se navesti samo neke osnovne značajke standardnog sustava (kasnije i kajkavskog) relevantne za ovaj istraživački rad. Hrvatski standardni jezik ima četiri naglasaka ili akcenta, za koje se smatralo, kako piše Zrinka Jelaska (2004: 206), da su „svojstvo otvornika u naglašenim slogovima, razlučena kao spoj dvaju sastavnica: trajanja i tonske putanje“. To su: " kratkosilazni, ` kratkouzlazni, ^ dugosilazni i ´ dugouzlazni naglasak. Autorica naglašava kako ti nazivi ne odgovaraju fonetskoj stvarnosti, kao što ni znakovi ne odgovaraju svjetski prihvaćenim zapisima, ali „duboko su ukorijenjeni u kroatistici i slavistici i nije vjerojatno da će se lako zamijeniti“ (ibid.). Uz ta četiri naglasaka u hrvatskom standardnom jeziku postoji i zanaglasna dužina.

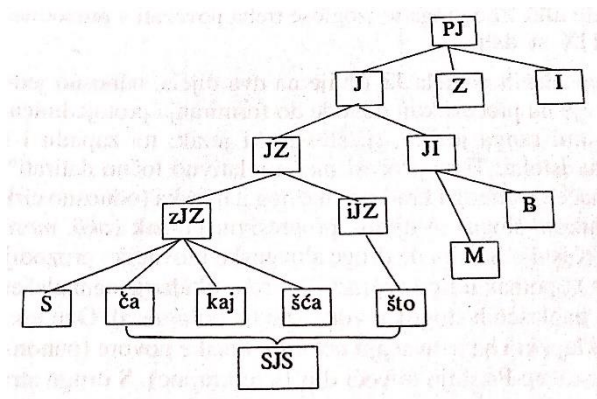
Prema Barić et al. (1990: 69) naglasak u hrvatskom standardnom jeziku relativno je slobodan „jer se može ostvariti u bilo kojem slogu riječi osim u zadnjem“. U pravilu,

jednosložne riječi imaju samo silazne naglaske, a višesložne i silazne i uzlazne. Pritom se u prvom slogu mogu ostvariti ili silazni ili uzlazni naglasci, dok se u ostalim slogovima ostvaruju samo uzlazni. Izuzetak je zadnji slog riječi, na kojemu se, prema pravilima raspodjele naglasaka u hrvatskom standardnom jeziku, ne može ostvariti nijedan naglasak. Budući da zanaglasna dužina ne može biti jedina prozodijska jedinica u riječi, veže se uz naglasak ispred sebe, a pripada osnovi riječi ili nastavcima (obličnim i tvorbenim). Međutim, u raspodjeli naglasaka postoje i neka odstupanja od pravila, a odnose se na silazne naglaske u nepočetnom slogu riječi. Autori (ibid.: 70) pišu kako se riječi s takvom raspodjelom naglasaka mogu prihvatiti „kao naglasne duplete (ponekad i triplete) i često su i običnije nego riječi s naglasnim svojstvima koja su u skladu sa sustavnom naglasnom normom“. Takve su riječi složenice, posuđenice, strana vlastita imena, G mn. riječi s nepostojanim *a* i uzlaznim naglascima u ostalim padežima te kratice koje se izgovaraju nazivima početnih slova.

4. Kajkavsko narječje

Polazište za proučavanje kajkavskoga narječja, kako kaže Mijo Lončarić (1996: 15), Ivšićev je rad *Jezik Hrvata kajkavaca*. U početku proučavanja hrvatskoga, odnosno hrvatsko-srpskog jezika, nisu svi autori bili skloni mišljenju da kajkavsko narječje pripada hrvatskom jeziku. Lončarić izdvaja dva ranija mišljenja. Prvo je mišljenje slovenskog dijalektologa Frana Ramovša koji smatra da je kajkavsko narječje bilo dio slovenskoga jezika, a danas je dio hrvatskoga jezika. Drugo je mišljenje ukrajinskog slavista Lukjanenka, koje preuzima Belić (tzv. Belićeva teorija), prema kojemu kajkavsko narječje nikad nije bilo jedinstveno, „već ima slovensku, čakavsku i štokavsku osnovu“ (ibid.). Prvi dijalektološki radovi o kajkavskim govorima javljaju se u 19. stoljeću, a „njima se dobiva prvi uvid u raznovrsnost i teritorijalnu raspoređenost kajkavskih idioma“ (ibid.: 4). Iako će se u ovom radu tek nešto malo reći o akcentuaciji (prozodiji), važno je spomenuti kako se kajkavsko narječje upravo po osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji „od XX. stoljeća jasno odvaja od ostalih dijelova srednjojužnoslavenskoga dijasistema, a nešto manje jasno ... odvaja se time od slovenskoga jezika“ (ibid.: 23).

Prema Lončarić (2005: 45) „o kajkavštini kao formiranoj jezičnoj dijatopijskoj jedinici može se sa sigurnošću govoriti od X. st.“, a njezin razvojni put Lončarić shematski prikazuje ovako:

Slika 3. Shema razvojnog puta kajkavštine (Iz: Lončarić 2005: 46)

Shema prikazuje da se južnoslavenski prajezik podijelio na južnoslavensku, zapadnoslavensku i istočnoslavensku skupinu. Budući da hrvatski jezik pripada južnoslavenskoj skupini, daljnji razvoj zapadne i istočne slavenske skupine ovdje se ne prikazuje. Dalje, južnoslavenska skupina podijelila se na svoj zapadni i istočni dio, a unutar ta dva dijela podijelila su se hrvatska narječja. Tako su se iz zapadnog dijela razvili zapadna štokavština (šćakavština), kajkavsko i čakavsko narječje te slovenski jezik, a iz istočnog dijela istočna („prava“) štokavština i torlačko narječje.

4.1 Vokalizam

Promjene u vokalizmu počinju se javljati tek nakon prozodijskih promjena. Da bi se one lakše opisale i shvatile, potrebno je, najprije, prikazati inventar polaznog kajkavskog vokalskog sustava, koji je jednak polaznom općehrvatskom sustavu. Prema Lončarić (1996: 67) on izgleda ovako:

i		u	
ě			
e	o	ę	q
ə			
a			

Silabemi su također ɾ i ʎ.

Međutim, autor navodi kako se ishodišni kajkavski i hrvatski sustav ipak razlikuju u tri pojedinosti: provedenoj denazalizaciji u kajkavskom, različitim bilježenjem jata (ě u ishodišnom hrvatskom sustavu, zatvoreno /e/ (/ę/) u kajkavskom sustavu) te bilježenju glasa

/e/, koji je u općem hrvatskom srednje, a u kajkavštini otvoreno (/ɛ/), a javlja se kao kontinuantu izjednačenih /e/ i /ɛ/).

Prema tome, kajkavski ishodišni vokalski sustav (ibid.: 33) izgleda ovako:

i	u
ɛ	o (o)
ɛ	o (o)
a	

Silabemi su i *r*, *l*.

4.2 Konsonantizam

Kajkavski konsonantizam jest jedan, zajednički svim kajkavskim govorima, a od osnovnog se SJS sustava razlikuje vrlo malo. Lončarić (ibid.: 34) prikazuje ga ovako:

– sonanti

v			m
	l	r	n
j	ɭ		ń

– turbulenti

p	b	f	
t	d		
c	(3)	s	z
ć	ǰ		
č		š	ž
k	g	x	

Autor napominje kako se u većini govora „relativno rano izjednačuju *ć* i *ć* (*sic!*) u *č* (*č'*) te *ǰ* i *ǰ* (koji se javlja jednačenjem po zvučnosti) u *ž*“ (ibid.). Pretpostavka je da se misli na glasove /č/ i /ć/ koji prelaze u /č'/.

4.3 Prozodija

Kada se govori o osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji (OKA), treba istaknuti lingvistu Stjepana Ivšića. Lončarić (ibid.: 39) piše kako je upravo on, Ivšić, zaslužan za rekonstrukciju ishodišnog kajkavskog prozodijskog sustava, čime je pokazao da je hrvatska kajkavština, po akcentuaciji, dio hrvatskoga jezika. Isti autor izdvaja inventar OKA-e, koji se sastojao od prednaglasne duljine i tri naglasaka – jednog kratkog i dva duga (dugosilazni ili cirkumfleks i dugouzlazni ili akut). Svi naglasci mogu stajati na bilo kojem mjestu u riječi, odnosno svi slogovi mogu biti naglašeni. Slog u riječi može biti i dug i kratak, osim onog iza naglasaka, koji može biti samo kratak. Naglasak može stajati i na dugom i na kratkom slogu, a samo dugi naglašeni slog može biti uzlazan ili silazan (usp. ibid.: 47–48).

Do 1996., kada je objavljena Lončarićeva knjiga, pronađena su 22 različita tipa prozodijskih sustava smještena u pet skupina. To su, prema istom autoru, sljedeće skupine:

A – s tri prozodijska obilježja (16 tipova)

B – s dva obilježja: mjestom naglasaka i kvantitetom (tri tipa)

C – s dva obilježja: kvantitetom i tonom (jedan tip)

D – s jednim obilježjem: kvantitetom (jedan tip)

E – s jednim obilježjem: mjestom naglasaka (jedan tip) (ibid.: 58).

Budući da se ovaj radi ne bavi oprekom prema intonaciji, već samo mjestom naglasaka i njegovom dužinom, neće se pisati detaljnije o prozodiji, nego će se kasnije prikazati koja prozodijska obilježja, u okviru onih koja se ovdje proučavaju, postoje u govoru Male Rakovice i kod koje generacije govornika.

5. Govor Male Rakovice

Kada se govori o govoru Male Rakovice, važno je spomenuti povelju kralja Bele IV., kojom Samobor 1242. dobiva status grada. Ta je povelja „značajna i kao prvi pisani spomenik, ... koji navodi toponime i svjedoči kako o njihovoj starosti, tako i o važnosti u pitanju jezika. To su: Okić, Samobor, Brenilaz, Rakovica (Rocoycha), Giznik (Pyzni), Brestovica, Črnec (Chernych), Lipovica (Lipoycha), Grabrovnica (Grabronicha), Pozorin, Gradna, Preseka (Presceka), Bistrec (Bysterc) i Bobovica (Boboycha)“ (Žegarac Peharnik 2003: 16).

Ugrubo, govor Male Rakovice pripada kajkavskom narječju. Prema Šojat (2003: 37) taj govor pripada grupi kajkavskih govora sa starijim akcenatskim osobinama, a karakterističan je i glas /e/ na mjestu nekadašnjega poluglasa i jata. 1936. S. Ivšić podijelio je kajkavske govore na četiri skupine – dvije sa starijim naglaskom i dvije s mlađim. Samoborski, pa tako i govor Male Rakovice, smjestio je u zagorsko-međimurski govor. S druge strane, Mijo Lončarić radi detaljniju podjelu govora, a govor stanovnika Samobora definira kao stari kajkavski govor koji uvrštava u samoborsko-medvednički dijalekt. Kaže kako se identičnim govorom služi i stanovništvo južno i istočno od Samobora, a budući da je Mala Rakovica južno, može se zaključiti kako njezin govor također pripada samoborsko-medvedničkom dijalektu.

ISTRAŽIVAČKI DIO

6. Metodologija i govornici

Kako bi se dobila realna slika nekog govora, najbolje je slušati međusobne razgovore stanovnika određenog mjesta. Prema Bakran (1996: 227) različiti govornici uspijevaju izgovarati glasove na isti, standardan način unatoč fiziološkim razlikama. Osim tih zajedničkih karakteristika, čija je uloga prenošenje jezičnih informacija, u njihovu se govoru mogu čuti i specifične, neponovljive karakteristike, odnosno crte govora, koje daju informacije o identitetu govornika. Upravo zbog toga metoda istraživanja za ovaj rad bila je snimanje spontanog govora, odnosno razgovora, kako bi se što manje zadiralo u standard, a što više u dijalekt. Nakon toga slijedi transkripcija govora pojedinog govornika, što će pokazati generacijske razlike u trima istraživanim područjima fonologije – vokalizmu, konsonantizmu i prozodiji. Transkripcija govora svakog snimljenog govornika priložit će se na kraju rada, dok će u samom radu, u poglavlju Rezultati i rasprava, biti detaljno ispisani primjeri realizacija vokala i konsonanata, a pisat će se, između ostaloga, i o njihovoj distribuciji. Prikazat će se i inventar vokala i konsonanata za svakog ispitanika, odnosno za svaku generaciju posebno.

6.1 Govornici

Za potrebe ovog istraživanja ispitano je sedam govornika, miješano muških i ženskih – dva govornika pripadnika stare generacije, dva govornika koja predstavljaju generaciju srednje dobi te tri govornika mlade generacije. Iako u literaturi postoje razne periodizacije psihičkog razvoja, u ovom je radu periodizacija u smislu dobnih skupina napravljena okvirno, prema današnjim životnim prilikama kao što su školovanje, stambeno osamostaljenje, građenje karijere, osnivanje obitelji, odlazak u mirovinu. Tako se u mladu generaciju svrstavaju ljudi u dobi između 18. i 35. godine života, u srednju generaciju oni od 35. do 65., a starom generacijom smatraju se ljudi stariji od 65 godina.

Prva pripadnica najstarije generacije, M. Ž., rođena je 1936. i ima 83 godine. Cijeli život živi u Maloj Rakovici i završila je četiri razreda osnovne škole. Nikad nigdje nije radila, nego se bavila (i još se uvijek bavi) stočarstvom i poljoprivredom kod kuće. U druga mjesta gotovo uopće ne ide, komunicira uglavnom sa svojim sumještanima, što ju čini odličnim govornikom i ispitanikom za ovo istraživanje.

Druga ispitivana pripadnica stare generacije, R. O., rođena je 1937. i ima 82 godine. Cijeli radni staž, 32 godine, provela je u Samoboru radeći na pomoćnim poslovima. Živi s dvojce pripadnika srednje i mlade generacije, tako da je u svakodnevnoj komunikaciji s njima.

Prva pripadnica srednje generacije, A. G., rođena je 1966. te ima 53 godine. Ona također gotovo cijeli život živi u Maloj Rakovici, izuzev perioda od 1990. do 1995. kada je živjela u Bobovici, što je također okolica Samobora. Završila je srednju školu. U radnom je odnosu bila nešto manje od 14 godina, od čega 10 godina u Zagrebu, a ostalo u Samoboru i njenoj okolini. Trenutno je nezaposlena, pa grad i okolna mjesta posjećuje minimalno, što će, pretpostavlja se, utjecati na njezin govor.

Drugi govornik srednje dobi, Ž. S., rođen je 1959. i ima 59 godina. Završio je srednju školu, a 24 godine radio je u gradu, od čega pet godina u Zagrebu, a ostatak vremena u Samoboru. Živi sam, no svakodnevno komunicira sa sumještanima.

Prvi pripadnik generacije mladih, S. G., rođen je 1991. i ima 27 godina. Prve četiri godine života proveo je u Bobovici, a nakon toga seli se u Malu Rakovicu, gdje i danas živi i trenutno radi. Za razliku od bake i majke, koje su također sudjelovale u ovom istraživanju, išao je na fakultet i radio je u Zagrebu te je cijeli život u kontaktu s gradom, što utječe na razlike u njegovu govoru u usporedbi s njegovim ostalim, starijim ukućanima.

Druga govornica mlade generacije, 28-godišnja V. N., rođena je 1990. Živi i radi u Maloj Rakovici, a školovala se u Samoboru i njenoj bližoj okolini. Gotovo svakodnevno posjećuje grad i komunicira s ljudima iz gradskih i izvangradskih sredina.

Treća mlada govornica, 26-godišnja P. D., rođena 1992., također od rođenja živi u Maloj Rakovici, a školu je polazila u Samoboru. Završila je dva fakulteta, oba u Zagrebu i trenutno je nezaposlena, ali, kao i ostali ispitivani pripadnici mlade generacije, svakodnevno je u gradu i komunikaciji s građanima.

6.2 Transkripcija

Kako bi se uopće mogao dobiti opis nekog govora, potrebno je transkribirati govor svakog snimljenog govornika. Budući da snimke traju i po dva sata, uzeo se jedan dio snimke svakog govornika, tako da je pojedina transkripcija zauzela otprilike jednu karticu teksta.

Pojam transkripcije, kako se navodi u IPA-inom priručniku *Handbook of the International Phonetic Association*, podrazumijeva niz fonetskih simbola koji predstavljaju govor. Razlikuju se dvije vrste transkripcije – međunarodna fonetska abeceda (IPA, ovdje će biti navedena kao „fonetska transkripcija“) i transkripcija kakvom se koriste dijalektolozi, ovdje nazvana dijalektološkom transkripcijom. U daljnjem tekstu izdvojit će se neke glavne

značajke svake od njih izvučene iz navedenog IPA-inog priručnika i Ozvučene čitanke iz hrvatske dijalektologije.

6.2.1 Fonetska i dijalektološka transkripcija

Fonetska transkripcija bazira se na rimskom alfabetu, ali ima i slova i dodatnih simbola iz drugih izvora zbog velike raznolikosti zvukova u jezicima koji se takvim alfabetom ne mogu obuhvatiti. U IPA-inom priručniku opisano je 29 jezika, odnosno za svaki su jezik opisane njegove značajke te su prikazani znakovi i simboli za glasove koji se u tom jeziku javljaju. Međutim, treba napomenuti kako se opis pojedinog jezika odnosi na standardni jezik, dok je dijalektološka čitanka koncentrirana na hrvatske dijalekte i mjesne govore. Glasovi za hrvatski jezik u fonetskoj su transkripciji prikazani latiničnim i grčkim znakovima te su podijeljeni prema mjestu i načinu tvorbe (konsonanti), odnosno prema visini i mjestu tvorbe (vokali), a u dijalektološkoj se transkripciji vokali dijele prema otvorenosti odnosno zatvorenosti. Afrikate se u fonetskoj transkripciji bilježe dvama znakovima (ts, tʃ, tɕ, dʒ, dʑ), dok se u dijalektološkoj transkripciji bilježe standardnim latiničnim znakovima (c, č, ć,) odnosno znakom Ć. Isto tako, u fonetskoj se transkripciji za glasove /š/ i /ž/ rabe znakovi ʃ i ʒ, različiti od onih latiničnih koji se rabe u dijalektološkoj transkripciji. Fonetska transkripcija, tj. međunarodna fonetska abeceda, temelji se na standardnim glasovima, pa tako nema znaka za „srednje glasove“, odnosno za glas između /č/ i /ć/ te /dž/ i /đ/, koji se javljaju u idiomima hrvatskoga jezika, dok su u dijalektološkoj transkripciji prisutni i bilježe se znakom č odnosno Ć. Različiti su i znakovi za glasove /lj/ i /nj/ – u fonetskoj transkripciji bilježe se znakovima ʎ i ɲ, dok se u dijalektološkoj transkripciji bilježe znakovima ʎ i ɲ.

I u fonetskoj i u dijalektološkoj transkripciji postoje znakovi za različite varijante vokala, odnosno njihovih izgovora. Ti znakovi nisu isti u objema transkripcijama, ali njihovo značenje jest. Budući da dijalektološka transkripcija obuhvaća samo hrvatski jezik, a IPA-ina njih 29, njezina je tablica vokala (vokalski trapez) nešto opširnija u odnosu na onu iz dijalektološke čitanke. U objema se transkripcijama također rabe posebni dijakritički znakovi, koji se pišu ispod ili iznad znaka za određeni glas, a označavaju palataliziranost, labijaliziranost, napetost, slogotvornost itd.

Što se tiče naglasaka, dijalektološka transkripcija rabi standardne hrvatske prozodijske znakove: ´ za dugouzlazni naglasak, ˆ za dugosilazni, ˝ za kratkosilazni te ˘ za kratkouzlazni. S druge strane, u fonetskoj transkripciji rabe se dva znaka – jedan za silazni naglasak (ˀ) i jedan

za uzlazni (˘), a razliku čini znak : koji označava dužinu naglaska. Nepostojanje tog znaka označava da je riječ o kratkom naglasku.

Dok se u dijalektološkoj transkripciji rabe interpunkcijski znakovi i velika početna slova, u fonetskoj transkripciji toga nema, već se izgovorne cjeline i rečenice odvajaju jednom okomitom crtom za manju stanku, odnosno dvjema okomitim crtama za veću. Zanačlasnice i prednaglasnice s naglašenom se riječi u fonetskoj transkripciji spajaju donjim lukom (˘), a u dijalektološkoj su transkripciji odvojene bjelinom.

Budući da se u ovom radu istražuje *mjesni* govor i proučavaju se različiti izgovori vokala i konsonanata, upotrebljavat će se dijalektološka transkripcija, koja više naglašava različite varijante hrvatskih glasova. Kako se u ovom radu naglasci ne obrađuju detaljno, tamo gdje će naglasak biti relevantan, rabić se znak ˈ, koji označava naglasno mjesto, dok kvantiteta i intonacija mogu varirati. Fonetska transkripcija upotrijebit će se samo u eksperimentu o kojemu će biti riječi u narednom poglavlju.

Kako će transkripcija govora biti napravljena na dijalektološki način, a eksperiment na fonetski (jer su svi ispitanici bili fonetičari), u sljedećoj tablici prikazuju se razlike u bilježenju vokala prema opreci otvorenost/zatvorenost između tih dviju transkripcija. Prije toga valja reći kako u dijalektološkoj čitanci ne postoji glas s opisom „zatvoreno /i/“, već „visok (manje od i), prednji, malo centraliziran, nelabijaliziran glas tipa *i*“ (Menac-Mihalić, Celinić 2012: 26), koji se rabio ovdje u transkripciji. Za otvoreno /a/ također ne postoji takav opis, već „a pomaknuto naprijed, glas između a i e (bliže a)“ (ibid.). U tablicu je stavljen pod otvoreno /a/ jer se našao u transkripciji.

Tablica 6. Razlike u bilježenju vokala prema opreci otvorenost/zatvorenost između fonetske i dijalektološke transkripcije. (Autorska tablica)

Vokal	Fonetska transkripcija	Dijalektološka transkripcija
Otvoreno /i/	ɪ	ĩ
Zatvoreno /i/	y	y
Otvoreno /e/	ɛ	ẽ
Zatvoreno /e/	ə	ẽ
Otvoreno /a/	ʌ	ä

Zatvoreno /a/	ɒ	ɑ̃
Otvoreno /o/	ɔ	õ
Zatvoreno /o/	ɵ	o̞
Otvoreno /u/	ʊ	ũ
Zatvoreno /u/	ʉ	*

* Za zatvoreno /u/ u dijalektološkoj čitanci ne postoji nikakav znak, tako da će se koristiti znak za standardni glas /u/ jer je to ionako najzatvoreniji hrvatski vokal.

6.3 Eksperiment

Budući da se dijalektološka transkripcija temelji na onome što čujemo, tj. radi se perceptivna analiza glasova, napravio se manji eksperiment kako bi se vidjelo ima li razlike u mojoj percepciji glasova i percepciji 17-ero ispitanika, studenata preddiplomskog i diplomskog studija fonetike, koji su sudjelovali u eksperimentu. Eksperiment se sastojao od 35 izoliranih riječi uzetih iz snimaka kazivača, po pet riječi od svakog od njih, odnosno za svaki se vokal uzela po jedna riječ od svakog govornika, a vokali su bili u različitim pozicijama u riječi. U svakoj je riječi bio podebljan jedan glas koji su ispitanici morali posebno slušati, a pokraj svake riječi bile su ponuđene tri varijante toga glasa – srednja, otvorena i zatvorena. Zadatak ispitanika bio je zaokružiti jedan od ta tri ponuđena glasa, onaj koji su čuli na puštenoj snimci. Svi su ispitanici sudjelovali u eksperimentu istovremeno i u istim uvjetima. Za eksperiment su odabrani vokali jer u konsonantima kazivača nema velikih ni čestih odstupanja od standarda, odnosno te su razlike vidljivije kod izgovora vokala.

6.3.1 Akustička analiza

Za akustičku analizu odabrani su oni vokali koji su se razlikovali kod sudionika eksperimenta i mene, a svi su ti vokali naglašeni. Akustička analiza vokala radila se u programu Praat, gdje se iz riječi izdvojio vokal i iščitale su se vrijednosti prvog i drugog formanta – F1 i F2. Formante Bakran (1996: 27) definira kao „rezonancijske frekvencije vokalskog trakta“. Pritom F1 pokazuje koliko je vokal otvoren odnosno zatvoren, dok se pomoću F2 gleda je li vokal prednji ili stražnji (ili nešto između, „srednji“). Nakon što se iščitaju ti podaci, daje se usporedba u odnosu na standardne vokale, odnosno na fonološki gledane vokale hrvatskoga standardnog jezika, opisane u jednom od prethodnih poglavlja.

7. Rezultati i rasprava

U ovom će se poglavlju najprije prikazati rezultati eksperimenta dobiveni akustičkom analizom, a zatim realizacija, distribucija i podrijetlo vokala i konsonanata u govoru Male Rakovice, izvučenih iz snimaka i transkripcije govornika.

7.1 Rezultati eksperimenta

Rezultat eksperimenta zapravo je iznenađujuć – samo su za jednu riječ svi ispitanici odgovorili isto. Radi se o riječi *internet*, u kojoj se tražio glas /i/ u inicijalnoj poziciji, gdje su svi zaokružili srednji ostvaraj toga glasa, čime su potvrdili moju transkripciju te riječi. Šest je riječi u kojima su se pojavila dva od tri ponuđena odgovora, dok su u ostalim riječima čuli sva tri ostvaraja. U 26 riječi većina je ispitanika potvrdila da se radi o glasu koji sam i ja sama čula radeći transkripciju, dok se u devet riječi njihovi odgovori razlikuju od mojih. Kako bi se vidjelo koji je odgovor točan, odnosno koje su glasove zapravo kazivači izgovorili, napravila se akustička analiza dvojbenih primjera: ostavim, postavjali, Zagreb, moje, kolec, cevi, pogledamo, krumpir, pokućila.

U sljedećoj tablici prikazane su vrijednosti F1 i F2 vokala iz eksperimenta, ali tako da je napisana cijela riječ, a ispitivani je vokal podebljan. U drugom je stupcu napisano m ili ž, ovisno o tome je li riječ o muškom ili ženskom govorniku (iako to za ovo istraživanje nije važno), kako bi se znalo s kojom se tablicom iz prethodnog poglavlja kasnije radi usporedba. U trećem i četvrtom stupcu napisane su vrijednosti F1 i F2 traženog vokala. Radi lakšeg snalaženja, pokraj rezultata ovog istraživanja još su jednom napisani rezultati koje je Bašić dobila u svojem istraživanju, a s kojim će se raditi usporedba. Istaknuti su crvenom bojom za ženske govornike odnosno plavom za muškog ispitanika.

Tablica 7. Frekvencije F1 i F2 ispitivanih vokala kod odraslih govornika Male Rakovice i kod ispitanika iz istraživanja Bašić (2018) prikazane u hercima (Hz). (Autorska tablica)

Riječ/vokal	Spol	F1 (Hz)	F2 (Hz)	F1 (Hz)	F2 (Hz)
ostavim	ž	772	1211	671	1216
postavjali	ž	801	1330	671	1216
Zagreb	ž	806	1303	671	1216
moje	ž	654	2158	489	1819
kolec	m	417	1840	578	2107
cevi	ž	633	1899	489	1819

pogledamo	ž	538	1448	489	1819
krumpir	ž	538	1928	307	2137
pokučila	ž	491	1204	356	803

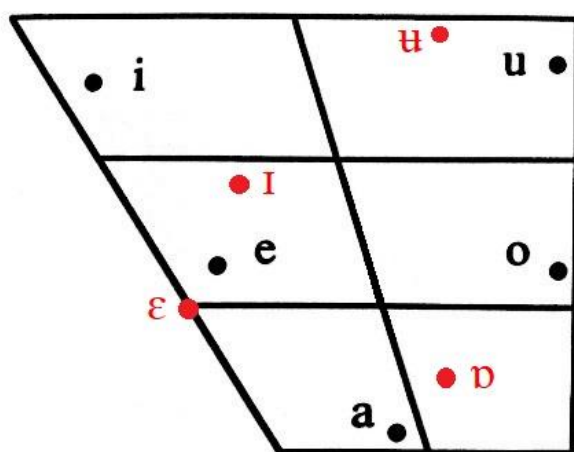
Prve tri riječi (*ostavim*, *postavjali*, *Zagreb*), u kojima se u eksperimentu posebno slušao naglašeni vokal /a/ (jednom u inicijalnoj i dvaput u medijalnoj poziciji u riječi), imaju niže frekvencije F1 i F2 od onih prosječnih zabilježenih kod Bašić. Prema tome, može se zaključiti kako su kazivači te glasove izgovorili zatvorenije i više stražnje u odnosu na standardni vokal. Iako u riječi *ostavim* taj glas, prema opreci prednje/stražnje, ide više prema glasu /o/ od onih u riječima *postavjali* i *Zagreb*, u vokalskom će trapezu biti smješteni na istom mjestu jer se ne radi toliko detaljna analiza, a i, prema riječima Menac-Mihalić i Celinić (2012: 29), „promatrajući njihov smještaj u vokalskome trokutu, transkripcijski znakovi ne predstavljaju 'točku', već 'polje'“. Tako će se u ovom radu raditi i s ostalim vokalima.

Sljedeću skupinu ispitivanih vokala čine riječi s naglašenim vokalom /e/ koji se našao dvaput u finalnoj poziciji (*moje*, *kolec*), jednom u inicijalnoj (*cevi*) te jednom u medijalnoj poziciji (*pogledamo*). U riječi *moje* i F1 i F2 traženog vokala viši su u odnosu na standardni vokal, dok je u riječi *kolec* F1 niži, a F2 viši. U riječi *cevi* F1 viši je, a F2 niži. To znači da je vokal u prvoj i trećoj riječi otvoreniji, a u drugoj zatvoreniji od standardnog. Prema vrijednostima F2 zaključuje se da je traženi vokali u riječi *cevi* u izgovoru pomaknut više prema iza nego što je to slučaj sa standardnim izgovorom vokala /e/, dok je u riječima *moje* i *kolec* taj vokal pomaknut više prema naprijed. Kako razlike u izgovoru vokala /e/ u riječi *kolec* nisu velike u odnosu na standardni vokal, u vokalskom će se trapezu prikazati kao srednji, standardni glas /e/.

U riječi *krumpir*, ispitivani se glas /i/ nalazi u finalnom slogu u riječi. Njegova frekvencija F1 jest viša, dok je frekvencija F2 niža u odnosu na standardni izgovor glasa /i/, što znači da je ovdje taj glas izgovoren otvorenije i više stražnje u odnosu na standardni. U vokalskom trapezu taj bi se glas, prema otvorenosti, nalazio negdje između /i/ i /e/, ali bliže glasu /i/, dok bi se prema opreci prednji/stražnji nalazio između /i/ i /a/, ali opet bliže glasu /i/.

Posljednji glas za koji se radila akustička analiza jest glas /u/ u medijalnoj poziciji u riječi *pokučila*. F1 jest niži, dok je F2 viši u odnosu na standardni izgovor toga glasa. Odnosno, u riječi *pokučila* taj je glas kazivačica izgovorila zatvorenije i više prednje.

Sljedeća slika prikazuje gdje bi u vokalskom trapezu otprilike bili smješteni takvi vokali u odnosu na standardne. Iako to nije najtočniji prikaz jer je napravljen odokativno i drugačijim metodama od tadašnjih, odabran je iz dva razloga: prvo, kako bi se vizualno predočila razlika u smještaju u usporedbi na standardne vokale; drugo, zato što se u opisu hrvatskih standardnih vokala polazi od istog tog trapeza. U trapezu su crnom bojom označeni standardni vokali, a crvenom bojom vokali u govoru Male Rakovice dobiveni akustičkom analizom. Dakle, taj bi trapez izgledao otprilike ovako:

Slika 4. Vokalski trapez s prikazom standardnih vokala i vokala govora Male Rakovice dobivenih akustičkom analizom. (Autorska slika)

Akustička analiza dvojbenih glasova, odnosno onih glasova koji se u mojoj transkripciji razlikuju od transkripcije glasova ispitanika koji su sudjelovali u eksperimentu, pokazala je kako perceptivna analiza ne mora uvijek biti u potpunosti točna. Naime, u riječi *ostavim* traženi glas /a/ izgovoren je zatvoreno, što potvrđuje moju transkripciju, dok je većina ispitanika (njih 11) zaokružilo da se radi o otvorenom izgovoru. U riječima *moje*, *kolec*, *cevi*, *pogledamo* i *krumpir* također je potvrđena moja transkripcija traženih glasova. Isto je i s glasom /a/ u riječi *postavjali*, gdje su ispitanici bili podjednako opredijeljeni za srednji i otvoreni izgovor, dok je akustička analiza opet potvrdila moju i transkripciju samo troje ispitanika. S druge strane, u riječi *Zagreb* akustičkom je analizom dokazano da se radi o zatvorenom izgovoru glasa /a/, što ne potvrđuje ni moju, ni transkripciju većine ispitanika. U riječi *pokučila* ispitanici su bili podjednako opredijeljeni za sva tri ostvaraja izgovora glasa /u/, ali akustičkom analizom dokazano je da se radi o zatvorenom izgovoru.

Zašto dolazi do takvih razlika u perceptivnoj analizi, objasnile su Menac-Mihalić i Celinić (2012: 29): „Dijalektološka transkripcija razrađenim sustavom znakova nastoji vjerno oslikati svu raznolikost glasova koji se javljaju u organskim govorima. No, nijanse u ostvarivanju pojedinih vokala u organskim su govorima ipak brojnije nego što ih se transkripcijom može prikazati.“

7.2 Vokalizam govora Male Rakovice

U govoru Male Rakovice, prema dobivenim rezultatima, prisutni su samo monoftonzi. Što se tiče govora stare generacije, inventar dugih vokala čine /ī/, /ē/, /ā/, /ō/, /ō̇/, /ū/, a inventar kratkih vokala čine /i/, /e/, /a/, /o/, /u/, (/ɾ/). Inventar nenaglašenih vokala jest /i/, /e/, /a/, /o/, /u/.

Dugi naglašeni slog:

ī

ū

ē

ō

ō̇

ā

Kratki naglašeni i nenaglašeni slog:

i

u

e

o

a

Silabem u kratkom naglašenom slogu jest ɾ.

Inventar dugog vokalizma govornika srednje generacije čine /ī/, /ē/, /ā/, /ō/, /ō̇/, /ū/, a inventar kratkog vokalizma, kao i nenaglašenog, čine /i/, /e/, /a/, /o/, /u/, (/ɾ/).

Dugi naglašeni slog:

ī

ū

ē

ō

ā

Kratki naglašeni i nenaglašeni slog:

i

u

ō̇

e

o

a

Silabem u kratkom naglašenom slogu jest i ʀ.

Pripadnici mlade generacije od dugih vokala imaju /ī/, /ē/, /ā/, /ō/, /ū/, a inventar kratkih naglašenih i nenaglašenih također je /i/, /e/, /a/, /o/, /u/, (/ʀ/).

Dugi naglašeni slog:

ī	ū
ē	ō
ā	

Kratki naglašeni i nenaglašeni slog:

i	u
e	o
a	

Silabem u kratkom naglašenom slogu jest i ʀ.

7.2.1 Realizacija vokala

Iz transkripcija govora snimljenih govornika, dodanih u Prilozima, može se vidjeti kako govornici neke vokale u većoj ili manjoj mjeri zatvaraju odnosno otvaraju. U sljedećim će primjerima vokali biti napisani na način koji se primjenjuje u dijalektologiji. Isto tako, nakon primjera slijedi opis tih vokala i nalaz, također prema dijalektološkoj procjeni. Iako bi druge struke mogle napraviti prikaz na drugačiji način, što ne bi bilo krivo, samo različito od ovdje izabranog, dijalektološki je prikaz relevantan za ovo istraživanje jer je cilj prikazati govor kroz različite generacije, odnosno želi se vidjeti koliko se govor promijenio tijekom godina.

Stara generacija

Realizacija vokala prikazat će se najprije na primjerima stare generacije, nakon toga srednje te na kraju na primjerima mlade generacije govornika. Dat će se prikaz posebno u dugom naglašenom slogu, pa u kratkom naglašenom slogu i naposljetku u nenaglašenom slogu. Takva će se kompozicija pratiti za sve tri generacije govornika.

Dugi naglašeni slog

/ī/ : [im. krīzi, krumpīr, krīla; gl. vīdlō, bīlō, nī, vīiṣ, hītila; pr. fīnō, hītnō]

- Srednji dugi glas /ī/ ostvaruje se i kada prethodna riječ završava, a sljedeća počinje glasom /i/ [mīidemō, bīih].

/ē/ : [im. grēdu, rēda; gl. nē^{ma}m; pril. navēk, cēlo]

- U primjeru [t̪l̪a] glas /e/ realizira se kao /ī/.

/ē/ : [im. svētkē, mēso; gl. ūglēd^ali, pojēli, prēšlo, slēke^l; zam. mojē]

/ā/ : [im. māma, bāka, krāvu, ānka, Mājom, krāja; gl. zmešālⁱ, tānca^l; zam. onā, nās; prid. mālō; pril. tāk]

/ā/ : [im. māl^wu, srām, trāvnike, pāžul, māma, bāka, plesāč, māle, vrāk, jājce, salāta; gl. nabrāla, tāncal, prātila, ostāvim, znāš, zvādili; prid. zdrāvega; pril. jāko, vān]

/ō/ : [im. gō^vno, bōjice; pril. odzgōr; usk. ajōj]

- U dugom slogu glas /o/ u primjeru [dūbro] realizira se kao otvoreno /u/ (/u/).

/ō/ : [gl. dōl, napōslā]

/ō/ : [im. kōšaru, bō^e; gl. zapōslil; zam. ōva; prid. drōbni]

/ū/ : [gl. pokūčila, tūči]

/ū/ : [im. plūča]

Kratki naglašeni slog

/i/ : [im. svinje, rubiniču, dinar, život, voli, krumpir, kiša, lišću, ivan; gl. ide, vidla, bilo, imam, išo, išl^a, nisu, bil, zišel, biu, viš, dōbim, čistiti, ima, preživile, zijde, pošpricali, tipkati, zmislila, iti, idem, spiju; prid. tiho, sito; zam. niš; pril. više, fino, sinoč, prije; br. tri]

/ī/ : [im. krumpīr]

/y/ : [gl. vely, skry^l; zam. ty; pril. ynače]

/e/ : [im. trāve, štefa, reza, selu, meseci, kedne, leto, petak; gl. vely, gle, jeli, delalī, jela, ženila, odnes^l, pojeli, jest, zletjeli, letele, primetila, rešit, smeta, nemaju, reko, nemoj, trebaš, reč; prid. veliki; zam. meni, negovom, tega, sve, nekim; pril. već, lepo; prijed. preko; br. šes, jen]

- Glas /e/ u kratkom se naglašenom slogu A mn., u finalnom položaju, u primjeru [žgancī], realizira kao otvoreno /i/, glas /ī/, a u početnom naglašenom slogu, u primjeru [rəko], realizira se kao neutralni glas /ə/.

/ē/ : [im. lēt; gl. rēkla, dōneš^l, ždēre; zam. tēga]

/ē/ : [im. kēdne; gl. *tēla]

/a/ : [im. raspelo, mama, dragec, operaciji, siromak, majmuni, dražen, dana, zlatice, maja, raspored, slavica. baki; gl. dau, pala, rasteju, trajalo, znaš, stani, slagala, lagala; prid. interesantno; zam. nami, nekaj, taj, ja; pril. kad, najbolje, sada, jako, danas, malo, ranije; vez. samo, zato, ako; čes. da]

- Glas /a/ u kratkom se finalnom naglašenom slogu, u riječi koja kod govornice ima dva naglasaka, jednom realizira kao glas /o/ [gladno].

/ǎ/ : [im. raka, zlatica; gl. omladyl, traje, stala; zam. ja; pril. jako, nazajdne, žal; čes. da]

/o/ : [im. loptice, mobitel, noći; gl. nosil^{wa}, skopali, došle, mogel, množiju, dobiju, morala; zam. ona, sobom, on, moj, one, svoje; pril. najbolje, bolje, doma, pod, uopšte, onda, gore, odmah, točno, odozgora; br. osam]

- Glas /o/ u kratkom se finalnom naglašenom slogu, u nesvršenom nenaglašenom obliku glagola biti, kod jedne govornice realizira kao otvoreno /u/, glas /y/ [smu]. Takvo se zatvaranje vrlo često događa uz nazale.

/o/ : [im. boğeca, boğa, raspelo, prozoru, tvornici, olofkä, olofke, školu, boles, sanbor; gl. pos^{la}, moral, dobi^l, moram, počele, opala, dogovorili; zam. koji, to; pril. gore, on^{da}, doli, domom, dosta; vez. dok; čes. no]

/u/ : [im. čušpajze, m^esaru, kruh, ružiči, puta, ručak; gl. bu^{mo}, mučit, čuj, buš, putuju, kuha; prid. suvo, dugački, žuta; br. drugo; pril. nutri, tu, sutra, slučajno, jučer]

/y/ : [im. püre; pril. nutri]

/ɨ/ : [im. vrt; prid. crno]

Nenaglašeni slog

/i/ : [im. cıkvi, travnikę, loptice, rubiniču, tvornici, krizi, bōjice, operaci*i*, meseci, siromak, majmuni, zlatica, ružiči, mobitel, noći, slavica, baki; gl. nosil^{wa}, ugled^aali, mučit, jeli, pokučila, zaposlil, ženila, prątila, dobi^l, pojeli, tući, išli, čistiti, skopali, imali, zletjeli, primetila, preživile, ostavim, rešit, množiju, dobiju, pošpricali, stani, tipkati, zvādili, zmisliła, iti, dogovorili; prid. veliki, dugački; zam. nami, koji, meni, nekim, oni; pril. nutri, doli, interesantno, ranije; vez. ali]

- Glas /i/ u nenaglašenom se finalnom slogu ponekad realizira i kao malo centralizirani glas /y/ [vely, zmešaly] te u primjeru [delali] kao otvoreni glas /i/.

/e/ : [im. boģeca, pūre, dragec, oľofke, bōjice, plesač, đrmeš, opecaci'i, meseci, boles, dražen, jājce, zlatice, mobitel, maje; gl. ide, idemo, zmešaly, doneš^l, slēke^l, odnes^l, budem, letele, došle, počele, preživile, mogel, zijde, žđere, rasteju, traje; prid. zdravega; zam. mene, one, nekej, svoje; pril. najbole, bolje, ĝore, ynače, nazajdne, više, interesantno, ranije, jučer, prije]

/e/ : [im. trāvnikē, svin'ē, svētkē, čušpajzē; gl. zletjēli]

/e/ : [im. raspelo, m^esaru, maļe; gl. zišel, počele, sem, je]

/a/ : [im. boģeca, mama, boģa, raspelo, košaru, čušpajzē, žgancj, štefa, dinar, reza, deca, aņka, pluča, raka, zlatica, vrta, rēda, kiša, krīla, dana, salata, petak, sanobor, slavica, ručak, ivan, maja; gl. nosil^{wa}, rēkla, vidla, ūgled^aly, pošl^a, nabrāla, napošlā, delalj, delala, ^xtēla, jela, tīla, ček^ala, išl^a, pokučila, zaposlil, taņcal, ženila, prātila, moram, ne^mam, hitila, bila, skāpalā, primetila, pala, nalēglo, pošpricali, smeta, trajalo, zaprelo, tipkati, trebaš, mōraš, kuha, slagala, lagala, stāla; prid. glādna, zdravega, dugački, žuta; zam. ona, tvoja, moja, tega; pril. ōnda, sada, ynače, doma, dōsta, sutra, odmah, odozgora, slučajno; prijed. na; br. osam]

- Glas /a/ u finalnom se nenaglašenom slogu, u primjeru [sitō], kod jedne govornice realizira kao otvoreno /o/ (/o/).

/ä/ : [im. oľofkă, gl. sām]

/a/ : [im. trāve, mesaru, plučā, maja; gl. napošlā, skāpalā; prid. glādnō; zam. onā; pril. nāvek]

/o/ : [im. prozoru, siromak, leto, sanobor, raspored; gl. bu^mo, pokučila, odnes^l, pojeli, nalēglo, ostāvim, pošpricali, trajalo, zaprelo; prid. interesantno, cēlo, cŕno; zam. mojē; pril. dūbro, domom, jako, puno, točno, odozgora, slučajno, fino, sinoč; prijed. preko; br. drugo; vez. ako]

/o/ : [im. ĝo^vno, oľofkă, oľofke, opecaci'i, život, majom; gl. idemo, vidlo, bilo, jelo, išo, doneš^l, prešlo, došim, doģovorili; prid. suvo; zam. sobom, negovom, joj; pril. tihō, finō, jākō, hitnō, jasno, mālo; vez. zato; čes. samo]

/u/ : [im. maļ^wu, košaru, pažul, rubiniču, decu, prozoru, školu, selu, majmuni, vrtu, krumpīr, grēdu, lišču; gl. nisu, putuju, uopšte, množiju, rasteju, dobiju, nemaju, spiju]

/y/ : [im. kravu; gl. ūgled^ali]

Srednja generacija

Koji se vokali i u kakvim slogovima realiziraju kod govornika srednje generacije, prikazat će se u sljedećim primjerima.

Dugi naglašeni slog

/ī/ : [im. cvītič; gl. točiti, nosīt]

/ē/ : [im. ljetu, kolēc, torēc; gl. odlēdit; prid. brēdu]

/ē/ : [im. cēvi; gl. dēly, rēko; prid. vēlike; br. dēset]

/ā/ : [im. krāvū, torcā, košāricom; gl. zavēzāli, kažāti, nasveščāt, popevāli, sajnkāli, imāli, napajāti; prid. hlādnā; zam. zākaj; pril. strāšno, tāk, jāko]

/ā/ : [im. māly, flāši, krāve, dān; gl. dāvāti, poštāvjali, hlādela, krāla, dāvāli, kupāli, znāš, krā; br. dvā, dvānest; pril. jāko, sāma]

/ō/ : [im. lōvac, potōk; gl. natōčiš]

/ō/ : [im. tōrca; prid. tōple; usk. ijōj]

/ū/ : [im. jūrjevo, kūpajne]

/ū/ : [im. rūke]

Kratki naglašeni slog

/i/ : [im. biserka, litre, škriū, internetu, internet, primer, lesicu, hiže, mlinara, kitja, zimi; gl. ubijaly, pitam, misla, bil, bila, išla, podignulo, nismo, hitiš, popije, ni, nisam, bilo, smije, piše, modernizirala, ima, pitała, išli, vubili, pobirali, čistila; prid. plitko, plitk^e; zam. niš, níh, ti, níma; br. tri, trieset; pril. isto, preplitko, gliboko, više, isto, iza, sikak; prijed. pri, ispođ; vez. di, i]

/y/ : [gl. yma]

/e/ : [im. meso, štev^ek, preokret, stjepan, leto, dečec, cesnika, pjesmu, vjetar, cesta; gl. vely, reko, jesam, jest, rekla, zeu, nemreš, recimo, strelili, deli, obesili, čekaj, trebali, rekli, pregradili; prid. naučeni, veliki, nijedno, bređa, zeleno, tepka, teško; zam. nemu, ovega, sega; br. jednu, dve, četri, pet, petnes^t, jen; pril. letos, lepo, denes; prijed. prek; vez. nek; čes. več]

/e/ : [im. štefek, zemli; gl. rēkel, nēmrem, trēba; zam. sēbi]

/e/ : [gl. vely, deņ^m, strēlyl]

/a/ : [im. mama, plac, mar'jana, krave, stanku, špareta, ščap, rakovici, jajca, franceka, opata, tata, strana, ralica; gl. smańly, dolazi, zaboravili, znaš, dali; prid. hladno, mali; zam. ja, kakav,

nama, kaj, taj; pril. kađ, jakŃ, sad, maľŃ, tak, kak, vany, stalnŃ, onak, ovak, danas; vez. zato; čes. baš]

/ǵ/ : [im. štaľe; gl. vǵdili, prevǵrim, napǵavyila; usk. ǵ]

/o/ : [im. toplomjer, poľylicu, voda, lovci, noge, kokoši, tomica, lojza; gl. došľy, moraš, možeš, složili, morali, vozit; prid. toplijea, optimalna, dobrih, loših; zam. ono, to, ona, ove, Ńoj, ovaj, on, ovo; pril. doľe, onda, dok, otud, dobro, onak, okolo, gore, odozgora, skroz, odozdola]

/Ń/ : [im. sŃbi, ģŃdine, vŃda; gl. pŃģrobalŃ, hŃdala, mŃram, pŃŃbala, mŃrala, dŃdat; prid. tŃlke, toplo, nŃrmaľne; zam. tŃ, Ńoj, Ńvo, Ńna, Ńn; pril. ģŃre, Ńnda; čes. jŃš]

/u/ : [im. kujni, cure, ruke, stupaň, stupňeva, temperatura, ľudi, bukve, ruška, puška; gl. čuj; prid. naučena; pril. tuda, uvek, otud, dubľje, puno; čes. put]

Nenaglašeni slog

/i/ : [im. kujni, sŃbi, ģŃdine, cevi, zľmľi, flaši, cvitič, poľylicu, lovci, rakovici, kokoši, cesnika, ľudi, kŃšǵricŃm, tomica, škilan, ralica, cisternu; gl. hitiš, točiti, natočiš, dǵvǵti, poštǵvjali, vǵdili, odľedit, prevǵrim, recimo, modernizirala, strelili, deli, obesili, nosili, išľi, dolazi, složili, pobyrali, popevǵľi, zaboravili, imali, rekli, vubila, pregradili, čistila, morali, vozit, napǵjǵti; prid. naučeni, vľlike, veliki, nijedno, toplijea, optimalna, mali, dobrih, loših; zam. sľbi, mi, si, im; br. četri; vez. ali; usk. ijoj]

/ĩ/ : [vez. alĩ]

/y/ : [im. maľy, poľyľycu; gl. ubijaly, došľy, vely, smaňyľy, napǵavyľa; pril. vany]

/e/ : [im. šťľfek, šťevčk, ģŃdine, preokret, cure, biserka, krave, ruke, špareta, litre, internetu, internet, stupňeva, temperatura, štaľe, primer, dečec, lesicu, noge, hiže, franceka, jŃrjevo, bukve, kite, kŃpajne, rakovice; gl. rľkel, popije, nľmrem, hľľdela, je, smije, nemreš, možeš, prevǵrim, piše, modernizirala, bude, nasveščǵt, popevǵľi; prid. naučena, tople, plitkŃe, toplijea, normalne, mŃzľe; zam. ove; br. trieset, dľšet, dvǵnest, petnesť; pril. ģŃre, tolke, uvek, preplitko, dubľje, doľe, više, prije, negde, denes]

/ľ/ : [im. internetu, zam. sľ]

/ľ/ : [gl. dľnľľm, jľ; pril. doľľ]

/a/ : [im. mama, marjana, stjepan, biserka, vŃda, špareta, stupaň, stupňeva, temperatura, jajca, franceka, cesnika, mľlinara, Ńpata, tata, ľŃvac, jurjevega, kitja, vjetar, ruška, puška, strana,

tomica, kūpajne, lojza, cesta, ralica; gl. ubyjali, pogrōbalō, pitam, misla, bila, hodala, išla, jesam, imaš, mōram, natočiš, moraš, postāvjali, rekla, nisa^m, hlādela, prōbala, modernizirala, nāprāvyla, mōrala, dōdat, ima, pitała, trēba, zavēzāli, krāla, pobirali, čekaj, nasveščāt, zaboravili, vubila, pregradili, čistila, sajnkāli, napājāti; prid. naučena, naučeni, toplijea, optimālna, normalne, bređa, tepka; zam. ona, zakaj, nama, ovaj, nima, ovega, sega; pril. tuda, kakav, on^da, sāma, iza, sikak, danas, odozgora, odozdola]

/ä/ : [zam. kāj]

/ą/ : [im. mlinara; gl. dāvati, ymā, nāprāvyla, kžati, sajnkāli, napājāti; prid. hladnā, optimālna]

/o/ : [im. leto, toplomjer, dečko, kolēc, rakovici, kokoši, torēc, jūrjevo, potōk; gl. podignulō, nismo, popije, točiti, nosit, reko, odledit, modernizirala, bilo, recimo, obesili, nosili, pobirali, dolazi, popevāli, zaboravili; prid. grdo, hladno, plitk^e, toplo, zeleno; zam. ono, ovo, nijedno, ovega; pril. strašno, žalosno, isto, preplitko, jako, plitko, letos, dobro, puno, lepo, ovak, onak, okolo, teško, odozgora, odozdola; vez. zato]

/o/ : [zam. onō]

/o/ : [im. meso, košāricom, opata, torcā, jurjevo; gl. pogrōbalō, podignulō, reko, bilo, recimo, nismo; prid. hladno, mžlo; pril. jākō, malo, stalno, glibokō, isto; prijed. ispod]

/u/ : [im. kravu, pojljycu, stanku, škriņu, letu, internētu, lesicu, ščapu, pjesmu, letu, cisternu, vodu; gl. ubijaly, podignulō, vubili, nisu, su, bu; prid. bređu; zam. nēmu, ju; br. jednu]

/y/ : [im. kravu, letinkum, vesnum]

/u/ : [gl. zeu, nosiu, zaboraviu]

Mlada generacija

Je li ista situacija i kod mladih govornika ili ipak ima nekih razlika, pokazat će sljedeći primjeri.

Dugi naglašeni slog

/i/ : [im. mašinu, papīru, tīnder, īvin, dalmatīnac, termīn; gl. pričam, šīvat, instalīrat, pričā, otušīral, sklistīrali; prid. žīvo, rašīrena; pril. blīzu, līvo²]

² Riječ *līvo* ne upotrebljava se u govoru Male Rakovice, pa tako ni kod ove govornice, nego je rezultat oponašanja govora čovjeka iz Dalmacije o kojemu govori u razgovoru.

- U ovom slučaju zabilježeni su i veznici ĩ, ĩli i nĩ, ali oni su rezultat duljenja u govoru.

/ȳ/ : [gl. patentȳrat]

/ē/ : [im. inžinērstvo, prēdmete, sēminar, vecēu, rēz, vrēmena, lēđa, krēvet; gl. posvēte, sprēmil, preglēdali, lēgnut; prid. inžinērske, prēsretna; zam. sēbi, svē; br. dēvet, sēdam]

/ā/ : [im. dodātke, krāju, rād, svādbu, zādra, kāsper, sāmojede, gāzdarica, apartmān, stāna, āutom, tāksi, sāta, hlāče, šānse, kārlo, zrāka, sālu, āndreja; gl. rādył, dāj, polājkala, stāvi, dolāzil, dešāva, prestrāšio, znāla, trāžit; pril. sād, srām, tāmo, vān, strāšno, nāpred; prijed. nā; vez. dā, sā; čes. ājde]

/ǣ/ : [im. zǣgreb; gl. poprǣvyl]

/ō/ : [im. fōrmule, tōku, bōže, šōk; gl. vōzit, upōznat, dōšō, oprōsti, rōdit, bōlet; prid. krōjnih, krōjni, prōbni, zam. tōga; pril. dōma, grōzno]

/ō/ : [zam. ōvoga]

/ō/ : [im. ōkolica, kolōkvij]

/ū/ : [im. kļūčeve; gl. pridrūžio; prid. glūpa]

Kratki naglašeni slog

/i/ : [im. papir, dio, primjer, ivi, kilometre, sliku, krivica, klistiru, kolicima; gl. nije, ovisi, ide, čini, ima, misliš, misli^m, išla, imamo, bilo, instaliraj, nisam, birat, pričali, vidli, smijem, očekivo, vidla, razmišļo, čitala, pitala, dignut; zam. niš; prid. privatni, diplomskom, šira, zanimļivo, isty; zam. tih, ništa; pril. više, prije, hitno, iza]

/y/ : [im. tekstyl; gl. smyr^{yo}]

/e/ : [im. djelova, mjere, centimetar, veze, smjerove, vrijeme, tjela, početku, predmete, kemija, metkovič, tjedan, dana, hedicom, mjesecu, ponedělak, remen, temu, ženu, sreča, predrađaoni, mjesta, tabletama, leđima; gl. čemo, nema, trebo, kreče, htela, reč, dopisivala, reko, čekala, veli^m, gle, tješit, pogledamo, otpeļali, sjećam; prid. tjelesne, prediplomskog, jedini, nespremna, zelena, bebine; zam. sve, nek^{ej}, tebi, nečem, meni, néga, čemu, nešto; br. jednom, jean, trečeg, četvrtom, petom, deset, dvajsedmog, devet; pril. otpočetka, tek, jednostavno, negdje, opčeno, pretjerano, jedva; vez. nego; usk. šteta, evo; čes. ne]

/a/ : [im. haļine, hlače, kraj^u, dizajn, mašom, faksu, sati, gazdarica, stan, dan, andreja, karla, glave, tata; gl. radit', sam, radi, znaš, lajkal, kasnil, našli, otpratit, zaboravil, stavit,

pregledavaju, plaćem, dešava, obavlam, šallem, izač, izabrat, tražila, žalila, spavala; prid. šavne, svakakve, sva, carski, lakši; zam. ja, taj, tak, kaj; br. dva; pril. sač, nakon, kak, tam, najbolje, nakon, malo, taman, fakat, zajedno, danas, odjedamput, jako, zapravo, uglavn^om, stalno, samo; vez. samo, tak da; čes. baš, vađda, ajmo]

/ä/ : [zam. jä]

/o/ : [im. košuļu, program, anatomiju, bojama, mobitel, porod, voda, bolnicu, boks, poruku, bolove, doktori, pojma, predrađioni, sobe; gl. počeli, počo, počet, moram, dodam, dodaje, otkryl, voli, možemo, doč, rodila, prošo, zovem, došli, bolilo, vozili, posjela; prid. pomočne, slobodno, lošyly, novo, plodna, prosta, golu; zam. onom, ovaj, to, ovo, koji, ono, kojom, ona, mo^m; br. osam; pril. još, doma, onda, opče, ovdje, dosta, možda, dosadno, dobro, odmah, totalno, skroz, normalno; prijed. kroz; vez. dok]

/o/ : [zam. ono]

/o/ : [br. osam]

/u/ : [im. nule, cugi, busu, ľudima; gl. uzet, izračunam, slušam, kuš, učiš, učio, uspijem, skužio, uđem, spustim, uzo, lutit, klukali; prid. užasne; br. drugog; pril. ručno, puta, drugdje, super, puno, umjesto, slučajno, skupa]

/r/ : [im. trga; gl. trpila, završlo; pril. brzo; br. prvi]

Nenaglašeni slog

/i/ : [im. hałine, centimeter, inžinierstvo, dizajn, anatomiju, kemija, metkovič, cugi, mobitel, ōkolica, sēminar, krivica, bolnicu, klistiru, ľudima, leđima; gl. znači, počeli, radit, izračunam, ovisi, radi, čini, misliš, završila, misli^m, učiš, učio, uspijem, otkrila, instaliraj, pričali, dopisivala, kasnil, lutit, ispričal, rodila, stavili, sklistirali, pridružio, tješit, izabrat, tražila; prid. krojnih, krojni, inžinierske, privatni, prediplomskog, jedini; zam. koji, tebi, bebine; pril. općenito]

/y/ : [gl. radyt, popravyt, mislym, radyt, otkryt, velym, rodyt, smyr^o; prid. lošyly, isty]

/i/ : [gl. trpila]

/e/ : [im. hałine, hlače, mjere, formule, primjer, dodatke, centimeter, veze, predmete, crtaće, tekstyl, tūnder, mobitel, kilometre, kāsper, sāmojede, mjesecu, zāgreb, klūčeve, remen, andreja, termīn, vrēmena, krēvet; gl. počeli, nije, dodaje, ide, posvete, kreče, patentirat, uspijem,

spustim, možeš, pregledavaju, dešava, uzela, prestrāšio, bolet, posjela, lēgnem; prid. tjelesne, pomoćne, šavne, inžinierske, svakakve, nespremna, zelena, raširena, prēsretna; zam. nek^{ej}, nečem; br. trećeg, dēvet, deset, dvajsedmog; pril. opće, negdje, drugdje, super, ovdje, umjesto, najbolje, više, prije, zajedno, odjedamput, nāpred, pretjerano; usk. šteta]

/ɛ/ : [br. nulę]

/a/ : [im. djelova, mašinu, papiru, papir, centimetar, anatomiju, tjela, crtaće, bojama, kemija, tjedan, dalmatīnac, sēminar, gazdarica, apartmān, predrađaoni, tabletama; gl. pričam, šivat', šiv^am, izračunam, crtam, nacрта, nacrtam, dodam, dodaje, slušam, završila, išla, imamo, ima, patentirat, nisam, polāj kala, dopisivala, trebal, zaboravil, morala, razmišlo, klukali, spavala; prid. privatni, svakakve, raširena, užasne; zam. svašta, ovaj, ona, ništa; br. jeaņ, osam, sēdam; pril. doma, onda, otpočetka, jednostavno, dosta, možda, dosadno, taman, vaļda, odmah, totalno, danas, slučajno, zanimljivo, zapravo, pretjerano; usk. šteta]

- Glas /a/ u finalnom se nenaglašenom slogu, u jednom primjeru, realizira kao središnji glas neutralne artikulacije, /ə/ (nekəj).

/ä/ : [gl. trpīlā]

/o/ : [im. djelova, dio, dodatke, inžinierstvo, smjerove, mašom, početku, metkovič, ponedělak, kolōkvij, porod, bolove, doktori, kolicima; gl. smo, čemo, počo, poprāvyl, ovisi, posvete, trebo, učio, imamo, fulo, skužio, vōzit, dopisivala, možemo, dolāzil, nemoj, otpratit, oprōsti, obavlam, očekivo, pogledamo, otpeļali, zaboravili; prid. pomoćne, slobodno, diplomskom, prediplomskog, novo, carskom; zam. onom, ovo, ono, kojom, űnegova, kolko; br. jednom, drugog, četvrtom; pril. ručno, prvo, otpočetka, nakon, jednostavno, puno, umjesto, samo, najbolje, novo, općenito, dosadno, dobro, zajedno, odjedamput, strāšno, pretjerano; usk. evo]

/o/ : [pril. zapravo]

/u/ : [im. košuļu, kraj^u, mašinu, formule, papiru, faksu, toku, anatomiju, kraju, početku, svādbu, busu, sliku, poruku; gl. upōznat, otušīral, lēgnut, dignut, ču; pril. blīzu, odjedamput, uglavn^om; uzv. isuse]

/r/ : [br. četvrtom]

Dakle, iz primjera je vidljivo da se uz srednji glas /i/ najčešće javlja prednji, manje visok, centralizirani glas /y/. Takav je glas redovito prisutan u kratkom naglašenom i nenaglašenom slogu kod govornika svih triju generacija, dok se u dugom naglašenom slogu

javlja samo u jednom primjeru kod govornika mlade generacije (patentȃrat). Iako se javlja u različitim vrstama riječi, ipak je najzastupljeniji u glagolima. Osim toga, kod jedne govornice mlade generacije u jednom se primjeru javlja i otvoreni glas /i/ (tȃpȃla), kao i kod jedne govornice srednje generacije (alȃ), a može se čuti i u trima primjerima starih govornika (ȃgancȃ, delalȃ, krumpȃr). Kao što je vidljivo iz primjera, kada se pojavljuje, onda je to u finalnom slogu, s time da je u riječima [ȃgancȃ] i [krumpȃr] taj slog naglašen, a u riječima [alȃ] i [delalȃ] nenaglašen. Iznimka je primjer mlade govornice u kojemu je prisutan u središnjem slogu. Taj se glas također javlja u još jednom primjeru kod najstarije govornice, u početnom dugom naglašenom slogu (tȃla), ali razlika je u tome što su gore navedeni glasovi realizacije glasa /i/, dok je ovaj glas realizacija glasa /e/.

Što se tiče glasa /e/, njegova srednja realizacija prisutna je kod svih govornika u svim položajima u riječi. Ono po čemu se govornici razlikuju jesu njegove otvorene i zatvorene realizacije. Otvoreni glas /e/ u dugom se i kratkom naglašenom slogu javlja u govoru pripadnika stare i srednje generacije, dok je u nenaglašenom slogu najviše prisutan kod najstarijih govornika, a kod govornika srednje i mlade generacije u takvom slogu javlja se samo u jednom primjeru (internȃtu, nulȃ). Zatvoreni glas /e/ u govoru mladih govornika zabilježen je samo u jednom primjeru (nȃ), dok se kod govornika srednje i stare generacije javlja u kratkom naglašenom te u nenaglašenom slogu. Vokal tipa e (srednje ili zatvoreno) u govoru Male Rakovice dao je i jat, što je najočitije kod najstarije generacije govornika. Oni gotovo uvijek, i u dugim i u kratkim slogovima, na mjestu jata imaju e (lepo, uspela, venec, venčani, lepše, delyle, videti, popevali, svȃtu, zmešali, htȃla, deca, mesta, peške, čovek, deteline, nevěsta, ȃlezo, letele, primetila, rešit, cȃlo, dole), kao i, uglavnom, pripadnici srednje generacije (uvek, cȃvi, ȃvela, seno, sȃla, čoveče, meseci, gnezdu, deca, peške, suseda, sečaš, mleko, celi, sediju, uspela, htele, venčaȃne, primer, obesili, lepo, popevȃli), kod kojih se rjeđe može čuti i je (vjenac, vjenčani, bjela, pjesmu, vjetar), dok kod mladih govornika refleks jata varira – nekad upotrebljavaju oblik riječi s je, a nekad s e. Oblike riječi s e najčešće upotrebljavaju u razgovoru sa stanovnicima Male Rakovice srednje ili starije životne dobi, dok duži oblik jata (je) ponekad upotrebljavaju u razgovoru s mlađim stanovnicima toga mjesta, odnosno uvijek u javnoj komunikaciji, komunikaciji s profesorima, profesionalnoj komunikaciji i sl. (rješe, tješit, mjesta, pretjerano, sjećam, posjela, mjesecu; vreme, suseda, lepo, peške, dete, nȃpred, htela, negde, ponedȃlak). U govoru Male Rakovice rijetko se može čuti i glas /i/ na mjestu jata, kao u ovdje jedinom zabilježenom primjeru, u govoru najstarije govornice, tȃla.

Uz srednji glas /a/ javlja se i glas /q/, koji je pomaknut nazad, a koji se u izgovoru čuje kao glas između /a/ i /o/. Dok je srednji glas prisutan u govoru svih govornika, glas /q/ prisutan je kod pripadnika stare i srednje generacije, jednako u dugom i kratkom naglašenom slogu te onom nenaglašenom, a kod pripadnika mlade generacije pojavljuje se samo u jednom primjeru, u dugom naglašenom slogu (poprāvyl). Kod starih i srednjih govornika također se može čuti i glas /ä/ (više prednji u odnosu na srednji /a/), ali samo u dvama primjerima kod stare generacije, dvaput u kratkom naglašenom slogu (säm) i jednom u nenaglašenom slogu (oľofkä), te u jednom primjeru kod pripadnice generacije srednje dobi, u kratkom naglašenom slogu (käj), dok se kod mladih čuje samo kod jedne govornice, također u kratkom naglašenom (jä) i nenaglašenom slogu (säm, ne znäm, trpjlä).

Za razliku od srednjeg, otvoreni glas /o/ realizira se kod najstarije govornice u dugom naglašenom, središnjem, slogu (döl, napōslä), a zabilježen je i u nekim primjerima mlade govornice (ōvoga, ōno, bilō, zapravō). Zatvoreni se glas /o/ javlja u svim slogovima (naglašeni dugi i kratki, nenaglašeni) kod pripadnika stare i srednje generacije, dok kod pripadnika mlade generacije izostaje u nenaglašenom slogu.

Ista je situacija, što se tiče pripadnika mlade generacije, i s glasom /u/. Kod njih se također javlja samo srednji glas, dok otvoreni nije prisutan u njihovom govoru. S druge strane, kod najstarije govornice otvoreno /u/ (/u/) javlja se i u dugom, i u kratkom, i u nenaglašenom slogu, dok kod druge pripadnice stare generacije taj glas nije zabilježen. U govoru jedne srednje govornice taj glas izostaje u kratkom naglašenom slogu, dok se kod jednog govornika ne pojavljuje uopće. Ono što se također može vidjeti iz primjera realizacije vokala jest to da se otvoreno /u/ u nenaglašenom slogu javlja u početnom ili finalnom slogu. Kod pripadnika srednje generacije u primjeru [smü] može se čuti i malo labijaliziran, visoki glas /u³. Finalni glas /l/ u nekim se primjerima izgovara tako da se čuje kao glas između /l/ i /u/, zbog čega se može reći da taj glas ima karakteristike poluvokalnosti. Zabilježen je u finalnom, nenaglašenom slogu 3. lica jednine perfekta, (zeu, hteu, deu, smijau, biu, voziu, zvažau, nosiu, zaboraviu), no zapravo je karakteristika muškog roda jednine glagolskog pridjeva radnog. Srednji je glas /u/, poput svih ostalih vokala, najviše prisutan u govoru svih triju govornika, u svim vrstama slogova.

³ Iako je prema Menac-Mihalić, Celinić (2012: 26) glas opisan kao „malo labijaliziran visoki glas između u i i (bliže u)“, u ovom navedenom slučaju taj je glas nešto drugačiji, ali naveden je kao takav jer mu je najbližiji.

Promjene u kajkavskom vokalizmu ponajprije se tiču refleksa jata, koji se, u odnosu na standardni hrvatski jezik, „sužava“. To je, općenito, najočitije kod najstarije generacije govornika, pa je tako i u Maloj Rakovici. Govornici stare generacije gotovo uvijek imaju *e* i u dugim i u kratkim slogovima (lepo, uspela, venec, venčani, lepše, delye, videti, popevali, svētu, zmešali, htela, deca, mesta, peške, čovek, deteline, nevesta, železo, letele, primetila, rešit, cēlo, dole), kao i, uglavnom, pripadnici srednje generacije (uvek, cevi, živela, seno, seła, čoveče, meseci, gnezdu, deca, peške, suseda, sečaš, mleko, celi, sediju, uspela, htele, venčane, primer, obesili, lepo, popevāli), kod kojih se rjeđe može čuti i *je* (vjenac, vjenčani, bjela, pjesmu, vjetar), dok kod mladih govornika refleks jata varira – nekad upotrebljavaju standardni oblik riječi s *je*, a nekad *e*. Oblike riječi s *e* najčešće upotrebljavaju u razgovoru sa stanovnicima Male Rakovice srednje ili starije životne dobi, dok duži oblik jata ponekad upotrebljavaju u razgovoru s mlađim stanovnicima toga mjesta, odnosno uvijek u javnoj komunikaciji, komunikaciji s profesorima, profesionalnoj komunikaciji i sl. Međutim, jat nikad ne izgovaraju dvosložno, odnosno kao *ije*, nego ga mijenjaju s jednim od prethodno navedenih oblika (rješe, tješit, mjesta, pretjerano, sjećam, posjela, mjesecu; vreme, suseda, lepo, peške, dete, nāpred, htela, negde, ponedeljak), bez obzira na to radi li se o dugom ili kratkom slogu. U govoru Male Rakovice rijetko se može čuti i glas /i/ na mjestu jata, kao u ovdje jedinom zabilježenom primjeru, u govoru najstarije govornice, *tjla*.

7.2.2 Distribucija vokala

Dugi vokali javljaju se pod dugim naglaskom ili na mjestu gdje danas u standardu ide zanaglasna dužina⁴. U govoru Male Rakovice taj se slog naglašava, kao nekad, dok je u standardu došlo do pomicanja naglaska. Da se čuva staro stanje, odnosno staro mjesto naglaska, dokazuju i primjeri tipa *dr'aga*, *m'islam* u kojima se naglašava prvi slog, koji se naglašavao i prije. Svi vokali mogu biti naglašeni i nenaglašeni te u prednaglasnom ili zanaglasnom položaju, osim /r/ koji je uvijek naglašen⁵. Otvoreni vokali mogu se pojaviti i u početnom slogu, i u središnjem, i u završnom. Kod najstarije govornice u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda glagola *dati*, kao i u svršenom glagolskom pridjevu radnom ženskoga roda glagola *pasti*, glas /a/ izgovara se kao otvoreno /o/ (/o/), glas između /o/ i /a/, ali u izgovoru bliže /o/ [dōl, napōslā].

⁴ U radu se promatra samo razlika u kvantiteti naglaska, ne i u njegovoj intonaciji.

⁵ Ne može se tvrditi sa sigurnošću jer se rad temelji na govoru sedmero kazivača.

U govoru Male Rakovice uglavnom se čuva završno /l/ na kraju *riječi* (žāl, bil, rēkel, krāl, poprāvyl, lajkal), i to najviše kod stare i srednje generacije. Kod pripadnika mlade generacije, stanje je nešto drugačije. U svakodnevnom razgovoru s ukućanima, prijateljima ili susjedima i oni će više upotrebljavati oblike riječi sa završnim -l (dōl, delal, prehladil, poprāvyl, radyl, lajkal, bil, dolāzil, trebal, kasnil, čekal, otušīral, sprēmīl, ispričal, zaboravil), ali zbog utjecaja obrazovanja, profesionalne karijere, javne komunikacije i drugih čimbenika koji utječu na promjene u jeziku, odnosno govoru, u formalnijim će razgovorima često provoditi vokalizaciju l → o u gramatičkim morfemima, što je značajka standardnog jezika. Međutim, u toj vokalizaciji kod mladih, za vrijeme razgovora u neformalnim uvjetima, dolazi do kontrakcije al>ao>o i el>eo>o u završnom vokalskom skupu, pa se tako javljaju oblici poput opo, piso, počo, očekivo, razmišļo, išo, trebo, uzo, mogo umjesto opao, pisao, počeo, očekivao, razmišļjao, išao, trebao, uzeo, mogao.⁶

Osim toga, u nešto rjeđim, ali uvijek prisutnim primjerima može se čuti zamjena glasa /a/ glasom /ɔ/ (napōslā, glādnō, sitō) ili /ɛ/ (zišēl), glasa /o/ glasom /u/ (dūbro, smu), zamjena glasa /i/ glasom /e/ (hlādela) te zamjena glasa /a/ glasom neutralne artikulacije /ə/ (nekəj). Drugim riječima, dugo ili pokraćeno /a/ u govoru Male Rakovice daju otvoreno /o/ (/ɔ/), a šva daje zatvoreno /e/ (/ɛ/).

7.2.3 Podrijetlo vokala

Općenito, u kajkavskom narječju, prema Lončarić (2005: 26), stražnji nazal /ɔ/ u prvoj se fazi nakon denazalizacije na zapadu izjednačuje s vokalom tipa o, i to većinom /ɔ/ ili ponegdje (uglavnom u sjevernim kajkavskim govorima) /ɔ/, a mnogo kasnije izjednačava se s /u/. Na istoku se također izjednačava s /u/, ali ranije nego na zapadu, već u prvoj fazi nakon denazalizacije.

Isti autor (ibid.: 28) kaže i kako se s denazalizacijom prednjeg nazala /ɛ/ povezuje uženje jata, čime su dobivena tri vokala e-tipa, a neki od njih se daljnjim razvitkom međusobno jednače. Za kajkavštinu je važan i najvjerojatniji prijelaz prednjeg nazala /ɛ/ u /e/.

Dugi vokal /i/ (/ī/) ostao je od praslavenskog istog vokala (prīča, žīvo) te se čuva staro stanje pri naglašavanju (točīti). Dokazi za to nalaze se u Gluhak 1993: s. v. prīča, žīv, tōk. osim

⁶ Kod jedne govornice mlade generacije i u transkribiranom se tekstu često javljaju standardni oblici s provedenom vokalizacijom (pridrūžio, vidio, prestrāšio, smyr^{vo}o), kod jednog govornika zabilježen je primjer [skužio], dok kod jedne govornice nije zabilježen nijedan takav oblik.

toga, mogu se čuti i primjeri poput blīzu, gdje je, prema ibid.: s. v. blīz, vidljivo kako je vokal /ī/ nastao od istog, ali kratkog vokala. Vokal /ī/ nastaje i kada se riječ skraćuje (nī < nije).

Vokal /ē/ refleks je prednjeg nazala /ǣ/ (pēt), kratkog jata (navēk), poluglasa *b* (kolēc) te kratkog /e/ (odlēdit) (ibid.: s. v. pēt, vijêk, lēd).⁷

Dugi vokal /a/ (/ā/) nastao je od šva (dān) i kratkog /a/ (krāju) (ibid.: s. v. dān, krāj).

Vokal /ō/ ostao je od praslavenskog naglašenog dugog /o/ (tōku) te se nalazi u posuđenicama (fōrmule), dok je otvoreni vokal /o/ (/ō/) refleks vokala /a/ u glagolskom pridjevu radnom ženskoga roda glagola *pasti* (napōslā) (ibid.: s.v. tōk, pāsti).

Vokal /ū/, odnosno u ovom slučaju /ȳ/, nastao je od stražnjeg nazala /ǫ/ (rūke) (ibid.: s. v. rúka).

Kratki vokal /i/ (i /y/) nastao je od praslavenskog dugog /i/ (smyr^{yo}) te se javlja kao rezultat stapanja inicijalnog slijeda *jə* (iskati) (ibid.: s. v. mīr, ĩskati).

Kratki naglašeni vokal /e/ odraz je praslavenskoga /e/ u nezadnjem slogu (deset) te u jednosložnim riječima (jer). Također je i odraz prednjeg nazala /ǣ/ (meso) te kratkoga jata (meseci) (ibid.: s. v. dēset, jer, mēso, mjēsec).

Kratki vokal /a/ nastao je od istog praslavenskog vokala (daŭ), od poluglasa *ǫ* (san) te od sekundarno naglašenog /a/ u nezadnjem slogu (najprije) (ibid.: s. v. dāti, sǎn).

Od naglašenog vokala /o/ ostao je isti vokal (ona, voda) (ibid.: s. v. ōn, ōna, ōno; vōda).

Isto je tako od kratkog vokala /u/ ostao isti vokal (kruh, slušati). Kratki vokal /u/ refleks je i praslavenskoga slogotvornog /l/ (/l̥/) (puno) te stražnjeg nazala /ǫ/ (stupań) (ibid.: s. v. krùh, slùšati, pùn, stúpiti).

Nenaglašeni vokal /i/ nastao je od praslavenskog /i/ (prǣtila) (ibid.: s. v. prātiti).

Vokal /e/ u nenaglašenoj poziciji nastao je od prednjeg nazala /ǣ/ nakon regresivnog pomaka naglasaka (devet, meseci). Takav se vokal javlja i na mjestu zanaglasnoga jata (uvek), kao i na mjestu naglašenoga jata (zmešaly) (ibid.: s. v. dēvet, mjēsec, vijêk, mijēsiti).

Vokal /a/ javlja se u starim nenaglašenim pozicijama (pluča) te kao rezultat vokalizacije poluglasa *ǫ* u nenaglašenoj poziciji (danas) (ibid.: s. v. plúća, dān).

⁷ Za riječ *kolēc* potvrda je pronađena na Hrvatskom jezičnom portalu.

Nenaglašeni vokal /o/ također se javlja na mjestu polaznoga /o/ u nenaglašenoj poziciji (leto), a odraz je nenaglašenog /l/ iza naglašenog /ě/ (dio) (ibid.: s. v. ljěto, đio).

Nenaglašeni vokal /u/ nastao je od stražnjeg nazala /q/ (golub), od nenaglašenog slogotvornog sonanta /ʃ/ (jabuka) te od naglašenog praslavenskog vokala /u/ (košuļu) (ibid.: s. v. gölūb, jābuka, kōšulja).

7.3 Konsonantizam govora Male Rakovice

Konsonantski sustav malorakovečkog govora čine sonanti *m*, *n*, (*ń*), *j*, *v*, *l*, (*ʎ*) i *r* te konsonanti *s*, *z*, *š*, *ž*, *f*, *h*, *b*, *p*, *d*, *g*, *k*, *c*, *č* i *ž*.⁸ Glasovi /*ń*/ i /*ʎ*/ mogu se promatrati kao rubni jer se ne pojavljuju u govoru svih govornika Male Rakovice, posebice starijih, kao i glas /*ž*/ koji se kod svih govornika javlja minimalno. Kako se može vidjeti, sonanti malorakovečkog govora isti su kao i oni standardnog sustava, s malom razlikom u nekim glasovima s dijakritičkim znakovima (č, ć, dž, đ).

Sonanti:

		<i>m</i>	
<i>v</i>			
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>
<i>j</i>	(<i>ʎ</i>)		(<i>ń</i>)

Konsonanti:

<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>c</i>		<i>s</i>	<i>z</i>
<i>č</i>	(<i>ž</i>)	<i>š</i>	<i>ž</i>
<i>k</i>	<i>g</i>	<i>h</i>	

7.3.1 Realizacija konsonanata

U sljedećim će se primjerima prikazati realizacija konsonanata, odnosno suglasnika, podijeljenih na sonante i konsonante. Ta je podjela velikim dijelom ista kao u standardu, a eventualne razlike bit će posebno napisane. Započinje se, kao i kod vokala, sa starom generacijom, nastavlja se sa srednjom i završava s mladom generacijom govornika.

Sonanti

Sonantom se u hrvatskom jeziku smatra „glas iz skupine glasova po osobinama između vokala i šumnih suglasnika („v“, „m“, „n“, „nj“, „l“, „lj“, „r“, „j“) od kojih neki mogu biti slogotvorni“ (Anić 2004: s. v. *sònant*). Slijede primjeri u kojima se javljaju kod određene generacije govornika.

⁸ Glas /h/ bilježit će se standardnim latiničnim znakom, a ne znakom x kako je u transkripciji.

Stara generacija

/m/ : [im. mama, sram, meso, drmeš, krumpir, mobitel; gl. idemo, mučit, moram, dohim, imam, primetila, mogel; prid. male; zam. nami, sobom, moja, mene; br. osam; pril. doma, domom, kam, odmah]

/n/ : [im. žganci, dinar, tvornici, dražen, sanbor, dan; gl. nabrała, tancal, nisu, množiju, nemaju; prid. glada, crno; zam. nami, nas, on, one, nekej; br. jen; pril. najbolje, van, nazajdne, hitno, jasno, slučajno, ranije; prijed. na; vez. nek; čes. ne]

/j/ : [im. čuštajze, bojice, operacij⁹, majom, jajce; gl. daj, jelo, pojeli, jest, zletjeli, zijde, množiju, traje; zam. joj, ja, tvoja, svoj, taj, nekej; pril. najbolje, jako, jasno, slučajno, kraj, ranije; vez. kaj; usk. ajoj, joj]

/v/ : [im. travnike, tvornici, vrak, vrtu, slavica, ivan; gl. vidla, vely, preživile, ostavim, zvadili, dogovorili; prid. veliki, zdravega; zam. tvoja, ova, svoj; br. dva; pril. nave(k), više, van]

- Glas /v/ javlja se na mjestu praslavenskog prijedloga *vá*, a ispred bezvučnog suglasnika prelazi u *f* (v Rakovici, f crkvi). Također, sonant /v/ između vokala i velara, kao i ponekad na kraju riječi, realizira se kao obezvučen nenapet suglasnik */f/* [oľofkă, žif].

/l/ : [im. raspelo, pažul, loptice, zlatica, leto, krila, salata, lišću, mobitel; gl. rekla, moral, delal, bila, zletjeli, omladyl, nalęglo, mogel, lagala; prid. glada, veliki, celo; pril. najbolje, doli, slučajno, lepo; vez. ali, il, jel]

/r/ : [im. raspelo, sram, dinar, prozoru, krumpir, dražen, ružici, krila, raspored; gl. rekla, moral, primetila, rešit, ždere, rasteju; br. tri; pril. nutri, dubro, gore, odzgor, ranije, jučer; prijed. pri, preko]

Stari govornici nemaju glasove */l/* i */n/* jer su najmanje u kontaktu sa standardnim jezikom, već te glasove izgovaraju nesliveno, kao dva glasa *lj* odnosno *nj* (bolje, svinje) ili kao glasove */l/* i */n/* (leto, negovom, sneg, zemli, prizemle, dale). Kod suglasničke skupine *nj* ponekad dolazi do metateze, pa se tako može čuti npr. nazajdne, kamejna, majne.

Srednja generacija

⁹ Kad se nađe između dvaju visokih vokala */i/*, glas */j/* ne čuje se kao takvo, već slabije, kao produženi */i/*, zbog čega je napisan u eksponentu.

/m/ : [im. mama, marijana, zemli, primer, košāricom, mlinara, pjesmu; gl. pitam, misla, moram, prevārim, nisam, recimo; prid. mrzle, optimalna, mali; zam. mi, im, nama, tam; pril. ŝama, malo]

/n/ : [im. godine, internetu, dan, noge, cesnika, škilan; gl. podignulo, nismo, deṇem, nosili, nasveščat; prid. naučeni, optimalna, zeleno; zam. ono, niš, on; br. dvānest, jen; pril. strašno, vany, najviše, negde; prijed. na; vez. nek]

/n̄/ : [im. škriṇu, stupaṇ; gl. smaṇyly; zam. noj, nima]

- Glas /n̄/ kod govornika srednje generacije, kao i kod stare, ponekad se realizira kao suglasnički skup *jn* [kujni, kūpajne, sajnkāli].

/j/ : [im. stjepan, pojurycu, toplomjer, jajca, jurjevo, kitja, vjetar; gl. ubijaly, jesam, čekaj, napajāti; prid. nijedno, toplijea; zam. ju, ovaj, ja; br. jednu, jen; pril. jako, prije; vez. kaj, jer; usk. ijoj; čes. još]

/v/ : [im. kravu, voda, cvitič, lovci, rakovici, jūrjevo, bukve, vjetar, vodu; gl. vely, dāvati, zavēzāli, vubili, nasveščat, zaboraviu, vozit; prid. veliki; zam. kakav, ovo, ovega; br. dva; pril. uvek, vany, najviše; prijed. v]

// : [im. plac, pojurycu, litre, lovci, lesicu, letu, ralica; gl. rekel, pogrobalo, strelili, krāla, išli; prid. hladna, veliki, loših; pril. žalosno, hladno, lepo. dole; vez. al, ali]

//̣ : [im. letu, ludi]

- U nekim riječima u kojima se standardno javlja //̣ zabilježeni su oblici neslivenog izgovora glasova //̣ i /j/ te oblici s glasom //̣ [dublje, zemli, škilan]. Iako se u standardnim riječima ljeto, ljetos, dolje javlja glas //̣, u govoru Male Rakovice te se riječi izgovaraju kao leto, letos, dole, što je čuvanje starog stanja refleksa jata, pa se ni ne očekuje izgovor //̣.

/r/ : [im. preokret, cure, ruke, primer, rakovici, franceka. tōrca, vjetar, ruška, ralica; gl. rekel, moram, prevārim, pobirali, trebali, zaboraviu, pregradili; prid. normalne, bređu, dobrih; br. trieset, četiri; pril. gore, strašno, prije, odozgora; prijed. pri, prek]

Mlada generacija

/m/ : [im. mašinu, formule, mašom, program, metkovič, hedicom, kilometre, sāmojede, sēminar, srām, termīn, temu, pojma, mjesta, kolicima; gl. pričam, moram, ima, uspijem, nisam,

možemo, idem, čekam, mislym; prid. pomoćne, nespremna, zanimljivo; zam. meni, kojom, ņemu; br. osam, četvrtom, petom, sēdam, dvajsedmog; pril. doma, možda, malo, taman, odmah, tamo, odjedamput; čes. samo]

/n/ : [im. centimetar, dizajn, anatomiju, tjedan, dalmatīnac, ponedēlak, apartmān, stan, termīn, ženu, predražāoni; gl. nije, čini, patentirat, instaliraj, kasnil, našli, nema, neče, legnem, dignut; prid. krojni, jednostavno, novo, nespremna, zelena, plodna, užasne, zanimljivo, normalno; zam. onom, ništa, ona, on, mene, neku, nešto, niko; pril. ručno, nakon, negdje, dosadno, taman, hitno, slučajno, vān, stalno, nāpred; prijed. na]

/ŋ/ : [im. inžīnerstvo, crtaŋe; prid. inžīnerske; zam. ņega, ņemu, ņegova]

/j/ : [im. djelova, kemija, tjedan, sāmojede, mjesecu, kolōkvij, pojma; gl. dodaje, uspijem, dāj, instaliraj, polājkala, nije, nemoj, pregledavaju, smijem, tješit, posjela; prid. tjelesne, krojni; zam. ja, taj, kojom, joj; br. jean, dvajsedmog; pril. negdje, umjesto, prije, zajedno, slučajno, jako; vez. jer; čes. još]

/v/ : [im. djelova, veze, svādbu, ivi, klučeve, vecēu, bolove, voda, krēvet; gl. zavřšila, posvete, vōzit, voli, stāvi, dopisivala, pregledavaju, zovem, deřava, obavļam, vidio, zaboravili; prid. řavne, svakakve, žīvo; zam. svařta, ovaj, sve; br. dva, četvrtom, dēvet, dvajsedmog; pril. ovdje, više, prřvo, vaļda, vān, zapravo, jedva]

// : [im. hlače, formule, tekstyl, mobitel, ōkolica, kilometre, sliku, kolōkvij; gl. mislym, radyl, išla, instaliraj, lājkal; prid. tjelesne, slobodno, lořyly, glūpa; pril. malo, blīzu; vez. al, jel]

// : [im. haļine, kořulu, ponedēlak, klučeve, ļudima; gl. ļutit, obavļam, řaļem, boļet, otpeļali, razmiřlo, kļukali; prid. zanimljivo; pril. najboļe, vaļda]

/r/ : [im. papir, smjerove, program, rad, tīnder, kilometre, kāsper, sēminar, zāgreb, gazdarica, krivica, remen, porod, termīn, zrāka, doktori, rez; gl. radit', moram, otkryl, instaliraj, birat, reč, pričali, rodila, prořo, pregledavaju, razmiřlo; prid. ručno, probni, inžīnerske, řira, nespremna, prosta, rařirena, carski, normalno; br. drugō, trečeg; pril. super, prije, skroz, zapravo, pretjerano; prijed. kroz; vez. jer]

Konsonanti

Konsonanti, šumnici ili opstruenti od sonanata se razlikuju po većoj zapreci prolasku zračne struje. Postoje daljnje podjele konsonanata, no one ovdje nisu toliko važne, pa će svi biti prikazani zajedno, kao jedna skupina.

Stara generacija

/s/ : [im. svētkę, m^ęsaru, bōles, salāta, sanōbor, slavica; gl. pōsla, odnes^{el}, čistiti, skāpalā, jest, ostāvim, smeta, stani, zmisłila, slagala; prid. suvō, sitō; zam. nas, sobōm, svoj, sve; br. šes; pril. sada, dōsta, sutra, jasno, slučajno, danas; prijed. sa]

/z/ : [im. prōzoru, krizi, złatica; gl. zna^š, zapōslil, zletjēli, zijde, zvādili, zmisłila; prid. zdrāvega; pril. nazājdne, odzgōr; prijed. z (nami); vez. zato]

/š/ : [im. kōšaru, škōlu, dŕmeš, kiša, lišču; gl. zmešalⁱ, došle, rešit, pošpricali, znāš, trebaš; zam. niš; br. šes; pril. više, uopšte]

/ž/ : [im. žgancj, pāžul, dražen, ružiči; gl. ženila, preživile, ždēre, množiju; prid. žuta]

- U jednom se primjeru glas /ž/ realizira kao glas /š/, i to na kraju riječi kada iza tog glasa ne dolazi više nijedan drugi glas [dŕmeš]. U transkribiranom tekstu nema primjera u kojemu se /ž/ nalazi u završnoj poziciji ili se obezvućio.

/f/ : [im. štefa; pril. fīnō]

/h/ : [im. kruh; gl. ^htēla, kuha; pril. hitnō, strāh; usk. ha]

- Između vokala /u/ i /o/ konsonant /h/ realizira se kao v [suvo]¹⁰.

/b/ : [bōga, rubiniču, mobitel, baki; gl. bilō, nabrała, dōbim, budem; zam. sobōm; pril. bolje, dūbro; čes. baš]

- U transkribiranom tekstu nema primjera u kojemu se /b/ nalazi u završnoj poziciji ili se obezvućio.

/p/ : [im. pūre, loptice, plesāč, krumpīr, puta, petak; gl. zapōslil, prēšlō, skāpalā, primetila, pōčelē, pala, tipkati, spiju; pril. pōd, puno, uopšte, preko, lepo, prije; prijed. pri]

/d/ : [im. dinar, decu, dražen, raspored; gl. idemō, delalj, dōl, budem, omlādyl, ždēre, dobiju, dōgōvorili; prid. glādnō, zdrāvega; br. dva, druge; pril. onda, dūbro, odozgora, odmah; vez. dok; čes. da]

- Kada dolazi do jednačenja po zvučnosti, glas /d/ prelazi u svoj bezvučni parnjak /t/ [kat, sat] ili obezvućen nenapet suglasnik /d̥/ [pōd, sad̥].

¹⁰ U govoru je zabilježen samo taj jedan primjer, ali tako bi bilo i s riječima tipa uho, gluho i sl.

/t/ : [im. tr̥avnikę, svętkę, žiṽot, vřt, zl̥atica, leto, sal̥ata, mobitel, petak; gl. t̥an̥cal, putuju, hitila, čistiti, jest, primetila, traje, tipkati, trebaš; prid. sit̥o; zam. tvoja, tega, taj, to; br. tri; pril. tih̥o, nutri, d̥osta, sutra, uopšte, interesantno, točno; vez. zato]

- Kod glagola *ići*, glas /ć/ realizira se kao /t/ [iti], odnosno čuva se starije stanje.

/g/ : [im. b̥ogeca, žganc̥i, gr̥edu; gl. u̯gled^ali, nal̥ęglo, mogel, d̥og̥ov̥orili, lagala; prid. gl̥adna, zdr̥avega, dugački; zam. neg̥ov̥om, tega; br. druge; pril. g̥ore, odzg̥or]

- Kada dolazi do jednačenja po zvučnosti, zvučni glas /g/ prelazi u svoj bezvučni parnjak /k/ [vr̥ak kam putuju].

/k/ : [im. cr̥kvi, k̥ořaru, siromak, krump̥ir, kr̥aja, kiša, kr̥ila, ručak, baki; gl. r̥ekla, čeka^a, skry^l, skopali, tipkati, kuha; prid. dugački; zam. k̥oji, kaj, nekim, nekej; pril. tak, j̥ako, preko, kuda; prijed. kod, kraj; vez. d̥ok, ako]

/c/ : [im. cr̥kvi, deca, dragec, b̥ojice, zl̥atica, j̥ajce; gl. t̥an̥cal, pošpricali; prid. c̥elo, cr̥no]

- Glas /c/ realizira se i na spojevima riječi gdje dolazi do jednačenja po zvučnosti [kad su > kacu].

/č/ : [im. čuřpajze, plesač, pl̥uča, ružiči, lišču, ručak; gl. mučit, čuj, tuči, čistiti, počele, reč; prid. dugački; pril. ynače, več, točno, slučajno, sinoč, jučer]

Srednja generacija

/s/ : [im. s̥obi, biserka, stup̥neva, lesicu, cesnika, pjesmu, cesta, cisternu; gl. nismo, smańly, pořtavjali, strelili, obesili, řajnk̥ali; zam. s̥ę, si, řębi, sega; br. trieset, dv̥anest; pril. strařno, řalosno, isp̥od̥, sikak, danas/denes, skroz]

/z/ : [im. z̥emli; gl. znař, modernizirala, zav̥ęz̥ali, k̥az̥ati, dolazi, zaboraviu; pril. m̥řzlo, zakaj, odozdola; prijed. ze, za, iza; vez. zato]

- U jednom se primjeru glas /z/ realizira kao glas /s/ na kraju riječi [skros]. Tamo gdje je u standardu prijedlog s/sa, u malorakovečkom govoru stare generacije čuva se kajkavsko z [ze řpareta].

/ř/ : [im. řpareta, flaři, řkrińu, řčap, kokoři, k̥oř̥aric̥om, ruřka; gl. dořly, imař, piře, iřli, nasveřčat; prid. lořih; zam. niř; pril. strařno, j̥oř, viře; řes. bař]

/ř/ : [im. hiře; gl. mořeř, slořili; pril. řalosno]

- U transkribiranom tekstu nema primjera u kojemu se /ž/ nalazi u završnoj poziciji ili se obezvućio.

/f/ : [im. franceka]

/h/ : [im. hiže; gl. hōdala, hitiš, hlādela; prid. hladnā, dobrih; zam. nīh]

/b/ : [im. biserka, bukve; gl. ubijaly, pōgrobalo, bila, obesili, pobirali, trebali, zaboraviu, vubila; prid. dobrih; zam. sēbi; pril. dublje, glibōko; čes. baš]

- U transkribiranom tekstu nema primjera u kojemu se /b/ nalazi u završnoj poziciji ili se obezvućio.

/p/ : [im. plac, toplomjer, temperatura, primer, ščap, opata, pjesmu, puška; gl. pitam, popije, nāpravya, pobirali, popevāli; prid. plitk°e, toplo, tepka; br. pet, petnes^t; pril. preplitko, puno, ispōd, lepo, prije; prijed. po, pri, prek; vez. pa]

/d/ : [im. voda, dan; gl. došly, hōdala, dēnem, dōdat, pregradili; prid. hladnā, dobrih; br. dve, dēset, dvānest; pril. dole, tuda, ispōd, negde, di, odozgora, odozdola; prijed. od, do; vez. da, dok]

- Kada dolazi do jednačenja po zvučnosti, glas /d/ prelazi u svoj bezvućni parnjak /t/ [sat je, kat je] ili se „pretvara“ u obezvućen nenapet suglasnik /d/ [kaḍ su, saḍ ko].

/t/ : [im. preokret, litre, toplomjer, internetu, opata, tata, torca, kitja, strana; gl. natočiš, nosit, trēba, strelili, kazaṭi, čistila; prid. plitk°e, toplijea, optimalna, tepka; zam. ti, taj; br. tri, četiri, pet; pril. tuda, isto, letos, tak, teško, tam]

/g/ : [gl. pōgrobalo, podignulo, pregradili; prid. grdo; zam. ovega, sega; pril. gore, glibōko, negde, odozgora]

- U transkribiranom tekstu nema primjera u kojemu se /g/ nalazi u završnoj poziciji ili se obezvućio.

/k/ : [im. kujni, štev°k, ruke, dečko, kolēc, kokoši, rakovici, kite, potōk; gl. rēkel, rekla, kazaṭi, krāla, čekaj; prid. tōlke, plitk°e; zam. kakav, zakaj; pril. jako, uvek, onak, tak, okolo, teško; prijed. prek; vez. ko]

/c/ : [im. plac, cure, cevi, dečec, lovci, lesicu, kolēc, košāricom, jajca, cesta, cisternu; gl. recimo]

/č/ : [im. cvitič, dečec, ščap; gl. točiti, natočiš, čekaj, nasveščāt, čistila; prid. naučena; br. četri; pril. več]

/ž/ : [prid. breža]

Mlada generacija

/s/ : [im. smjerove, faksu, tekstyl, svādbu, kasper, sliku, mjesecu, sēminar, faks, stan, sālu, mjesta; gl. misliš, slušam, skužio, instaliraj, stāvi, dopisivala, spustim, sklistīrali, prestrāšio, posjela, spavala; prid. tjelesne, slobodno, svakakve, nespremna, carski, prēsretna; zam. si, svašta, sve, sēbi; br. osam, sēdam, deset; pril. sat, super, umjesto, dosadno, danas, skroz, slučajno, stalno]

/z/ : [im. dizajn, zādra, zāgreb, gāzdarica, suze, zrāka, rez; gl. uzet, završila, znaš, vōzit, upōznat, dolāzil, izač, zaboravili; prid. zelena; pril. blīzu, zajedno, grōznō, zanimljivo; prijed. kroz, za; vez. zato]

- Glas /z/ izjednačava se s glasom /s/ na granici dviju riječi od kojih prva završava glasom /z/, a druga počinje glasom /s/, pri čemu jedan od dvaju istih glasova ispada [kros suze > krosuze, kroz sat > krosat].

/š/ : [im. mašinu, mašom, košuļu, šānse, šōk; gl. šivat, misliš, slušam, išla, znaš, završila, otušīral, našli, možeš, prošo, dešāva, šaļem, razmišļo; prid. šavne, lošyĵy, šira, rašīrena, lakši; zam. svašta, nešto, niš; pril. strāšno; usk. šteta; čes. baš, još]

/ž/ : [im. inžīnerstvo, ženu; gl. skužio, možeš, pridružio, trāžit, žalila; prid. inžīnerske, žīvo, užasne; pril. možda]

- U transkribiranom tekstu nema primjera u kojemu se /ž/ nalazi u završnoj poziciji ili se obezvučio.

/f/ : [im. formule, faks; gl. fulo; pril. fakat]

/h/ : [im. haļine, hlače, hedicom; gl. htela; prid. krojnih; zam. tih; pril. odmah, hitno]

- U jednom je primjeru zabilježena drugačija realizacija glasa /h/, točnije, njegova zamjena glasom /j/ (orehe > oreje). Takva realizacija prisutna je samo u razgovoru s ukućanima, inače upotrebljava standardni oblik *orahe*.

/b/ : [im. bojama, svadbu, mobitel, busu, zāgreb, boks, bolove, bebine, tabletama; gl. trebo, bilo, birat, zaboravil, izabrat, bōļet; prid. probni; zam. tebi; pril. blizu, brzo, opče; čes. baš]

- U transkribiranom tekstu nema primjera u kojemu se /b/ nalazi u završnoj poziciji ili se obezvućio.

/p/ : [im. papir, primjer, početku, kāsper, ponedēlak, apartmān, porod, pojma, predražaoni; gl. pričam, poprāvyĭ, patentirat, dopisivala, upōznat, spustim, sprēmil, otpratit, prošo, plačem, tṛpĭlā, posjela, pitala; prid. pomoćne, privatni, glūpa, nespremna, plodna, prosta; br. petom; pril. prvo, otpočetka, puno, prije, odjedamput, super; vez. pa]

/d/ : [im. dio, predmete, rad, svādbu, tjedan, zādra, sāmojede, gazdarica, dan, porod, andreja, voda, ĭudima, doktori; gl. radi, dodam, dopisivala, dolāzil, rodila, pregledavaju, dešāva, vidio, dignut; prid. slobodno, plodna; br. dva, drugog, dēvet, sedam, deset; pril. doma, onda, dosadno, negde, vaĭda, možda, danas, odjedamput, nāpred, jedva; prijed. od, do; vez. dok, da]

- Na kraju riječi zabilježen je primjer u kojemu /d/ prelazi u /t/ [sad > sat]. Na granici dviju riječi od kojih prva završava glasom /d/, a druga počinje glasom /s/ dolazi do jednačenja po zvučnosti [ot stana], a zatim se glasovi /t/ i /s/ stapaju u glas /c/.

/t/ : [im. centimetar, anatomiju, tjela, metkovič, tīnder, mobitel, sati, kilometre, apartmān, stan, āutom, tāksi, tṛgu, termīn, doktori, tata, tabletama, krēvet; gl. uzet, cṛtam, otkryĭ, patentirat, instaliraj, htela, vōzit, stāvi, trebal, spustim, otušīral, ĭutit, otpratit, sklistīrali, prestrāšio, tṛpĭlā, tješit, trāžit, pitala; prid. tjelesne, privatni, prosta, prēsretna, isty; zam. tih, ništa, tebi, tōga, ti, taj, nešto; br. trečeg, četvrtom, deset; pril. otpočetka, tak, jednostavno, taman, fakat, totalno, hitno, odjedamput, strāšno; usk. šteta]

/g/ : [im. program, cugi, tṛga, gazdarica; gl. preglēdali, lēgnut, dignut; prid. prediplomskog, grōznō; zam. tōga, ıega; br. drugog, trečeg; pril. negdje, drugdje; vez. nego]

- Na kraju kriječi može doći do jednačenja po zvučnosti, odnosno obezvućivanja (jednog samojeda > jednok samojeda).

/k/ : [im. faksu, kraju, tekstyl, metkovič, ōkolica, kilometre, kāsper, sliku, ponedēlak, kĭučeve, tāksi, kolōkvij, krivica, košuĭu, karla, boks, klistiru, poruku, šōk, doktori, krēvet; gl. kreče, otkryĭ, skužio, polājkala, čekala, kasnil, očekivo, kĭukali; prid. krojni, inžiñerske, svakakve, carski; zam. kojom, neke, kaj; pril. nakon, tak, kak, fakat, skroz, skupa; prijed. kroz; vez. ak]

/c/ : [im. centimetar, crtañe, cugi, hedicom, ōkolica, gazdarica, krivica, vecēu, kolicima; gl. cṛtam; prid. carski]

- Glas /c/ realizira se i na granici dviju riječi gdje dolazi do jednačenja po zvučnosti [od stana > octana].

/č/ : [im. hlače, početku, metković, ključeve, sreća; gl. pričam, čemo, učio, reč, čekala, plačem, očekivo, izač, neče, počelo, čitala, sjećam; prid. pomoćne; zam. nečem, čemu; br. trećeg, četvrtom; pril. ručno, općenito, slučajno]

Kao i u drugim hrvatskim sustavima, glas /n/, kad se nalazi ispred velara, izgovara se velarno, pa se tako dobiva velarni nazal /ŋ/ [aŋka, staŋku]. Ta je realizacija glasa /n/ zabilježena kod svih govornika.

7.3.2 Distribucija konsonanata

U prethodnom su poglavlju prikazani primjeri realizacije konsonanata kod snimanih govornika svih generacija, a sada će se navesti rezultati do kojih se došlo promatranjem tih primjera, odnosno koje se fonološke promjene dosljedno provode i čuva li se negdje staro stanje.

Svi se konsonanti ostvaruju i u inicijalnom, i u medijalnom, i u finalnom položaju, s time da se u finalnom položaju, prema pravilima nekih sustava hrvatskoga jezika, zvučni glasovi mijenjaju svojim bezvučnim parnjacima [vrāk, sat]. Isto se događa i s glasom /v/ u medijalnom položaju kada se nađe ispred bezvučnog parnjaka [oɭoḱkǎ]. Kada se zvučni glas nađe na kraju izgovorne cjeline ili rečenice, pripadnici stare i mlade generacije također ga, uglavnom, obezvučuju [žif, vrak, skros], što se može čuti i kod pripadnika mlade generacije, ali u manjoj mjeri.

Sonant /r/ u finalnom se položaju kod veznika *jer* mijenja sonantom // (*jer* > *jeI*), što je prisutno u govoru pripadnika svih triju generacija.

U glagolskom pridjevu radnom čuva se finalni morfem -l-, posebno kod stare generacije, dok se kod srednje i mlade generacije može čuti i završno -l i završno -o, ali u potonjem slučaju ne kao u standardnu (počeo, rekao), već kontrahirano (počo, reko).

Kod starije generacije, kako je navedeno, ne postoje standardni glasovi /ʃ/ i /ɲ/. Kad se glas /ɲ/, odnosno u ovom slučaju suglasnički skup *nj*, nađe iza dentala, kod govornika stare generacije dolazi do metateze tog suglasničkog skupa, a dental se umeće između tih dvaju suglasnika (nazadnje > nazajdne). Kod pripadnice srednje generacije zabilježen je primjer s prijelazima *h>j* te *nj>n* (kuhinji > kujni), dok kod jedne govornice stare generacije u toj riječi dolazi do ispadanja glasova [kuhna].

U transkribiranom tekstu kod stare generacije nije se pojavio glas /ž/, dok se u govoru pripadnika srednje generacije pojavio samo u jednom primjeru. U govoru pripadnika mlade generacije javlja se redovito (dože, predražao, ležima, leža). Taj je glas prisutan uglavnom u posuđenicama, pa se u govoru ne čuje često, ali može se pojaviti u govoru svih triju generacija. Međutim, nijedna generacija u govoru ne razlikuje /dž/ i /d/, nego uvijek izgovaraju srednji glas /ž/. Isto tako, ne postoji razlika između /č/ i /ć/, već se uvijek izgovara srednji glas /č/, koji je kod stare generacije zabilježen i na mjestu glasa /c/ (*pokučila* u značenju *pokucala*).¹¹

Vrlo su česta kraćenja riječi, pri čemu dolazi do ispadanja suglasnika ili skupova suglasnik + samoglasnik u svim položajima u riječi, što se može čuti u govoru svih generacija (šes < šest, boles < bolest, navega < navek ga, viš < vidiš, dobim < dobijem, si < svi, bu < bude, niš < ništa, bum < budem, vidla < vidjela, misla < mislila, naš < znaš, ni < nije, dve < dvije, trieset > trideset, iam < imam, jen < jedan, radiču < radit ću). Pri kraćenju riječi *nego* ispada zadnji vokal, a zadnji konsonant onda prelazi u glas *k* (*nego* > *nek*). Kod govornika stare i srednje generacije to je prisutno uvijek, bez obzira na izgovornu okolinu, dok mladi govornici tu riječ rjeđe krata.

7.3.3 Podrijetlo konsonanata

Svi konsonanti odgovaraju konsonantima u starom, praslavenskom sustavu. Iznimke, odnosno konsonanti koji se razlikuju od tog polaznog sustava jesu /l/ i /n/ o kojima se pisalo u prethodnim poglavljima, a koji se izgovaraju i kao *l*, *n* (što je rezultat depalatalizacije), *lj*, *nj*, *jn*. Iznimka je i konsonant /r/ koji dolazi na mjestu glasa /ž/ u intervokalnom položaju u prezentu glagola *moći*, pa je riječ o rotacizmu (*morem*, *moreš*, *more...*). Glas /č/ u nekim je primjerima, kao npr. *ščap*, ostao od praslavenskog /č/ (usp. Gluhak 1993: s. v. štâp). Glas /f/, osim što je posljedica jednačenja po zvučnosti, nastao je i od suglasničke skupine *hv*, odnosno *xv* (*fala*) (usp. *ibid.*: s. v. hvála). Dosljedno se provodi jednačenje po zvučnosti, što znači da su bezvučni konsonanti ispred zvučnih i u finalnom položaju nastali od svojih zvučnih parnjaka.

7.4 Prozodija govora Male Rakovice

Prema Šojat (1973: 51) za cijelo je samoborsko područje karakteristično čuvanje kratkosilaznog naglaska na zadnjem, otvorenom ili zatvorenom, slogu. To mjesto naglaska potvrđeno je i u nekim primjerima u govoru stare i srednje generacije stanovnika Male Rakovice (*krump'ir*, *odzg'or*, *moj'ě*, *raspě'lo*, *žganc'i*, *vol'i*, *sirom'ak*, *dob'im*, *kol'ec*, *torc'a*,

¹¹ Takva riječ pojavila bi se i u govoru govornice srednje generacije, ali kod govornika mlade generacije ne bi.

tor'ēc, popev'āli, pot'ōk), dok je u govoru mladih rijetko, odnosno najčešće je prisutno u dvosložnim riječima (pap'ir, tam'an, term'in, tekst'yl). Više nego zadnji naglašava se središnji slog odnosno onaj koji prethodi zadnjemu, što je prisutno kod govornika svih generacija (nal'ēglo, ost'āvim, nabr'āla, zmeš'āli, poj'eli, nauč'eni, pod'ignulo, pop'ije, dāv'āti, prev'ārim, les'icu, zavēz'āli, nos'ili, kǝz'āti, vub'ili, kǝš'āricǝm, ov'ega, dāv'āli, popev'āli, škil'an, kup'āli, sǝjnk'āli, im'āli, napǝj'āti, dol'āzil, deš'āva, dol'āzi, ob'avlam, popr'āvył, inžin'ērske). To je mjesto naglaska tipično za kajkavske govore, a dokazuje da se naglasci mogu ostvariti na bilo kojem slogu u riječi. Kod imenica, slog na kojemu se u standardu javlja zanaglasna dužina u ovom se govoru naglašava, i to obama naglascima, i dugim i kratkim (krump'ir, sirom'ak, pap'ir, term'in, tekst'il).

Kao što je spomenuto u Uvodu, ovdje se ne proučava uzlaznost i silaznost akcenata, već samo njihova dužina i raspodjela unutar slogova, što ne daje potpunu sliku akcentuacije istraživanoga govora, već samo njezine najtipičnije značajke.

7.5 Odnos prema standardu i kajkavskom

Uspoređujući vokalizam u govoru Male Rakovice sa standardnim vokalizmom, vidljive su neke razlike. Na kraju riječi dolazi do ispadanja nekih vokala, posebno vokala /i/ iz nastavka –ti i –ći u infinitivu (mučit, jest, rešit, počistit, reč, nosit, odledit, dǝdat, najavit, nasveščāt, vozit, radit, počet, uzet, šivat, patentirat, bit, ič, rǝdit, pričat, izač, tješit, izabrat, bǝlet, trǝžit, lēgnut, dignut, birat, upǝznat, doč, uč, lǝtit, otpratit, stavit). Iako vokal /i/ većinom ispada, kod nekih govornika stare i svih govornika srednje generacije mogu se čuti i primjeri bez ispadanja (čistiti, tipkati, iti, točiti, dāvāti, kǝzāti, napǝjāti). Tu je zapravo riječ o infinitivu i supinu, između kojih se razlika u kajkavskome i danas čuva, a u govoru Male Rakovice, kao i u kajkavskom općenito, čuju se njegovi tragovi. Drugim riječima, ne rabi se dosljedno, ali može se čuti. Budući da je to morfološka kategorija, a ovaj se rad bavi fonologijom, neće se ulaziti u detaljniji opis. Također vrlo često ispada i finalni vokal /o/ u riječima poput kak, tak, tam, al, ak. Ispadanje vokala javlja se i u ostalim (početnim i središnjim) slogovima (opće, tolke, kolko), što je prisutno kod svih govornika. Također, mogu se čuti primjeri u kojima ispada središnji slog: jen, vidla, dobim, dve. U odnosu na kajkavski, govor Male Rakovice ima otvorene i zatvorene vokale, kojih u standardu nema, a refleks jata također je isti kao u kajkavskom, a različit od standarda.

Prema napisanome u prethodnom potpoglavlju, može se zaključiti kako svi konsonanti odgovaraju konsonantima u standardu, osim //i/ i /n/, koji u govoru stare generacije stanovnika

Male Rakovice ne postoje, kod srednje generacije ovisno o govorniku, dok ih mladi izjednačavaju sa standardnim. Razlika je vidljiva i u izgovoru afrikata /č/ i /ć/. U standardu postoji razlika između /č/ i /ć/ te /dž/ i /đ/, dok se u govoru Male Rakovice, baš kao i u kajkavskome, slijevaju u jedan glas (/č/ i /ć/) ne čineći razliku između alveopalatalnih i palataliziranih glasova, iz čega se može vidjeti da govor Male Rakovice pripada kajkavskom narječju.

Ta se pripadnost može vidjeti i po prozodiji jer slog u govoru Male Rakovice može biti i dug i kratak, a naglasak može stajati na slogu bilo koje dužine. Posebno kod stare i srednje generacije naglašava se zadnji slog, što se u standardu ne može čuti. Kod svih se generacija može čuti naglašen središnji slog, dok u standardu na tom mjestu stoji zanaglasna dužina (npr. krump'ir naprema standardnom krùmpīr). Kajkavska karakteristika u prozodiji govora Male Rakovice jest i naglašavanje bilo kojeg sloga u riječi bilo kojim naglaskom.

7.6 Sažetak rezultata

U nastavku je prikazana tablica realizacija pojedinih vokala odnosno karakteristike kajkavskoga govora Male Rakovice s oznakama koje pokazuju postoje li one ili ne u govoru pojedine generacije, odnosno govornika koji su ih predstavljali. Oznaka + označava prisutnost karakteristike u govoru, oznaka - njezinu neprisutnost, dok oznaka + / - znači da se određena karakteristika može čuti u govoru, ali ne uvijek.

Tablica 8. (Ne)postojanje karakteristika kajkavskoga govora Male Rakovice u govoru pojedinih generacija. (Autorska tablica)

	Stara generacija	Srednja generacija	Mlada generacija
ě	e	e / je	e / je ¹²
Realizacije /i/	ī, i, y	i, y	i, y
Realizacije /e/	ę, ę, e, i	ę, ę, e, i	e
Realizacije /a/	ą, ä, a	ą, ä, a	ą, ä, a
Realizacije /o/	ō, o, o	ō, o	ō, o
Realizacije /u/	ū, u	ū, u	u

¹² Podebljano /e/ kod srednje generacije odnosno je kod mlade označava češći izgovor refleksa jata.

Ispadanje samoglasnika	+	+	+
Obezvučenje (završnog) suglasnika	+	+	+
Palatalna afrikata /č/	+ (ali i <i>jt</i>)	+ (ali i <i>jt</i>)	+
Završno -l	+	+ (ali i <i>reko</i>)	+ (ali i <i>opo, poso, počo</i>)
ǔ	+	+	-
/lj/, /ń/	- lj, nj, l, n	+ / - lj, j, l, n, l, ń	+
Rotacizam	+	+	+ / -
Redukcija suglasnika	+	+	-
Ispadanje suglasnika	+ (htela > tela)	+	+ / - (jedan > jean)
/h/	h, v, k	h, *v, *k *Nije zabilježeno u transkribiranom tekstu, ali govornici bi rabili i <i>suvo</i> i <i>siromak</i> .	h
hv > v	+	+	+
tm > km	+	+	-

vz > z	+	+	+
vt > t	+	+	-
vn > n	+	+	-
vl > l	+	+	+
tvr > tr	+	+	-
r > l	+	+	+ / -
ž	+	+	+
	(ali i <i>jd</i>)	(ali i <i>jd</i>)	

METODIČKI DIO

8. Korekcija izgovora

Kako pišu Mildner i Tomić (2007), izgovor je, pogotovo kada je riječ o učenju stranih jezika, uglavnom zanemaren, a jedan je od glavnih elemenata dobre komunikacije. Kao razlog navode činjenicu da se jezik uči uglavnom u grupama, gdje je nemoguće pridati posebnu pozornost pojedincu i njegovim greškama (usp. i Ludovic 2010). Kada je riječ o učenju stranog jezika, uspoređujući sustav materinskog jezika i jezika koji se uči, izgovorna greška može se pretpostaviti jer čovjek prepoznaje glasove stranoga jezika kroz već „oblikovanu“ percepciju (Dobrić i Bićanić 2013: 279, prema Guberina 2003a). Drugim riječima, učenik glas koji ne postoji u njegovu materinskom jeziku izgovara najbliže onome koji mu je u njegovu jeziku najbliži prema načinu artikulacije, mjestu artikulacije itd. (ibid.). Desnica-Žerjavić (2003: 71) piše kako verbotonalni pristup, za razliku od komparativne analize, „ne uspoređuje jezične sustave nego produkciju govornika pri usvajanju stranog jezika, iz čega proizlazi složenija i preciznija analiza pogrešaka i njihova tumačenja“. Prema Mildner (1999: 1) „pod pojmom korekcija izgovora u materinskom jeziku podrazumijeva se uglavnom učenje drugoga govora – standardnog ili nekog dijalekta – ili ispravljanje manjih nepravilnosti izgovora (primjerice umekšan izgovor glasova /š/ ili /ž/, nerazlikovanje glasova /č/ i /ć/), ali NE rješavanje govornih mana (rotacizam, sigmatizam i sl.)“. Autorica navodi nekoliko metoda po kojima se korekcija izgovora može izvoditi.

Artikulacijska metoda jedna je od najranijih metoda, a temelji se na „opisima položaja artikulatora prilikom izgovora pojedinih glasova“ (ibid.: 2). Njezina prednost jest u tome što se ne upotrebljavaju nikakva tehnička pomagala, no autorica ističe kako je zbog velikog broja mana bolje ne primjenjivati tu metodu. Naime, učenicima je jako teško osvijestiti pokret artikulatora te je gotovo nemoguće kontrolirati neke artikulacijske značajke tijekom proizvodnje govora. Nadalje, učeniku se odvraća pažnja od slušanja, prirodan govor zamjenjuje se neprirodnim segmentiranjem i zanemaruje se prozodija riječi i rečenice.

Metoda jezičnog ili fonetskog laboratorija važnost pridaje slušanju. Mildner (ibid.) navodi kako učenik sluša i ponavlja za nosačem zvuka (npr. magnetofonom) primjere koje izgovaraju izvorni govornici. Za razliku od prethodne metode, u ovoj je uključena prozodija jer izvorni govornici uključuju i veće izgovorne cjeline, što autorica navodi kao dobru stranu. Međutim, previše se oslanja na tehnička pomagala, a premalo na nastavnika, koji bi trebao pratiti izgovor i ispravljati greške. Autorica smatra kako učenik tom metodom samo učvršćuje već postojeće greške, zbog čega su kasnije nastavnikove intervencije manje učinkovite.

Mildner smatra kako su različite varijante audio-vizualnih metoda prepoznale „u većoj ili manjoj mjeri važnost izgovora i spojile ponavljanje za modelom izvornog govornika s pravodobnom intervencijom nastavnika na uočenu izgovornu grešku“ (ibid.). Uvježbavaju se i veće izgovorne cjeline, što je još jedna njihova dobra strana.

Posljednja metoda koju autorica navodi jest verbotonalna metoda, a više o njoj reći se se u poglavlju koje slijedi.

8.1 Verbotonalna metoda

Začetnik verbotonalne metode, koja se primjenjuje u rehabilitaciji osoba s oštećenjem sluha i u učenju stranih jezika, jest Petar Guberina. Ta metoda, prema njegovim riječima, „sastavni je dio jednog sistema koji u istraživanju koristi riječi i slušanje riječi“ (Guberina 1967: 5). Verbotonalna metoda, kako navodi Mildner (1999: 3), podrazumijeva individualan pristup učeniku i njegovim greškama, a polazi se od onoga što je u učenikovu govoru dobro. Drugim riječima, polazi se od optimalnih uvjeta prema neoptimalnima. Uvjeti korekcije prema kojima se promatraju glasovi jesu glasovno okruženje, mjesto u riječi i rečenici, intonacija, napetost te pokret i držanje tijela (usp. i Mildner, Tomić 2007). Prilikom fonetske korekcije prema verbotonalnoj metodi, ističe autorica, treba voditi računa o nekoliko stavaka: prije same korekcije kroz razgovor se dijagnosticira greška; korekcija počinje i završava rečenicom kako bi učenik imao osjećaj cjeline; ovisno o kategoriji grešaka, najprije treba postići dobru globalnu sliku govora, a tek onda ispravljati pojedinačne glasove; smije se ispravljati jedan po jedan glas, a ne više glasova paralelno; korekcija se provodi postupno, korak po korak; između nastavnika i učenikova ponavljanja treba proći što kraće vrijeme, bez ikakvih komentara; treba izbjegavati riječi koje su iste ili slične riječima u materinskom jeziku ili jeziku koji se uči i dodati ih tek na kraju korekcije; uvijek treba učeniku davati povratnu informaciju o izgovoru, bez opisa greške.

Kada se govori o glasu, riječi ili rečenici, Vuletić (1980) piše kako ih je nemoguće izgovoriti bez akustičkih vrednota govornog jezika – intenziteta, intonacije, tempa i pauze. Definiраju se kao „vanleksička sredstva izraza koja svoju vrijednost ostvaruju na osnovi zvuka i pokreta i koja nam omogućavaju da se izrazimo kraće ili ekspresivnije, ili istovremeno kraće i ekspresivnije“ (Vuletić 1980: 27, prema Guberina 1967). Autor piše kako su one u govoru međusobno povezane, da jedna uvjetuje drugu odnosno jedna sadrži drugu, tj. nikad se ne javljaju izolirano. Intenzitet jest fizička jačina, odnosno „snaga, jakost, žestina“ (Anić 2004: s. v. *intenzitēt*), a Guberina (2010) napominje kako upravo intenzitet pokazuje da je čovjekov

sustav slušanja nejednako osjetljiv na različite visine glasova. Intonacija je „ton govora, njegova ritmičko-melodička strana, povišavanje i snizivanje glasa“ (Anić 2004: s. v. *intonácija*). Upravo intonacija, prema Vuletić (1980), zauzima posebno mjesto među akustičkim vrednotama jer od elemenata tvori cjelinu, odnosno od riječi tvori rečenicu. Dakle, njezine su osnovne funkcije integracija i delimitacija, povezivanje elemenata u cjelinu i razgraničavanje cjelina. Osim toga, intonacija ima i gramatičku funkciju – pokazuje je li rečenica jesna (uzlazno-silazna intonacija), upitna (uzlazna) ili usklična (uzlazno-silazna s većim rasponom intonacije). Intonacijom se ističu i pojedini, bitni dijelovi rečenice, što dokazuje njezinu logičku funkciju, uz koju se veže i tempo – „stupanj brzine kojom se vrši neka radnja“ (Anić 2004: s. v. *tèmpo*). Orešković Dvorski i Pavelin Lešić (2015: 75) također ističu važnost ritma i intonacije kao struktura koje imaju snažan utjecaj na kvalitetu izgovora. Pod akustičke vrednote govora svrstava se i pauza, za koju Vuletić (1980) kaže kako ona nije negovorenje, već ima svoj sadržaj, a važna je zbog svoje logičke i stilističke funkcije kojima se ističu pojedine riječi u rečenici.

Kako je verbotonalna metoda najpoznatija i najučinkovitija u fonetici, odabrana je i za potrebe ovog rada. Zbog nedostatka SUVAG aparata, odnosno zbog nemogućnosti dovođenja djeteta u prostorije Fakulteta, gdje bi se moglo poslužiti navedenim aparatom, fonetska korekcija napravljena je bez njega.

8.1.1 Važnost pokreta

Prije nego što se opišu ispitanica i sama korekcija, skrenut će se pažnja na važnost pokreta u verbotonalnoj metodi. Dobrić (2018: 47) piše kako „govor i pokret ne postoje kao izdvojeni entiteti u ljudskoj pojavnosti“, već su „regulirani prirodnim ritmovima izvan i unutar ljudskog tijela“. Guberina (2010: 193) jest rekao kako su istraživanja temeljena na načelima verbotonalnog sistema, osim postojanja optimala glasova i optimalnih slušnih polja, pokazala da su „optimale slušne percepcije ljudski mozak i ljudsko tijelo“, odnosno ljudski mozak te unutrašnji i vanjski pokreti tijela. Ta povezanost mozga i pokreta naziva se propriocepcijom. Važnost pokreta u govoru odnosno jeziku naglašava i Pavelin još 1994. Iako piše o jezičnoj pragmatici licem u lice, to se može primijeniti i na jezik općenito. Kaže kako je jezik istovremeno i zvuk i pokret, a sastavni dio jezičnog događaja, uz verboakustične manifestacije, stanku, prostorni razmještaj sudionika interakcije, vizualne kontakte i mimiku, jesu pokreti i položaj ekstremiteta, kao i tijela uopće (Pavelin 1994: 76). Autorica napominje, a to je vrlo važno i za korekciju po verbotonalnoj metodi, ali i za razumijevanje jezika općenito, da

komunikacija nije isključivo verbalna niti je jezik kao sredstvo komunikacije isključivo verboakustičan (ibid.). Ukupnost motoričkih pokreta kojima se koristi u verbotonalnoj metodi s ciljem poboljšanja izgovora ovisi o cilju i mogućnostima pojedinca. Međutim, ti su pokreti povezani s govornim zvukovima na osnovi različitih elemenata: visine, trajanja, napetosti i dr. Verbotonalna metoda ljudsko tijelo percipira kao cjelinu, stoga i najmanja promjena u načinu artikulacije mijenja položaj ili napetost tijela. U fonetskoj korekciji izgovora pokretom se koristi nešto drugačije jer je posvećena uglavnom pojedincima ili vrlo maloj grupi koja sluša govorni materijal pomoću slušalica te obično sjede tijekom korekcije, dok se u grupnom radu (npr. tijekom učenja stranog jezika) više upotrebljavaju materijali za pisani govor (Dobrić 2017: 328–329). Nakon istraživanja temeljenog na fonetskoj korekciji izgovora s 50-ak studenata različite kulturalne pripadnosti, Dobrić zaključuje kako se u korekciji studenti koriste samo pokretom jednog dijela tijela (npr. rukom), a ne cijeloga tijela, što ljudi nesvjesno čine kada kominiciraju. Intenzivnijom upotrebom pokreta, posebno u grupnom radu, koji se oslanja uglavnom samo na tehničku potporu, verbotonalna metoda postat će dragocjena među metodama poučavanja jezika 21. stoljeća (ibid.: 332).

8.2 Opis ispitanika

Djevojčica s kojom se radila fonetska korekcija izgovora u trenutku snimanja imala je 12 godina i išla je u 5. razred osnovne škole u Samoboru, gdje se bavi i izvanškolskim aktivnostima. U njezinu govoru nema zapaženih govornih mana, izgovor hrvatskih glasova jest uredan, ali kod izgovora vokala čuju se karakteristike govora Male Rakovice, zbog čega je bila idealan kandidat za provedbu fonetske korekcije. Naime, i ona u svojem govoru upotrebljava kajkavske vokale kao i ostali govornici toga mjesta, što se moglo zaključiti jer, osim što živi sa svojim roditeljima koji imaju najveći utjecaj na nju, prve četiri godine polazila je školu u susjednoj Velikoj Rakovici. Kod djevojčice se može primijetiti kako se u *spontanom* govoru često koristi kajkavskim narječjem. S druge strane, kada zna da je u prvom planu njezin govor, tada pazi na izgovor i prebacuje se na standardni sustav te su kajkavski vokali prisutni u manjoj mjeri.

8.3 Priprema za korekciju

Metoda za otkrivanje kajkavskog izgovora bila je, kao i kod ostalih govornika, snimanje spontanog razgovora. Prvotno se snimio razgovor između ispitivača i nje, ali tada je znala da se snima, pa se dogodilo upravo ono što je maloprije rečeno – nesvjesno se prebacila na standardni(ji) izgovor vokala, što bi otežalo korekciju. Nakon njezine potvrde da je se smije

snimati bilo kada i bez njezina znanja (isključivo za potrebe ovoga rada), nekoliko dana nakon toga snimio se razgovor između nje i njezina brata, bez prisustva drugih ljudi. Budući da pritom nije znala da se snima, govor je bio onakav kakav je inače i kakav je bio potreban za korekciju – prirodan i s vokalima govora njezina idioma. Najviše odstupanja od standarda primijećeno je u izgovoru vokala /o/, pa se upravo taj vokal uzeo za korekciju. Budući da hrvatski jezik čine različiti sustavi – svi njegovi dijalekti i idiomi, a standardni je samo jedan od njih – važno je napomenuti kako se u ovoj korekciji ne ispravlja *krivi* izgovor, već se pokušava prebaciti s jednog sustava u drugi, s kajkavskog izgovora na standardni, što je rečeno i djevojčici.

Nakon odslušanog razgovora i identificiranja greške, napravio se materijal prema verbotonalnoj metodi, koji uključuje optimalne i neoptimalne riječi te rečenice sastavljene od tih riječi. Kako su riječi raspoređene u rečenicama, bit će opisano u sljedećem potpoglavlju. Prije toga, važno je spomenuti da je jedna od metoda boljeg i bržeg savladavanja ciljanog izgovora bio pokret, koji je vrlo važan u korekciji po verbotonalnoj metodi.

Pokret se u ovoj korekciji počeo upotrebljavati na trećoj sesiji (od njih deset) jer se na prvoj sesiji htjelo vidjeti odgovara li napravljeni materijal „greški“ koja se ispravlja, dok je druga poslužila kao svojevrsno ponavljanje. Odnosno, htjelo se vidjeti je li djevojčica shvatila koncept sesija i kako to prihvaća.

8.3.1 Materijal za korekciju

Kako bi korekcija dala najbolje rezultate, prije nego što se započne s njom, potrebno je napraviti materijal prema tome što se želi postići. Kako je rečeno, u ovom slučaju to je prebacivanje glasa /o/ iz idioma u standardni, odnosno prebacivanje zatvorenog izgovora u otvoreni, srednji. Materijal sadrži za djevojčicu optimalne i neoptimalne riječi, odnosno riječi u kojima djevojčica izgovara glas /o/ najbliže ciljanome, kao srednji glas, te riječi u kojima ga izgovara zatvoreno. Riječi su raspoređene prema položaju glasa /o/ u njima – započinje se riječima s glasom /o/ u inicijalnoj poziciji, nastavlja se s glasom /o/ u medijalnoj i završava riječima u kojima je glas /o/ u finalnoj poziciji. Rečenice su također tako raspoređene. Zapčinje se rečenicama u kojima je glas /o/ u prvoj riječi u rečenici, i to najprije u inicijalnoj, pa u medijalnoj, pa u finalnoj poziciji. Tako je napravljeno i za rečenice u kojima je riječ s glasom /o/ u središnjoj odnosno u zadnjoj riječi u rečenici. Stavljeno je i nekoliko primjera s dva ista glasa.

Koje su se riječi upotrebljavale za korekciju te kako su bile raspoređene, prikazano je u sljedećoj tablici.

Tablica 9. Riječi za fonetsku korekciju izgovora. (Autorska tablica)

Inicijalna Pozicija		Medijalna pozicija	Finalna pozicija	o-o
Osjet	Gore	Usositi	Trio	
Osmjeh	Gorjeti	Izostati	Vidio	
Ostati	Gorak	Uprizoriti	Resor	
Osip	Oganj	Izorati	Trezor	
Ocat	Njoj	Uzoran	Prizor	
Ocjena	Volja	Nazočan	Visok	
Ozbiljan		Masoni	Meso	
Oznaka	More	Macola		
Ozaren	Bolje		Niskom	Ozon
Zona	Bova	Pristojan	Petkom	Dosadno
Zombi	Pogled	Geografija	Nikako	Odnio
Sonar	Opreka	Automat	Lako	Uskoro
Soja	Opasti	Pretprošli	Svatko	Vjerojatno
	Opijum	Isprobati	Staro	Sočno
Odraž	Oprati	Rukomet	Pero	Novoga
Odmah	Opet	Stolac	Radom	Monociti
Odnijeti	Obiti	Iskorak	Stidom	Oporavak
Oštar	Obaviti	Satovi	Rižom	Oboljeti
Ošit	Obariti	Ratovati	Idol	Pogoditi
Ošak	Obitelj	Utovar	Tiho	
Okvir	Omiljen	Buntovnik	Staklo	
Okat	Omaška		Pivot	
Oklada	Omanji	Nasloniti	Drvo	
Okret	Omjer	Navoditi	Vidljivo	
Kora	Onaj	Nagovarati		
Koza	Onda	Dvorac	Ubog	
Konac	Onih	Izvolite	Spavamo	
Korak	Onakav	Duboka	Imamo	
Lonac		Zavoljeti	Uglavnom	

Loža		Zasnovati	Vrijednom	
Lomača		Zaposliti	Tijesno	
Lokva		Napomena	Jedno	
Lovac		Uspori	Lijepo	
Golman		Ekspozirati		
Gost		Rubovi		

Sljedeća tablica prikazuje koje su se rečenice upotrebljavale za fonetsku korekciju izgovora te kako su raspoređene.

Tablica 10. Rečenice za fonetsku korekciju izgovora. (Autorska tablica)

Inicijalna pozicija	Medijalna pozicija	Finalna pozicija
O _ _ _ _ Ozbiljan pas nije sretan. Ostat ću sama. Golman brani na utakmici. Pogled skriva istinu. Odnio ga je vjetar. Oporavak će biti dug. Pogodi gdje sam bila! _o _ _ _ _ Usosila sam se zbog laži. Uzoran učenik ima petice. Dvorac se uređuje? Rukomet mi je strast. _o _ _ _ _ Trio će pobijediti. Trezor se treba čuvati.	_ _ _ o _ _ _ Jedem ocat u salati. Njezin osmijeh liječi. Papiru je opreka plastika. Dječak je omiljen među njima. _ _ _ _o _ _ _ Nekad izostanem s nastave. Trebaš uprizoriti predstavu. Plaši me duboka jama. Nije izorala njivu. _ _ _ _ _o _ _ _ Smeta nam visok stup. Lijep prizor večeras! Gledam uglavnom serije. Imala je jedno jaje.	_ _ _ _ _o _ _ Ne treba mi negativna ocjena. U snu vidi zombije? Bila mi je omiljena. Njezina je snaga opala. _ _ _ _ _o _ _ Ne radi automat. Trebaš biti pristojan. Najdraži predmet mi je geografija. Banane nisam zavoljela. Nema ništa novoga. _ _ _ _ _o _ _ Danas sam jela meso. Nikad me nije vidio.

Drvo treba smanjiti. Imamo veliku kuću.		Naše mače nije lijepo. Sve je vidljivo.
--	--	--

Na samom kraju stavljen je tekst koji obiluje riječima koje sadrže glas /o/, a na njemu se radilo na zadnjim sesijama. Tekst je također autorski, a napisan je u Tablici 9.

Tablica 11. Tekst za fonetsku korekciju izgovora. (Autorska tablica)

Tekst
Olga i Ognjen otvorili su restoran u samom centru Samobora. Oboje vole samo najbolju klopku. Čovjek koji im je pomogao nikako ne može obaviti tonu obećanih poslova. Poznato je da golmani doručkuju obilno, stoga obično potroše puno novaca. Meso je uglavnom ulovljeno, a povrća ima u izobilju. Proteini i ugljikohidrati također su poželjni. Bitno da su stolovi stalno posloženi, a voda dobro ohlađena. Rukometaši su ostali zadovoljni, no dvojica od njih opasni su protivnici. Tko zna kako će popuniti golove! Svi gosti redovito dolaze tamo kako bi, očekivano, pojeli dobar doručak.

8.4 Tijek korekcije

Nakon što se dijagnosticira greška (koja u ovom slučaju to nije, već je samo riječ o drugačijem izgovoru) i napravi dobar materijal, može se krenuti na rad s djetetom. Korekcija započinje i završava rečenicom jer, kako piše Mildner (1991: 7), „učenik mora imati osjećaj cjeline – iz rečenice će se izvući problematični glasovi, ispravljati tijekom sata, a na kraju sata opet se ti glasovi moraju ugraditi u jednostavne rečenice čak i ako još nisu savladani do savršenstva u izolaciji“. Nakon rečenica započinje se riječima, a na zadnjim satima (sesijama) ubacuje se i tekst kako bi se vidjelo koliko je korekcija bila uspješna. Bit će prikazane po dvije sesije jer se nakon svake dvije vidio pomak ili je bilo razlike u materijalu i/ili načinu korigiranja.

8.4.1 Prva i druga sesija

Prije početka rada na prebacivanju zatvorenog izgovora u srednji, djevojčici se na prvoj sesiji objasnilo što će se i kako raditi. Sesije su započele ponavljanjem rečenica. Da se radilo

pomoću SUVAG aparata, prvo bi se započelo mumljanjem preko niskopropusnog filtra kako bi se provjerila intonacija, a nakon toga namjestile bi se optimalne za korekciju glasa /o/, uključilo bi se strmo gušenje i pojačao intenzitet. Međutim, zbog navedene nemogućnosti rada SUVAG aparatom, ti su se koraci preskočili i započelo se ponavljanjem rečenica tako da je djevojčica mumljanjem ponovila rečenicu koja je izgovorena normalno. Time se provjerava intonacija. Nakon uspješno ponovljenih rečenica na taj način, započelo se ponavljanjem individualnih riječi s glasom /o/ u inicijalnoj, medijalnoj i finalnoj poziciji. Počelo se s optimalnim primjerima iz pripremljenog materijala i išlo se prema neoptimalnima. Nakon toga ponavljale su se rečenice prema istom kriteriju.

Djevojčica je glas /o/ u individualnim riječima, u inicijalnoj poziciji, najbolje izgovarala kada je taj glas bio ispred glasova srednje visine (npr. kora, oklada, odnijeti, ošit), nešto lošije, odnosno zatvorenije ispred niskih (npr. opreka, opasti), a najzatvorenije ispred visokih glasova, posebno ispred glasa /c/. Prije početka korekcije, kada se radio materijal po kojemu će se korekcija izvoditi, očekivalo se da će izgovor glasa /o/ ispred visokih glasova biti najbliže ciljanome glasu jer je u snimci razgovora primijećeno kako se glas /o/ najviše zatvara između nižih glasova, no pokazalo se kako očekivanje nije bilo točno. Međutim, u medijalnoj poziciji najbolji je izgovor kada je glas /o/ upravo između visokih glasova (npr. usositi), a najviše zatvoren kada je između glasova srednje visine (npr. rukomet, buntovnik). Kada je glas /o/ u finalnoj poziciji, tada ga djevojčica također najbolje izgovara iza visokih glasova, a najzatvorenije iza nižih glasova (točnije, srednje niskih), kao i između dvaju niska glasa (npr. uglavnom, vrijednom), gdje se ta zatvorenost najviše čuje. Općenito, najbolji je izgovor glasa /o/, što se tiče izoliranih riječi neuklopljenih u rečenice, u medijalnoj poziciji, a najlošiji (uspoređujući s ciljanim glasom) u finalnoj. Kod riječi koje sadrže dva glasa /o/, najbolji je izgovor u inicijalnoj poziciji, dok je u medijalnoj i finalnoj lošiji, odnosno zatvoreniji.

Što se tiče rečenica u kojima je glas /o/ u početnoj riječi, djevojčica standardni izgovor postiže u inicijalnoj i medijalnoj poziciji, dok je u finalnoj taj glas zatvoren iza niskih glasova (npr. Imamo veliku kuću.). Kada su riječi s traženim glasom u medijalnoj poziciji u rečenici, izgovor je opet najzatvoreniji pokraj niskih glasova, dok je pokraj visokih bolji. Za razliku od situacije kada je glas /o/ u inicijalnoj poziciji *početne* riječi u rečenici, tamo gdje je taj glas u inicijalnoj poziciji *središnje* i *posljednje* riječi, izgovor je zatvoren (npr. Papiru je opreka plastika., Njezina je snaga opala.).

Budući da su rezultati prve i druge sesije pokazali da su optimalne riječi za djevojčicu one u kojima se glas /o/ nalazi u medijalnoj poziciji, u sljedećim se sesijama promijenio njihov raspored.

8.4.2 Treća i četvrta sesija

Sljedeće dvije sesije također su započele ponavljanjem rečenica, nakon čega se prešlo na riječi. Razlika u odnosu na prve dvije sesije bila je u rasporedu riječi. Kako se pokazalo da djevojčica standardni izgovor najviše ostvaruje kada je glas /o/ u medijalnoj poziciji, prvo su se ponavljale takve riječi, a nakon toga riječi s glasom /o/ u inicijalnoj poziciji. Riječi s glasom /o/ u finalnoj poziciji ostale su posljednje jer je u njima izgovor u prve dvije sesije bio najviše zatvoren. Na kraju su se, kao i prije, ponavljale rečenice, čiji je raspored ostao isti jer se pokazalo kako izgovor prati zadani materijal. Još jedna razlika u odnosu na prethodne sesije jest uvođenje pokreta pri izgovoru glasa /o/ u onim primjerima u kojima se nije od prve postigao željeni izgovor.

Ponovno se pokazalo kako je najbolji izgovor glasa /o/ u medijalnoj poziciji u riječi, gdje je djevojčica gotovo sve primjere izgovorila željenim, odnosno ciljanim izgovorom. Izuzetak su riječi *zaposliti* i *napomena*, u kojima je izgovor bio zatvoreniji od ciljanoga, zbog čega se uz izgovor dodao pokret. Najprije se dodao klizni pokret rukom prema gore, no nije bilo napretka. Tu je odmah uočena greška ispitivača jer bi se tim pokretom mogao dobiti jedino napetiji izgovor, što ovdje nije cilj. Tako se, uz pretpostavku da su otvoreni glasovi manje napeti od zatvorenih, dodao suprotan pokret, odnosno klizni pokret rukom prema dolje. Tim je pokretom djevojčica u nekim primjerima počela bolje izgovarati zadani glas, zbog čega se i u sljedećima nastavilo koristiti njime. U inicijalnoj poziciji najzatvoreniji izgovor bio je ispred visokih glasova (npr. *ostati*, *ocjena*) te ispred srednje visokih glasova (npr. *ošit*, *onakav*), gdje se pokretom izgovor uspio malo više otvoriti. Izgovor glasa /o/ u inicijalnoj poziciji najbliže je bio cilju ispred niskih glasova. Izuzetak je riječ *opijum*, koja se tek pokretom izgovorila bliže cilju, no ni tada nije u potpunosti postignut ciljani izgovor. U finalnoj poziciji najviše je problema bilo s izgovorom riječi *rižom*. Radi se o okruženju srednje visokih glasova, u kojemu je zatvoren izgovor bio i u inicijalnoj poziciji, te o nenaglašenom vokalu, s kojima djevojčica najteže ostvaruje ciljani, standardni izgovor glasa /o/. Za izgovor te riječi također se uveo ranije navedeni pokret, koji je malo otvorio izgovor, ali ne potpuno. U riječima koje sadrže dva glasa /o/, najbolji je izgovor i dalje u inicijalnoj poziciji, dok je najzatvoreniji u finalnoj.

Sve rečenice u kojima je glas /o/ u medijalnoj poziciji prve riječi djevojčica je izgovorila pravilno. Isto je tako i s rečenicama u kojima je korigirani glas u inicijalnoj poziciji prve riječi, osim rečenice *Odnio ga je vjetar.*, u kojoj je drugi glas izgovorila zatvoreno. Kada je uz izgovor dodan pokret, nakon drugog je puta postigla željeni izgovor. Najviše zatvorenih vokala /o/ zabilježeno je u finalnoj poziciji, i to iza niskih glasova. Riječi u medijalnoj poziciji u rečenici uglavnom su dobro izgovorene, osim kada se glas /o/ nalazi u finalnoj poziciji središnje riječi. Npr. u rečenici *Gledam uglavnom serije.* riječ *uglavnom* izgovorena je sa zatvorenim /o/. To opet dokazuje zatvoreni izgovor nenaglašenog sloga. Izgovor se pokušao dovesti do ciljanoga pomoću pokreta, u čemu se djelomično uspjelo. Kada je glas /o/ u posljednjoj riječi u rečenici, djevojčica ga dobro izgovara, izuzev rečenice *Njezina je snaga opala.*, koja je bolje izgovorena tek nakon dodanog pokreta.

Treća i četvrta sesija potvrdile su najbolji izgovor glasa /o/ u medijalnoj poziciji odnosno najzatvoreniji izgovor u finalnoj poziciji u izoliranim riječima. Isto tako, potvrdio se najbolji izgovor u inicijalnoj poziciji odnosno najlošiji u finalnoj u riječima koje sadrže dva glasa /o/. Što se tiče rečenica, također su potvrđeni zaključci iz prvih dviju sesija.

8.4.3 Peta i šesta sesija

I ove su sesije, kao i sve prethodne, započele ponavljanjem rečenicama mumljanjem. Iako djevojčica ponekad nije dobro ponovila intonaciju rečenica, popravila ju je nakon što joj se ukazalo na pogrešku.

Započelo se riječima s glasom /o/ u optimalnom mjestu u rečenici – medijalnom. Sve su riječi bilo ispravno izgovorene, osim *nagovarati*, *napomena* i *eksponirati*, dakle riječi sa srednje niskim ili niskim okruženjem, što se slaže s izgovorom u prethodnim sesijama. Budući da su ostale riječi s glasom /o/ u medijalnoj poziciji bile dobro izgovorene, najviše se radilo s ovim, nepravilnijim, riječima. Izgovor se pokušao otvoriti (i opustiti) pokretom ruke prema dolje, što se pokazalo dobrim jer je djevojčica tada glas /o/ izgovarala otvorenije. Nakon toga prešlo se na riječi s glasom /o/ u inicijalnoj poziciji. Ovdje je bilo nešto više zatvorenijih izgovora, ali su se i oni istim pokretom otvorili. Radi se također o riječima u kojima je korigirani glas ispred niskih glasova, dok s ostalima nije bilo problema. Najviše vremena za otvorenje glasa trebalo je za riječ *obaviti*, u kojoj ni pokret isprva nije pomogao. Naime, pokret rukom prema dolje, koji se upotrebljavao dosad i koji se pokazao dobrim, nakon prva dva ponavljanja nije dao rezultata, već je riječ ispravno ponovljena tek nakon što se djevojčici ukazalo na izgovor u riječi *oprati*, gdje je izgovor bio dobar. Dakle, tek nakon što je osvijestila

ispravan izgovor, mogla je ispravno izgovoriti i riječ *obaviti*. Što se tiče riječi u kojima je korigirani glas u finalnoj poziciji, izgovor je mnogo bolji nego u prethodnim sesijama. Iako je i dalje najzatvoreniji izgovor glasa /o/ u okruženju nižih glasova, njihov broj se smanjio. Primjerice, riječi *spavamo* i *jedno* prvo su izgovorene sa zatvorenim glasom /o/, ali nakon drugog ponavljanja s uključenim pokretom izgovorene su ispravno. Za razliku od njih, riječ *rižom* nije uspješno ispravljena ni pokretom ruke prema dolje te je djevojčici zadavala najviše problema. Od prve sesije u toj je riječi zabilježen zatvoren izgovor glasa /o/. Budući da metode koje su s drugim riječima uspijevale ovdje nisu znatno utjecale na otvaranje izgovora, uveo se drugi pokret. Širenje ruku kao u zagrljaj, čime se htio dobiti zaokruženiji izgovor, pokazao se kao dobar pokret za izgovaranje te, za djevojčicu problematične, riječi. Iako je trebalo najviše vremena i metoda, izgovor se uspio otvoriti. Sve zadane riječi koje sadrže dva glasa /o/ dobro su izgovorene, odnosno postignut je standardni izgovor korigiranoga glasa.

Tek nakon što je u svim riječima postignut ciljani izgovor, prešlo se na rečenice. Njih je djevojčica, za razliku od prethodnih sesija, mnogo bolje izgovarala. Međutim, i dalje nije u svima postignut željeni izgovor. Najviše je problema, očekivano s obzirom na prethodne sesije, predstavljao izgovor glasa /o/ u finalnoj poziciji prve riječi u rečenici. No, iako je nakon prvog ponavljanja izgovor bio zatvoren, u drugom je ponavljanju, uz pokret, uspjela otvoriti izgovor. Ista je situacija bila i s rečenicom *Oporavak će biti dug.*, koja u prvoj riječi ima dva glasa /o/ između kojih se, opet, nalazi niski glas. Nije trebalo puno vremena da se izgovor ispravi, samo je dodan pokret i osviješten je ciljani izgovor.

I ovdje se potvrdilo ono što se pokazalo u prethodnim sesijama – da djevojčica postiže najbolji izgovor u medijalnoj poziciji izoliranih riječi, a najlošiji u finalnoj i u okruženju niskih glasova. Isto je i s riječima uklopljenima u rečenice. Međutim, u ovim dvjema, središnjim, sesijama pokazalo se kako se uz dobro osmišljen pokret i, što je jednako važno, osviještenost dobrog izgovora može dobiti ciljani izgovor korigiranoga glasa. Iako je s nekim riječima bilo više problema, odnosno trebalo je više vremena i truda da se izgovor glasa /o/ otvori, uz dobru volju i spremnost na suradnju postigao se željeni rezultat (ili barem rezultat koji je, do sada, najbliže željenome).

8.4.4 Sedma i osma sesija

Tijek ovih dviju sesija bio je isti kao i prethodnih. Rečenice ponavljane mumljanjem sve su ponovljene ispravno, pa se brzo moglo preći na ponavljanje izoliranih riječi.

Naravno, i dalje se držalo istog redoslijeda kao i do sada jer je važno krenuti od onoga što je za djevojčicu optimalno prema neoptimalnom. Dakle, prve su bile riječi u medijalnoj poziciji okružene visokim glasovima, a posljednje u toj kategoriji riječi u finalnoj poziciji okružene niskim glasovima. U ovim se sesijama vidio znatan pomak u izgovoru glasa /o/ u svim pozicijama i okruženjima. U medijalnoj je poziciji djevojčica još samo jednu riječ izgovarala zatvorenim izgovorom. Radi se o riječi *nagovarati*, u kojoj je glas /o/ okružen nižim glasovima, što je i u prethodnim sesijama bio najveći problem. Međutim, uvođenjem pokreta koji su se upotrebljavali i u prethodnim sesijama izgovor je otvoren. Ovaj put u jednom se ponavljanju djevojčica koristila pokretom ruke prema dolje, a u sljedećem pokretom rukama u stranu kao zagrljaj te je s oba pokreta otvorila izgovor korigiranoga glasa. Nakon toga slijedile su izolirane riječi s glasom /o/ u inicijalnoj poziciji. Sve riječi u kojima je u prethodnim sesijama izgovor bio najviše zatvoren, a to su riječi s glasom /o/ ispred niskih glasova, ovaj je put djevojčica izgovorila s ciljanim glasom, što je veliki pomak u odnosu na prije. Jedina riječ u kojoj je izgovor i dalje bio zatvoren jest riječ *oznaka*, ali nakon što je ponovno ponovila riječi s ispravnim glasom i uvela pokret, i ta je riječ „popravljenaa“, odnosno izgovor glasa /o/ bio je otvoreniji, onakav kakav se priželjkivao. U finalnoj poziciji sve su riječi u osmoj sesiji ispravno izgovorene, kao i riječi koje sadrže dva glasa /o/.

U sedmoj sesiji još se malo, pokretom i osviještenošću izgovora, ispravljao glas /o/ u finalnoj poziciji prve riječi u rečenici, dok je u osmoj sesiji djevojčica sve rečenice ispravno izgovorila. U nekim je rečenicama, za koje je smatrala kako joj je teže postići otvoren izgovor glasa /o/, samoinicijativno uvela pokret, čime je postigla ciljani izgovor. Valja napomenuti kako je dobrom izgovoru zasigurno doprinio i položaj tijela. Naime, djevojčica je sjedila opušteno, što također doprinosi opuštenijem izgovoru glasova.

U ove dvije sesije, posebno u osmoj, vidljiv je najveći pomak u korekciji glasa /o/. Osim što je bilo najmanje posla s ispravljanjem glasova, djevojčica je sama osvijestila da pokretom postiže bolji izgovor te ga je počela upotrebljavati i kad joj to nije bilo rečeno. Do kraja osme sesije sve je riječi i rečenice, uz eventualni pokret, izgovorila onako kako se otpočetak htjelo. To je dobar temelj za tekst s kojim će se raditi u sljedeće dvije, završne, sesije, a pomoću kojeg će se vidjeti je li postignut ciljani izgovor glasa /o/ u svim pozicijama u riječi i rečenici te u svim okruženjima.

8.4.5 Deveta i deseta sesija

Kako bi bilo sigurno da djevojčica ima dobru intonaciju te da je postignut standardni izgovor glasa /o/ u izoliranim riječima i u rečenicama, deveta sesija započela je kao i sve do sad, ponavljanjem rečenica, riječi i opet rečenica, ali u mnogo manjoj mjeri nego u prijašnjim sesijama. Još je samo tri riječi izgovarala zatvorenijim izgovorom – dvorac, petkom i rižom. No, nakon uvođenja pokreta, uspjela ih je izgovoriti ispravno. Budući da je sve rečenice djevojčica izgovorila ispravno, odnosno ciljanim standardnim izgovorom, započelo se radom na tekstu.

Rečenice su se ponavljale jedna po jedna, s time da su se duže prepolovile na dva dijela, dok su se kraće izgovarale cijele. Pretpostavka je bila da s tekstom neće biti problema jer je izolirane riječi i zadane rečenice izgovarala dobro, no pokazalo se kako joj je tekst ipak bio teži od očekivanog. Naime, riječi u kojima je glas /o/ u okruženju srednje niskih ili niskih glasova djevojčica je opet izgovarala zatvoreno. Kada bi se riječ izolirala, izgovorila bi ju dobro, pogotovo uz dodatan pokret. U nekim je riječima odmah i sama primijetila da ih nije dobro izgovorila te je samoinicijativno upotrijebila pokret i otvorila izgovor. Najviše problema zadavale su riječi koje sadrže dva glasa /o/, s kojima u prethodnim sesijama posebnih problema nije bilo (npr. Samobora, obilno, golove). Osim toga, u prvom je ponavljanju bio zatvoren i izgovor glasa /o/ u riječima *klopu*, *poželjni* i *dobar*, no kada bi se riječ izolirala iz teksta, izgovor bi bio dobar. Sve je riječi uvođenjem pokreta uspjela izgovoriti otvoreno, osim riječi *golove*. Kako bi se osvijestio otvoreni izgovor zadanoga glasa, ponovila je riječ *posoliti* te je nakon toga, uz pokret, otvorila i izgovor u problematičnoj riječi. Nakon što se u svim riječima otvorio izgovor, prešlo se na ponavljanje istoga teksta, ali ovaj put uz čitanje cijelih rečenica. To nije uspjelo jer djevojčica nije uspijevala zapamtiti rečenice, pa su se opet morale kratiti. Riječi s kojima je imala problema u prvom čitanju, ni sada nisu bile izgovorene željenim izgovorom, osim riječi *dobar*, koju je izgovorila ispravno.

Deseta sesija razlikovala se od prethodnih po tome što se odmah počelo raditi na tekstu. Princip rada bio je isti kao u devetoj sesiji – ponavljanje kraćih rečenica ako su bile duže odnosno cijelih ako su bile kratke. Rezultat je bio nešto bolji nego prije, no i dalje su najviše problema zadavale riječi s dvama glasovima /o/ (Samobora, obilno, očekivano). U drugom ponavljanju i te je riječi, uz pokret, izgovorila ciljanim izgovorom. Nakon toga još se jednom čitao i ponavljao tekst, no djevojčica nije uspjela doći do ciljanoga izgovora u svakoj riječi. Razlog je tome, najvjerojatnije, koncentracija na pamćenje dijela rečenice koji mora izgovoriti,

umjesto na izgovor glasa /o/. Kada bi joj se riječ izolirala, izgovorila bi ju dobro, no kada ju je trebalo uklopiti u tekst, izgovor bi se vratio na staro.

8.5 Rezultat fonetske korekcije izgovora

Iako se korekcija nije radila sa SUVAG aparatom, može se reći da je bila poprilično uspješna. Kod djevojčice se vidi pomak u izgovoru izoliranih riječi u odnosu na prve sesije. Najviše su problema zadavale riječi u kojima se glas /o/ nalazi u okruženju niskih glasova i u finalnoj poziciji, što je do završnih sesija uspješno popravila. Zatvoren izgovor bio je prisutan i u riječima s dvama /o/, što se pokazalo tek u završnim sesijama. Rečenice su uvijek bile bolje, no kada bi bile uklopljene u tekst, izgovor bi se ponovno zatvorio. Kako bi se izgovor opustio, uveden je pokret rukom prema dolje, a negdje i širenje ruku kao u zagrljaj za zaokruženost izgovora. To se pokazalo kao dobra metoda, posebno zato što je djevojčica u nekim situacijama samoinicijativno uvela pokret i tako došla do željenog izgovora. Iako je djevojčica izolirane riječi i jednostavne rečenice do kraja rada uglavnom uspješno izgovorila, u zadnjim dvjema sesijama pokazalo se kako ima problema s riječima odnosno rečenicama uklopljenima u tekst. Kada bi se riječi izolirale i uveo se pokret, izgovor bi se popravio, odnosno doveo do ciljanoga, ali u tekstu bi se opet zatvorio.

Ono što se može zaključiti iz ovog 10-satnog rada jest da djevojčica postiže željeni izgovor kada je potpuno usredotočena na to, a posebno kada u izgovor uključi i određeni pokret za opuštanje, otvaranje ili zaokruživanje izgovora. Međutim, čim joj se pažnja skrene na razumijevanje ili pamćenje, izgovor se ponovno zatvara. To potvrđuje činjenica da izolirane riječi izgovara ispravno, dok ih u tekstu izgovara zatvoreno. Da se korekcija radila SUVAG aparatom, rezultati bi možda bili nešto drugačiji, ali i u ovakvim uvjetima vidljiv je pomak. Isto tako, da je bilo nešto više sesija, možda bi se izgovor uspio u potpunosti ispraviti, odnosno dovesti do željenoga, otvorenijega izgovora glasa /o/, no ovime se pokazalo kako se uz trud i dobru volju za sudjelovanjem također može postići dobar rezultat.

9. Zaključak

U ovom radu prikazala se fonologija kajkavskog govora Male Rakovice, pripadnika samoborsko-medvedničkog dijalekta, i to triju različitih generacija kako bi se vidjele njihove međusobne razlike. To se radilo pomoću transkripcije kakvu rabe dijalektolozi, a nekoliko riječi analiziralo se pomoću akustičke analize u programu Praat, čime je dokazano kako se u perceptivnoj analizi mogu dogoditi neka odstupanja, odnosno ponekad se glasovi mogu različito percipirati. Pripadnici svih triju generacija u svojem govoru imaju srednje, standardne vokale, ali, očekivano, najmanje ih je kod stare, a najviše kod mlade generacije. Zajednički im je i malo centraliziran glas /y/ koji se javlja u nenaglašenom finalnom slogu te u naglašenom inicijalnom slogu. Glas /ɐ/ prisutan je u govoru stare generacije u kratkom naglašenom i nenaglašenom slogu te u govoru srednje generacije u dugom i kratkom naglašenom slogu. Zatvoreni glas /e/ (/ɛ/) u svojem govoru imaju pripadnici stare i srednje generacije, dok kod pripadnika mlade generacije izostaje. Isto je i s glasovima /a/ (kod mladih govornika zabilježena su tek dva primjera njegove realizacije), /o/ i /u/. Glas /ä/ također se javlja samo kod prve dvije generacije, ali i kod njih rijetko. Otvoreni glas /ɔ/ zabilježen je samo u jednom primjeru najstarije govornice te u nekoliko primjera mlade govornice.

Što se konsonanata tiče, najznačajnije su promjene na granicama riječi gdje dolazi do obezvučenja, što je ujedno i najčešća promjena koja se u govoru može čuti. Svima je zajednički i velaran izgovor glasa /n/ kad se nađe ispred velara, što se pripisuje fizionomiji govornih organa. Ono po čemu se govornici različitih generacija najviše razlikuju jesu realizacije glasova /l/ i /n/. Takve standardne glasove stari govornici u svojem govoru nemaju, već ih „mijenjaju“ suglasničkim skupovima *lj* i *nj*, odnosno *jn*, izbacuju glas /j/, pri čemu ostaju /l/ i /n/, ili pak izbacuju /l/ pa ostaje samo /j/. Mlada generacija rabi isključivo standardne oblike tih glasova, dok se u govoru srednje generacije mogu čuti i njihova standardna i stara ostvarenja. Kada se nađe između dvaju vokala, glas /h/ prelazi u /v/, a zanimljivo je da je kod govornika mlade generacije zabilježen jedan primjer prelaska /h/ u /j/ [oreje], što se dogodilo u razgovoru sa starim ukućanom, ali ne i s ispitivačem ili nekim izvan kuće. Palatali /č/ i /ž/ izgovaraju se kao srednji glas, ne razlikuju se tvrdonepčani i mekonepčani glasovi. U govoru pripadnika svih triju generacija prisutne su zamjene vokala i kraćenja riječi gdje dolazi do ispadanja vokala (najčešće u infinitivu), suglasnika ili skupa koji čine suglasnik i samoglasnik. Refleks jata jest *e* ili *je*. Čuva se završno *-l*, dok mladi u formalnijim uvjetima uvijek provode vokalizaciju.

Budući da se akcentuaciju nije detaljno proučavalo, prema onome što se jest može se zaključiti kako govor Male Rakovice i prema akcentuaciji pripada kajkavskom narječju, tj. potvrđuje kajkavske naglaske. Stara i srednja generacija govornika čuvaju kratkosilazni naglasak na zadnjem slogu. Ipak, ono što je prisutno kod svih govornika jest to da se naglašava središnji slog tamo gdje se u standardu naglasak pomaknuo na početni, što pokazuje da se naglasci ostvaruju na bilo kojem slogu u riječi.

Zaključno, iz svega prikazanog može se potvrditi početna teza kako najviše karakteristika kajkavskoga govora očekivano imaju stariji govornici. Pripadnici srednje generacije najviše „miješaju“ mjesni govor i standard jer su više upoznati sa standardnim govorom od starih, ali manje od mladih stanovnika, ali još uvijek više nagnju mjesnom govoru. Prema tome, mlada generacija govornika najviše upotrebljava standardni govor, dok je kajkavskih vokala i konsonanata te njihovih različitih realizacija kod njih najmanje. To se pripisuje najvećem utjecaju standardnog jezika prilikom školovanja, radnog odnosa, ali i dodira s drugim mladim ljudima koji sve više nagnju standardu, a sve manje čuvaju organske idiome.

Izvori i literatura

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_01/h01_01_01_zup01_3808.html

[pregled 4. rujna 2017.]

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/H01_01_04_zup01.html [pregled 4. rujna 2017.]

Google maps.

<https://www.google.com/maps/place/Samobor/@45.8034569,15.6381165,12z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x4765cade0a424095:0x400ad50862bb750!8m2!3d45.8010928!4d15.7110481> [pregled 13. srpnja 2019.]

Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57760> [pregled 26. kolovoza 2019.]

Anić, Vladimir. 2004. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.

Bakran, Juraj. 1996. *Zvučna slika hrvatskoga standardnog govora*. Zagreb: Ibis grafika.

Babić et al. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Bašić, Iva. 2018. *Akustička analiza općeprihvaćenoga hrvatskoga i srpskog govora – formantska analiza i mjere fundamentalne frekvencije*. Doktorski rad. Zagreb.

Brozović, Dalibor; Ivić, Pavle. 1988. *Jezik, srpskohrvatski - hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.

Buzjak, Nenad et al. 2011. *Samobor: zemljopisno-povijesna monografija*. Samobor: Meridijani.

Čatić, Igor. 2007. „Hrvatski jezik“. U: *Jezik*, 54. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Desnica-Žerjavić, Nataša. 2003. „Je li teže naučiti 'iste' ili 'različite' glasove stranog jezika?. U: *Govor XX*. 1-2. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 71–78.

Dobrić, Arnalda. 2017. „Analysis of gross motoric movements in phonetic correction based on verbotonal method“. U: *Proceedings Speech and Language 6th International Conference on Fundamental and Applied Aspects of Speech and Language*. Beograd: Life activities advancement center. The Institute for Experimental Phonetics and Speech Pathology – Đorđe Kostić. http://www.iefpg.org.rs/Conference/2017/2017_proceedings_SandL.pdf [pregled 23. rujna 2019.]

Dobrić, Arnalda. 2018. „Povezanost govora i pokreta u dječjem razvoju“. U: *Translacijski pristup u dijagnostici i rehabilitaciji slušanja i govora – 55 godina SUVAG-a*. Ur. Adinda Dulčić. Zagreb: Poliklinika SUVAG.

Dobrić, Arnalda i Bićanić, Jordan. 2013. „Palatal lateral approximant /ʎ/ as one of the main troublemakers in learning Croatian as L2“. U: *Proceedings. Speech and Language 2013. 4th International Conference on Fundamental and Applied Aspects of Speech and Language*. Ur. M. Sovilj i S. Jovičić. Beograd: Life Activities Advancement Center i The Institute for Experimental Phonetics and Speech Pathology. 279–285.

Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec.

Guberina, Petar. 1967. „Metodologija verbotonalnog sistema“. U: *Govor I*, 1. Zagreb: Odjel za fonetiku Hrvatskog filološkog društva.

Guberina, Petar. 2010. „Uloga tijela u usvajanju stranih jezika“. U: *Govor i čovjek. Verbotonalni sistem*. Ur. V. Crnković, I. Jurjević-Grkinić. Zagreb: ArTresor naklada.

Jelaska, Zrinka. 2004. „Naglasci“. U: *Fonološki opisi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Ladefoged, Peter i Ferrari Disner, Sandra. 2012. „The International Phonetic Alphabet“. U: *Vowels and consonants*. Third edition. Malden: Wiley-Blackwell.

Landau et al. 1999. „What is the International Phonetic Alphabet?“. U: *Handbook of the International Phonetic Association: A guide to the Use of the International Phonetic Alphabet*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.

Lončarić, Mijo. 2005. „O razvitku kajkavskoga narječja“. U: *Kajkaviana & Alia*. Čakovec: Zrinski d.d.

Ludovic, Klein. 2010. „Phonetic correction in class with verbo-tonal method“. https://matsuyama-u-r.repo.nii.ac.jp/?action=repository_action_common_download&item_id=2256&item_no=1&attribute_id=21&file_no=1 [pregled 24. rujna 2019.]

Menac-Mihalić, Mira i Celinić, Anita. 2012. *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije*. Zagreb: Knjigra.

Mildner, Vesna. 1999. „Odpravljanje izgovornih napak v maternem in tujem jeziku“. U: *Skripta 3: Zbornik za učitelje slovenščine kot drugega/tujega jezika*. Ur. M. Bešter. 13–21. (rukopis prijevoda na hrvatski)

Mildner, Vesna i Tomić, Diana. 2007. „Effects of fonetic speech training on the pronunciation of vowels in a foreign language“. U: *Proceedings of the 16th International Congress of Phonetic Sciences*. Ur. J. Trouvain, W. Barry. Saarbruecken. 1665-1668.

Orešković Dvorski, Lidija i Pavelin Lešić, Bogdanka. 2014. „French pronunciation difficulties of Croatian-speaking students in relation to English as a foreign language“. U: *Multidisciplinary Approaches to Multilingualism : proceedings from the CALS conference 2015*. Ur. K. Cergol Kovačević i S. L. Udier. Frankfurt am Main : Peter Lang.

Pavelin, Bogdanka. 1994. „Sinergija zvuka i pokreta u jezičnoj pragmatici. Uz kratki osvrt na TV prikaz vremenske prognoze“. U: *Govor XI*, 1. 76. Zagreb: Poliklinika SUVAG.

Šojat, Antun. 2003. „Samoborski tip govora“. U: *Mali tematski rječnik samoborskoga kajkavskog govora*. 37–71. Samobor: Samoborfest.

Vuletić, Branko. 1980. *Gramatika govora*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

Žegarac Peharnik, Milan. 2003. *Mali tematski rječnik samoborskoga kajkavskog govora*. Samobor: Samoborfest.

Sažetak

U radu se istražuju generacijske razlike u fonologiji govora Male Rakovice. Pritom se govornici dijele u tri generacije: mladu, srednju i staru. Cilj je istraživanja vidjeti postoje li i koje razlike između njihova govora te u kojoj mjeri. Pritom se koristilo metodom snimanja spontanog govora, koji se kasnije transkribirao kako bi se lakše napravile željene usporedbe vokalizma, konsonantizma i, u manjoj mjeri, prozodije s kajkavskim i standardnim jezikom. Kod vokala proveden je i eksperiment s nekolicinom studenata fonetike Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a rezultati su podvrgnuti akustičkoj analizi. Usporedbom tih rezultata s akustičkim vrijednostima standardnih vokala primijećena su odstupanja, što je dokazalo razliku između standardnih vokala i vokala kajkavskog govora Male Rakovice. Istraživanje je potvrdilo početnu tezu kako najviše kajkavskih karakteristika vokalizma, konsonantizma i prozodije u govoru čuvaju govornici stare generacije, nešto manje govornici srednje generacije, a najmanje mladi, kod kojih je primijećeno najmanje odstupanja od standarda. Rad sadrži i metodičku komponentu u kojoj je opisan rad s 12-godišnjom djevojčicom iz Male Rakovice, s kojom se radila fonetska korekcija izgovora glasa /o/. Zatvoreni izgovor toga glasa, karakterističan za istraživani govor, verbotonalnom se metodom pokušao prebaciti u standardni, srednji izgovor. Ta se metoda pokazala uspješnom i dobio se željeni izgovor korigiranoga glasa.

Ključne riječi: generacijske razlike, fonologija, govor Male Rakovice, usporedba, fonetska korekcija izgovora.

Summary

The paper investigates generational differences in the phonology of Mala Rakovica speech. The speakers are divided into three generations: young, middle and old. The aim of the research is to see if there are any differences between their speech and to what extent. It used the method of recording spontaneous speech, which was later transcribed in order to more easily make the desired comparisons of vocalism, consonantism and, to a lesser extent, prosody with Kajkavian and standard language. The experiment also included an experiment with several students of phonetics at the Faculty of Philosophy in Zagreb, and the results were subjected to acoustic analysis. By comparing these results with the acoustic values of standard vocals, deviations were observed, which proved the difference between standard vocals and the vocals of Kajkavian speech in Mala Rakovica. The study confirmed the initial thesis that most of the Kajkavian characteristics of vocalism, consonantism and prosody in speech are retained by speakers of the older generation, slightly less by speakers of the middle generation, and the least by the young, with the least deviations from the standard. The paper also contains a methodical component describing work with a 12-year-old girl from Mala Rakovica, with whom was worked the phonetic pronunciation correction of voice /o/. The closed pronunciation of that voice, which is characteristic of the spoken speech, tried to switch to the standard, middle pronunciation by the verbotonal method. This method proved to be successful and the desired corrective voice pronunciation was obtained.

Key words: generational differences, phonology, speech of Mala Rakovica, comparison, phonetic correction of pronunciation

Životopis

Lucija Peles rođena je 26. svibnja 1991. u Zagrebu. Osnovnu školu završila je u Samoboru, nakon čega je upisala XI. gimnaziju u Zagrebu. Maturirala je 2010. Godine 2015. završava sveučilišni preddiplomski studij fonetike i kroatistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i upisuje diplomski studij tih dviju studijskih grupa – na fonetici smjer rehabilitacije slušanja i govora, a na kroatistici jezikoslovni smjer.

Od siječnja 2014. povremeno lektorira sadržaj za kataloge, letke i sl. u tvrtki Metal-Kovis d.o.o. Lektorica je tiskanog kataloga navedene tvrtke Metal-Kovis d.o.o. iz 2016. te slikovnice Kišni razdraganci autora Ivanke Mazurkijević i Damira Martinovića Mrleta iz 2019. godine.

Prilozi

Prilog A. *Transkripcija govora pripadnika stare generacije*

M. Ž.

(Je mama išla u crkvu?) Ha je. Se je i māl^wu nosil^{wa}. Onda sēm^m joj rēkla da ide se z nami da bu bōgeca vīdla. Kat je najbole tihō bilō f cṛkvi a mī idemō nutri ona vely e māma Bōga Bōga Bōga! Tāk su se si ūglēd^ali na nas ajōj. Onda sēm^m joj rēkla da bu bolje se vīdlō kad bu^{mo} mi dūbro nūtri, ōnā gle Bōga Bōga Bōga gore je vidla raspēlō. (Da.) Jākō me je srām bīlō.

... pūre f trāvnikē, kōšaru sobom pošl^a krāvū da sēm nabrāla za svinīę trāve i se sēm napōslā. Ne daj bō^s da se bilō tak mōral mučit kak sēm se ja. (Takvo vreme više ni.) Nī se t^ak fīnō jelo ka^k sada. (Da?) Samō smū svētkē jeli mēsō. (A, a inače?) Ynače ha čušpajzē... (Kaj još?) Žgāncj jeli, pāžul pa smū pāžul zmešāly, ōn^{da} smū loptice delalj...

Ha čuj, nisu si kak tvoja j^e mama je pri Rubiniču dōli dēlala. (Ko je delal? Mama naša?) Māma, bāka, bāka. (Tvoja mama?) Da. Onda jē rēkla vely joj Štefa kaj mi ne bi koji dinar dōl zna^s da imam dēcu. A kaj by ty Reza *tēla? A rēko suvō gō^rvno i ti si jela i voli su jeli i kaj bi drugo tīla da a moja deca doma glādna (Da.) ōnda sām dōli pri mēsāru ček^ala dōk je išō dōk je išl^a domom ōnda sa^m ja ? pokučila na prozoru.

I ōnda kat je Dragec dōneš^el kruh ōnda ga je skry^l da je meni dō^l. (Da imaš kaj jest.) Da nisu si pojēli.

Ha on je de^al on se zapōslil u tvōrnici ōlōfkā. (U tozu?) Da da ni bilō u krīzi za ōlōfke f škōlu bōjice ...

Bil je jākō veliki plesāč tāncal kat se je ženila ōva Ānka tō je prēšlō v negōvom selu i ōnda tāncal jākō dṛmeš i ōnda zišēl vān se slēke^l. (I prehladil se) A nekaj buš.. ōnda je biū (Bubrige jelda?) Plūčā. (Pluča?) Plūčā. Biū je na operaciī ? šes meseci. Nāvē ga je boles prātila i nazajdne je rāka dōbi^l siromak, on bi biū za nas živōt dau.

...Tak mi je žal kaj ni več dva kēdne niš mālē tu. A glādnō je više nek sitō. Kaj bī ih odnes^el vrāk kam putuju. Vīiš kaj su pojeli majmuni. (Kaj su pojeli? Oreje?) Nō da, viš. (Ko, črvi?) Nō dā ? zato mōram pođ hītnō tūči da ? zdrāvega dōbim. (Pa dobro, dosta imamo tih oraha.) Dōsta tega ? a^l nēm^{am} više ? (Nemoj se tolko mučit.) Muči^t kaj bum sad hītila?

R. O.

Sat sām bila na vrtu sa Mājom. (Kaj ste delale?) Išli smō čistiti krumpīr kaj budem sutra skāpalā. A ima jako puno zlatica. A ima Dražen... (Još ih ima?) A? (Još ih ima?) ijōj.. ma... Kod mene ih nī bīlō uopšte dok nisu Ružiči skopali svoj krumpīr i kacu skopali i onda više gore nisu imali kaj jest onda su zletjeli ali preko puta na moj na moj vrt. (Došle su k vam na izlet.) ali interesantno odmah naš kak je od vrta imam grēdu taj krumpir tri rēda kak je dugački vrt, ī i od odzgōr su točno letele i to sām točno primetila da su došle odozgora i onda su ot krāja počele ne. I ? su preživilo i sat kat je kiša pala sat se krum krumpir omlādyl i ōvōga... i sat ti se tēga nalēglo gōri strāh. Ako ja sad to ostāvim, to bu druge lēt.. t° t° ne bi mogel se rešit tega. Dok ti krumpīr zijde vān to ti odmah žđere. A ja, meni ni jasno kak one cēlo leto se množiju. (Da, da, da, viš, ko bi rekel.) Cēlo leto. (Na krug ono, kak veliju mesečarke) da, i kak one rasteju i kat one već dobiju one krīla i to i odma imaš jājce ona žuta i to ti je cūnō sve je cūno. ōnda smo mi pošpricali mālō sā nekim kaj samō traje jedno tri dana (Radi krumpira.) Ako ne bi slučajno kaj bilo kraj salāta il nekej za jesti, a za krumpir ne smeta jel je to samo gore po lišču i to sam ti ja fino pošpricala i sve je to trajalo dok ni jako kiša opala, onda ih zaprelo znāš, da. I sat kat su oni gore iskopali, zlatice nemaju kuda, na mojē. I sat smo ti ja i Maja danas se lepo sa^m ja sinoč rēkla, reko Maja, malo se ranije stani, nemoj jedno mobitel do pol noći tipkati i idemo mi svoje počistit pa u petak budemo krumpir zvādili, nē. I onda ja idem.. bāka kaj si se baš sad zmislila. (Baš denes, a?) Da, ovega, to jučer sa^m jo^j rēkla, onda jučer ni, jučer je bil.. mor^ala je iti Sanbor ī a ovega budem onda mi kat gōt me nekaj trebaš, prije jen dan mi moraš reč. (A da, da, treba se najavit, raspored da joj ne spošemeritate.) Raspored, da, ja... ī ōvoga, i danas ja idem i veli Slavica kuha ručak i veli onā reko kaj spiju Ivan i Maja? A veli di bi bili nek spiju kad i ni tu. Reko ide^m ja na vrt. Kaj se se dogovorili kaj z majom? Reko da, se se^m joj rēkla ē onda ona ? Majā, stani se, kaj si z baki slagala sad, veli sad spiš, a baki si lagala da se buš stāla u os^am. I ja reko dobro ja idem i eto ti Maje gore.

Prilog B. Transkripcija govora pripadnika srednje generacije

A. G.

Rękel mi je baš Štefek kađ su ono ubijaly krāvū da ju je to jākō pogrobalō. Ja pitam di je mama je^l sam misla naš da bu dolę u kujni kađ smo došly po mesō vely gore je. Števe^k je bil pri njoj v sōbi, vely da je to ņoj jakō strāšno ona je naučena bila tolke gōdine na krāvū i na plāc je hōdala, to je sad' ņoj preokret. Je žalosno je, al to je, vely, to ju je jākō a... kacu naučeni. A vely baš Marijana da, kat je išla tuda, vely da nⁱ niš to, kaj, vely cure su već vęlike i męly je veliki a^l... ali je i nih isto podignulō. Pa kakav je Stjepan je...

... Baš mi Biserka vęly da kaj još nismo smańly krave. Reko jesam jednu, al kęj ove dve su sađ ko da još uvek su tri. Ovo je grđo kat imaš ti pojlycu i se on^{da} ti ņoj hitiš jest, ņa si popije sęma. Nek ja mōram točiti na rųke, dok natōčiš, pa sat je hladno već pa malo dęne^m tōple, moraš otud nosīt, nęmrem im mřzlo dęvāti. Jel znaš zākaj je hladno pri nama? Reko mi je ovaj. Zato kaj su preplitko cęvi dęly. Kađ su poštęvjali i kađ su cęvi dublje u zęmli ņnda vōda ni tak hlādna. A jako su plitko... ja sam Stanjku rekla, jako su plitk^e.

Ijōj, nijedno leto nisa^m hlādela. Letos je bilo ono prek trieset kak je vany. To je bilo tāk tōplo kaj da si ze špareta zeų. Ja sam po četri pet flāši ove ođ dve litre u škrińu, kak smo sębi vędili i nima. I on^{da} se on smije, iam onaj toplomjer... i nemreš to... dobro, po je... po lętu možeš odlēdit, al sat... a sat je na ruke ti je toplijea voda

... je, alj je puno put... baš sa^m se sat prōbala, prevęrim se za stupań dvę recimo piše ti na internetu, sat sađ sa^m se modernizirala kat yma ņn taj internet stalno piše ti da od dęset do dvęnest stupńeva je optimālna temperatura za nōrmalne kręve a za bręžu ot... da, to je napřavyła, bręža ti je ođ dvęnes^t do petnes^t. Bilo mi je pe petnes^t jen dęn sat kad sam ? ņn^{da} sam mōrala mřzle dōdat. Ali ręko je Cvitič on ima pojlycu baš sam ga pitāla ali on ima jākō glibōkō on ima dole ispod štale te cęvi vely nęmu je voda baš onak kak tręba optimalna.

Ž. S.

Recimo, primer, kat se ja mali dečec biu, onda smo ti, kad su ti lovci strelili lesicu... (Dobro) Onda smo ti lesicu lepo ja i još jen dečko deli na ščap, kolēc, obesili ju, noge zavězāli na ščap i tak smo ju po rakovici nosili. Nosili i on^{da} smo išli od hiže do hiže kázāti lesicu da su ju lovci ubili, da su ju vubili, dā budē... da ne bude više kokoši krāla. Naš... tak smo ti išli po Rakovici i s kōšāricom pobirali jajca. Ono... je, tak je bilo, čekaj. ĩ onda tu dole od Franceka ovega Cesnika mlinarā ōpata ti je tata biľlōvac, onda je on strēlyl tōrcā. Onda se ja isto tōrca nosiū na ščapu po rakovici i tak su ļudi jajca dāvāli, naš, tak da nisam trebali, ono, da im ne bu torēc jajca krāl. Da, tak je bilō. Onda isto kat smo ti išli recimo za Jūrjevo, evo sad dolazi Jūrjevo. Onda smo ti prije Jurjevega išli na zv^e. to smo.. ono, kak nasveščāt Jurjevō. On^{da} smo si ovak kitja od bukve, onō je bilo najviše ga s, onak... zeleno... i on^{da} smo ti tak si kite složili i lepo smo išli okolo. Isto s kōšāricom i jajca pobyrati. Da, i on^{da} smō popevāli. Kak s.. čekaj, već sam zaboraviu. Ono kak su... smū pjesmu imali, znaš... onda kat nam, ak nam negde nisu dali, kat je isto vjetar bil onda smo mi rekli iza hiže tepka ruškā, vubila te božja puška. Tak smo im popevāli. Da, da. A tak je bilo, čuj. Teško je bilō, sikak, sega je bilo, i dobrih strana i loših. Da, kak i danas, kak i denes isto. Da... da, sega je bilo. I recimo tu dole v Rakovici, ovo di je Tomica Škilan, tam smō potōk pregradili i tam smo se kupāli. Da... tam je bilo kūpajne na po letu, da... a gore ot Lojza Mihača odozgora smo se po zimi sajnkāli, skroz dole do Rakovice. Ni se čistila cesta da bu išla ralica. Da, skros odozgora smo se sajnkāli po... Da, da... a tak je bilo. A čuj, a mama i ja mi smo ti dōle z Rakovice, mi jedini nismō imāli cisternu za vodu. Mi smō imāli dve krave, mi smo morali odozdola vozit vodu gore na ? tak da da smo imāli ščim ono krave napājāti. Da, jer ni bilō, da...

Prilog C. *Transkripcija govora pripadnika mlade generacije*

S.G.

Sađ ja pričam. 'nači, počeli smo šivat' i radit' is tih krōjnih djelova hađine i radi ću si i hlaće i košuđu i svašta ćemo rad'yt' na kraj^u. (I šivaš?) Počo sam. Ta^k... mašinu sam si poprāvyl, još mi nije doma pa ću počet na mašinu, sat ručno šiv^am. Nači ja moram prvo uzet mjere, sve tjelesne mjere i pomočne i sve i onda izračunam kros fōrmule i onda crtam od nulę. Nači, otpočetak crtam na onom jednom papīru i onda taj papir kad se nacrtā krōjni dio, nači ovaj jean krōjni dio, na primjer to, i to nacrtam, dodam šavne dodātke, to je... još se dodaje, na ovo se još dodaje centimetar, dva, ovisi koji dio. I onda se to ide... prōbni se radi i on^{da} se tek ide šivat nakon drugog, trećeg pūta. Nači, nije to tak opće jednostavno kak se to tak čini.

Ima. Kak misliš nema veze?

Inžinērstvo. Inžinērstvo... Polu inžinērstvo polu dizajn. Tak dā i crtam i inžinērske smjerove ono inžinērske prēdmete slušam. Tak da... (Ti bi s Mašom nekađ mogo, ona je završila...) Kojom Mašom? (Herceg. Od Pereka.) A kađ je ona završila?

Al to nije, to nije na ja mislim na mo^m faksu to je negdje drugdje?

A super kađ radi nek^ej? A kađ, mislym u slobodno vrijeme ništa ne? A onda to šteta kat je išla na privatni i sve kuš tam se baš posvęte tebi dok je ovdje program puno lošy^y kuš. Tek na diplomskom sam počeo šivat, kuš a trebo si to kroz u tōku. Ono učiš anatomiju tjela na krāju prediplomskog umjesto da si učio na početku kat kreće crtaće. Kuš svaš.. baš imamo svakakve predmete ono nije samo tekstyl, baš je ono i o bojama kem... ono kemija dosta ima tak da...

I sađ kak sam to rādyl neke kađ fulo sam u nečem kađ sa^m rādyl i kaje najbolę otkryl sam nek^ej novo i saću to možda patentȳrat ak uspijem.

Tak da evo, kroz rād se nekāđ i... skužio sam.

Nije, dizajn je dizajn općenito. Nije to više samo... da.

P. D.

Išla sam ti na svādbu u Metković i kak mi je bilo dosadno, tjedan dana prije sam ti bila nā cugi sā Hedicom i ona ti je otkrila Tīnder. Ne znam ak znaš kaje Tīnder. (Otprilike.) E, i ona meni dāj daj ti to instaliraj, ti to instaliraj, ja to nisam htela sēbi instalīrat, nego sam prvo na Īvin, Īvi na mobitel i onda sam uzela Ivi mobitel i sve sam joj polāj kala, nači svē žīvo. I nakon tōga kak je meni bilo dosadno u busu, imaš se kaj osam sati vōzit do Metkoviča, ja sam si instalīrala Tīndēr. i tak sam ti ja malo malo pa užem na űega. Pa malo malo pa užeš na űega. I tak taman je on negde tam vaļda, vaļda ōkolica Zādra jel kak moraš birat kilometre vaļda sam bila negde blīzu űe... ajmo reč blīzu űega i onda s^am ti ja űega lāj kala i on ti je mene lajkal i prvo kaje on pri... mi... o čem smo pričali je bil Kāsper. Jel sam ja imala sliku s Kāsperom. I on Isuse kak on voli kās... sāmojede, ombi jednok sāmojeda, ne zna kud da ga stāvi, a meni ti je bilo Isuse Bōže ono Dalmatīnac baš ono vīš kak pričā līvo i to sve i on je jedini s kim sam se ja baš ovogā ə s kim sam se dopisivala i to ti je bilo u četvrtom mjesecu, a u petom mjesecu je on išo na sēminar u Zāgreb. i sad jel se možemo mi upōznat. Ā isu, a mene srām. Ja reko dobro ājde. I on ti je dolāzil u ponedēlak, ja sam imala faks do ōsam. On je trebal taman doč oko osam i dok ja, dok se spustim s faksa, dok on dože do trga, taman pol dēvet. Ja sam zavřšila s faksom u sēdam, ja sam űega do pol deset čekala. Dva i pōl sata sam ja űega čekala. Ja više nis... (Zakaj? Kaje kasnil?) ə nije kasnil, on je dōšō kak je trebo doč (U pol devet?) al da, al ovā gāzdarica otā di je apartmān si je uzo i gazdarica octāna nije mogla doč odmah. I on je čekal klūčeve da opče može uć u stan. Pa dok ti se on otuřiral, dok ti se on sprēmil, pā on nīje išo s āutom, pa je išo na tāksi i mi smo ti se našli na trgu, i sad ja veli^m űemu... a ja sam drugi dan imala kolōkvij. Ja vel^m gle, nemoj se ļutit, ja fakat idem dōma, možeš me otpratit do busa. I on űemu evo... i on űemu kao sad... sad ti ideš dōma pa do... ja velym gle čekam... mislim, nije űegova krivica kaj ga čekam dva i pol sāta, on se menī ispričal. A prvo kat smo se vidli veli on meni oprōsti, malo mi je šira kao ova kořuļa. Baš mi je glūpa. Zaboravil si je remen pa nije kořuļu mogo stavit u hlāče.

V. N.

Ā porod od Andreja... ne znām... ja sāⁿ došla dvajsedmog drugog, još smo išle zajedno... ne, jesⁱ ti bila taj dan? (Da, mislim da jesam, mislim da jesam) ili dva dana prije možda... (Ne, bila sam... i bila sam vjerojatno i prije i taj dan.) Da. (Znam da smo ti bili u bolnici.) Da... ĩ došla sā^m tāmō, ja još totalno nespremna da bum rodila kolko god da mi je već osam ili devet dana prošo termīn mislym nema šānse, i oni mene pregledavaju, zelena plodna voda i hitno na porod. Ja zove^m Karla, ja se sva plačem, kārlo, on se usro, kaj se dešāv^a? Kaj smijem ja bit tak prosta? Kaj se dešava? Ja on^ak űnemu krosuze dolāzi u bolnicu, moram ič rōdit. ĩ stavili su me u boks, a baš sam si neku temu uzela on^o, di moram prič^t ō... (Samo ti pričaj, nema veze.) klistiru i ne znām čemu, oni mene sklistīrali, preglēdali, ja u vecēu, dok obavļam... šaļem ļudim^a poruku, ja danas ču rodyt, i tak smo došli smo u boks, Karlo se meni pridrūžio, űnemu, on vidio голу ženu tamo, sav se prestrāšio, űnemu to bilo šōk, znaš, nije očekivo baš da će bit űno žnaš skroz raširena. Dor^o, to j^e slučajno bilō. űvoga ĩ... nije bilo zrāka, on... ja užasni bolove, užasne bolove sa^m trpīlā, a on meni ja ne mogu više, ja moram izač vān, ovo je grōznō (An, ovaj, Karlo) Dā. Ā sva sreča pa se malo smyr^o on^{da} sa^m ja űnega... kaje to? Voda. Onda sā jā űnega morala još tješit. (Super.) Toe to. On^{da} sū odjedamput došli doktori da moramo izabrat dal će nešto rādit iz bebine glave iz nešto, ne znam, ĩli da idem na carski rēz, ja i on s^e pogledamo, pa id^em na carski, meni super, ja nisam pojma imala, naš ono, ja sam^{misl}ila saču ja rōdit kroš^{at} vrēmēna, to neče niš bōļet, bla bla bla ĩ otpeļali su me u tu sālu, meny je to bilo sve jako zanimļivo, meny je bilo super, ja sam bila prēsretna, vidla sam Āndreja, isty tata, ű... ĩ ono baš je to sve skupa brzo zavřš^olo, ja sam^{misl}ila da to... zapravō ja ne^ž znām kaj s^am ja^a mislyla da taj carski rez. Uglavn^om, počelo je jako bōļet, ja sam bila sama u predražaoni jer nisu imali mjesta za mene, za mene niko nije baš ni razmišļjo nī... ja znam, sat, u drugi carski rez mi je bio puno lakši zato jer su me stalno kļukali s tabletama. Oni su ko da su zaboravili za mene, ja tražila nisam jer nisaⁿ znāla da mogu trāžit, jā nisa^m niš znala zapravo. Tak da mi jē... al bilo mi je strāšno s Andrejom u bolnici i tak me sve bolilo užasno. (To se sjećam da si imala s ležima) Da. Baš mi je bilo s ležima užasno. Al ja sam^{misl}ila da ti je to sve normalno. Taj prvy put sam to, nisam niš ni čitala o carskom jer nisam tō^{opče} očekivala da ču ič i mene bolilo rez nāpred i iza lēža. Ja sam^{misl}ila da je to normalno, ja se nisa^m sad žalila nek^ej pretjerano. Ja se sječ^am, ja sa^m jedva došla do sobe. To jest vozili su me do sobe u kolicima i kad je ona mene posjela na krēvet ja sa^m samo pitala kaj se ja moram lēgnut. Zato je^r ak se ja lēgnem, ja više ne budem, da. Više se ne budem mogla dignut. Ja u bolnici uopče nisam spavala s Andrejom.

Prilog D. Obrazac za eksperiment

Diplomski / preddiplomski studij

Godina studija: _____

Dragi studenti!

Ovaj eksperiment provodi se u svrhu diplomskog rada na Odsjeku za fonetiku. Podebljani glas u svakoj riječi označava glas koji se traži, odnosno onaj koji posebno slušate. Za svaki taj glas ponuđene su tri njegove varijante – srednja, otvorena i zatvorena. Vaš je zadatak zaokružiti jedan od tri ponuđena glasa, onaj koji čujete na puštenoj snimci. Važno je da odgovorite na sva pitanja, odnosno da ispunite svaki zadatak, jer je samo potpuno ispunjeni obrazac za eksperiment validan, čime potvrđujete svoje sudjelovanje u eksperimentu.

sirom a k	[a] [ʌ] [ɒ]	internet	[i] [ɪ] [y]
ost a vim	[a] [ʌ] [ɒ]	termin	[i] [ɪ] [y]
j a jca	[a] [ʌ] [ɒ]	patentirat	[i] [ɪ] [y]
post a vjali	[a] [ʌ] [ɒ]	instalir a j	[i] [ɪ] [y]
š a nse	[a] [ʌ] [ɒ]	boj i ce	[o] [ɔ] [ə]
diz a jn	[a] [ʌ] [ɒ]	Maj o m	[o] [ɔ] [ə]
z a greb	[a] [ʌ] [ɒ]	pot o k	[o] [ɔ] [ə]
ugl e dali	[e] [ɛ] [ə]	pogrob a lo	[o] [ɔ] [ə]
moj e	[e] [ɛ] [ə]	os a m	[o] [ɔ] [ə]
kole c	[e] [ɛ] [ə]	košulj u	[o] [ɔ] [ə]
cev i	[e] [ɛ] [ə]	kolok u vij	[o] [ɔ] [ə]
pog l edamo	[e] [ɛ] [ə]	pok u čila	[u] [ʊ] [ʉ]
pos u vete	[e] [ɛ] [ə]	pun o	[u] [ʊ] [ʉ]
semin a r	[e] [ɛ] [ə]	kupaj u	[u] [ʊ] [ʉ]
in a će	[i] [ɪ] [y]	ot u d	[u] [ʊ] [ʉ]
krump i r	[i] [ɪ] [y]	pridru ž io	[u] [ʊ] [ʉ]
pobir a li	[i] [ɪ] [y]	izračun a m	[u] [ʊ] [ʉ]

uzela [u] [ʊ] [θ]

Prilog E. *Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju*

Suglasan/suglasna sam da sudjelujem u istraživanju za diplomski rad Lucije Peles pod nazivom „Generacijske razlike u fonologiji govora Male Rakovice“ i znam da se moji podaci neće nigdje obznaniti te da će rezultati biti korišteni samo u znanstvene i nastavne svrhe.

Ime i prezime (tiskanim slovima)

Vlastoručni potpis
